

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЄВТУШЕНКО ВІКТОРІЯ ІГОРІВНА

УДК 159.9:159.94

ДИСЕРТАЦІЯ

**ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО
СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО**

053 - Психологія

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В.І. Євтушенко**

Науковий консультант: **Кудерміна Олена Іванівна,**
доктор психологічних наук, професор

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Євтушенко В.І. Характерологічні детермінанти індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія. – Міністерство внутрішніх справ України. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022.

Дисертаційна праця присвячена дослідженню характерологічних детермінант індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських.

На основі проведеного ретроспективного аналізу наукових досліджень в різних галузях науки щодо вивчення індивідуального стилю, автором висвітлено поняття індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських. Окреслено загальні чинники та умови, які мають істотний вплив на формування індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського.

Встановлено, що специфіка правоохоронної діяльності накладає відбиток на індивідуально-психологічні характеристики особистості поліцейського. Визначено перелік професійно важливих якостей особистості сучасного поліцейського, які суттєво впливають на оволодіння професійною діяльністю та індивідуальний стиль діяльності правоохоронців. Акцентовано увагу на тому, що індивідуальний стиль діяльності може і повинен виступати аспектом професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження службової діяльності поліцейських.

Емпіричну базу дисертаційної роботи становлять результати психодіагностики, які проводилися поетапно протягом 2019 – 2020 років за участю 315 поліцейських у віці від 19 до 42 років, які є діючими працівниками Національної поліції України, розподілених на групи за видом поліцейської діяльності, а саме: слідчі, оперуповноважені карного розшуку (кримінальної поліції), дільничні офіцери поліції та стажер служби у

правоохоронних органах (0-5 років, 5-10 років та 10-15 років) за допомогою таких психодіагностичних методик: опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової, методика «Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик, методика «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела (форма С), методика «Визначення акцентуацій характеру» (К. Леонгард), опитувальник «Виявлення комунікативних та організаційних здібностей» (КОЗ), методика «Самооцінка стресостійкості» (С. Коухена і Г. Вілліансона). Застосування порівняльно-аналітичного методу дозволило визначити узагальнені індивідуально-психологічні особливості та особливості індивідуального стилю професійної діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських, а також в залежності від досвіду професійної діяльності. Також за допомогою методів математичної статистики (обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона) проведена обробка результатів, кількісний і якісний аналіз.

Узагальнення та аналіз одержаних результатів дозволили встановити зв'язок між індивідуальним стилем професійної діяльності поліцейського та складовими, що обумовлюють характер особистості. Визначено та описано характерологічні детермінанти становлення індивідуального стилю професійної діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності працівників Національної поліції України та різним стажем професійної діяльності.

Можна стверджувати, що на індивідуальний стиль професійної діяльності слідчого НПУ на початку професійної кар'єри впливають наступні особистісні особливості: педантичний та емотивний типи акцентуації характеру; екстраверсія, інтроверсія, агресивність та ригідність; інтелект, конформність та консерватизм. На індивідуальний стиль професійної діяльності слідчого НПУ зі стажем 5-10 років під час виконання професійних обов'язків впливають такі особистісні особливості: емотивний тип акцентуації характеру; комунікативні та організаторські здібності; товариськість, домінування, довірливість, спокійність, консерватизм та

достатній рівень самоконтролю. Тоді як на індивідуальний стиль професійної діяльності слідчого НПУ зі стажем 10-15 років впливають наступні особистісні особливості: збудливий та дистимний типи акцентуації характеру; організаційні здібності; агресивність, інтроверсія, лабільність; практичність та спокійність.

У свою чергу, на індивідуальний стиль професійної діяльності оперуповноваженого КП на початку професійного становлення впливають наступні особистісні особливості: демонстративний, педантичний та збудливий типи акцентуації характеру; екстраверсія, сензитивність; емоційна стабільність, домінування, сміливість, довірливість. На індивідуальний стиль професійної діяльності оперуповноваженого КП зі стажем 5-10 років впливають такі особистісні особливості: демонстративний, застрягаючий, дистимний та циклоїдний типи акцентуації характеру; ригідність; емоційна стабільність, домінування, достатня нормативність поведінки, дипломатичність, конформність та розслабленість. Тоді як на індивідуальний стиль професійної діяльності оперуповноваженого КП зі стажем 10-15 років під час виконання професійних обов'язків впливають наступні особистісні особливості: застрягаючий, збудливий, дистимний та циклоїдний типи акцентуації характеру; спонтанність та сензитивність; товариськість, інтелект, емоційну стабільність, довірливість, спокійність, розслабленість.

Встановлено, що на індивідуальний стиль професійної діяльності ДОП на початку професійної кар'єри впливають наступні особистісні особливості: застрягаючий, тривожний, екзальтований, емотивний та циклоїдний типи акцентуації характеру; комунікативні здібності; достатній рівень стресостійкості; лабільність, домінування, експресивність та розслабленість. На індивідуальний стиль професійної діяльності ДОП зі стажем 5-10 років впливають такі особистісні особливості: застрягаючий, збудливий, екзальтований типи акцентуації характеру; організаційні здібності; екстраверсія, інтроверсія; домінування, консерватизм, конформність та розслабленість. Тоді як на індивідуальний стиль діяльності ДОП зі стажем

служби 10-15 років під час виконання професійних обов'язків впливають наступні особистісні особливості: емоційна стабільність, жорсткість та консерватизм.

Обґрунтовано, що сучасний стан психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України вимагає від правоохоронців опановування широким діапазоном ключових компетентностей, особливо психологічною компетентністю, формування якої є найбільш ефективною у професійно-психологічній підготовці та психологічному супроводі службової діяльності працівників НПУ.

Аргументовано доречність використання в процесі професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження службової діяльності правоохоронців кейс-методу у поєднанні з вправами соціально-психологічного тренінгу. Метою кейс-методу є активний розвиток навичок аналізу актуальної проблемної ситуації з професійної діяльності та реалізації можливих варіантів для її вирішення.

На основі отриманих результатів емпіричного дослідження розроблено та описано адаптовані до різновиду правоохоронної діяльності поліцейських кейси з рольовими іграми та практичне заняття «Стресостійкість» для розвитку психологічної компетентності та формування характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності в процесі здійснення професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження правоохоронної діяльності

В результаті проведення формуючого експерименту більшість учасників відзначили позитивне загальне враження від проведення рекомендованих вправ та заняття. На думку більшості учасників-поліцейських, дуже корисними виявилися вправи та техніки, спрямовані на поліпшення власного психоемоційного стану та релаксацію, а деякі учасники були зацікавлені в подальшому відпрацюванні набутих навичок при виникненні стресових ситуацій та психологічної напруженості, оскільки відзначали для себе практичну користь від практичних вправ.

Ключові слова: індивідуальний стиль, індивідуальний стиль професійної діяльності; характер особистості, професійна діяльність поліцейського.

ANNOTATION

Yevtushenko V.I. Characteristic determinants of personal style of professional activity of police officers. - Qualified scientific paper on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 053 - Psychology. - Ministry of Internal Affairs of Ukraine. National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2022.

The thesis is devoted to the research of characterological determinants of personal style of police officers' professional activity.

Based on a retrospective analysis of research in various fields of science on the study of personal style, the author highlights the concept of personal style of professional activity of police officers. The general factors and conditions that have a significant impact on the formation of personal style of police officers' professional activity are outlined.

It is established that the specifics of law enforcement leave an imprint on the individual psychological characteristics of police officer. A list of professionally important personality traits of a modern police officer, which significantly affect the mastery of professional activities and personal style of law enforcement. Emphasis is placed on the fact that the personal style of activity can and should be an aspect of professional and psychological training and psychological support of police officers.

The empirical basis of the dissertation is the results of psychodiagnostics, which were conducted in stages during 2019 - 2020 with the participation of 315 police officers aged 19 to 42, who are current employees of the National Police of Ukraine, divided into groups by type of police activity, namely: investigators, detective officers of the criminal investigation department (criminal police), local officers with experience in law enforcement agencies (0-5 years, 5-10 years and 10-15 years) using the following psychodiagnostic techniques: V. I. Morosanova's «Style of self-regulation of behavior» questionnaire, L. M. Sobchuk's «Individual-

typological questionnaire» method, Kettel's «16-Factor Personality Questionnaire» (Form C), «Determining Character Accentuations» (K. Leongard), «Identifying Communication and Organizational Abilities», «Stress Resistance Self-Assessment» (S. Kouhen and G. Willianson). The application of the comparative-analytical method allowed to determine generalized individual psychological features of the personal style of professional activity in variety of law enforcement activity types of police officers, as well as depending on the experience of professional activity with the help of methods of mathematical statistics (calculation of Pearson's correlation coefficient) the processing of results, quantitative and qualitative analysis.

The generalization and analysis of the obtained results allowed us to establish the connection between personal style of professional activity of police officers and the components that determine the character of the personality. Characteristic determinants of formation of personal style of professional activity in the variety of law enforcement activity types of employees of the National Police of Ukraine and different length of professional activity are determined and described.

It can be argued that the personal style of professional activity of the NPU investigator at the beginning of his professional career is influenced by the following personal characteristics: pedantic and emotional types of character accentuation; extraversion, introversion, aggression and rigidity; intelligence, conformity and conservatism. The personal style of professional activity of the NPU investigator with 5-10 years of experience in the performance of professional duties is influenced by the following personal characteristics: emotional type of character accentuation; communicative and organizational skills; sociability, dominance, tranquility, calmness, conservatism and a sufficient level of self-control. Whereas the personal style of professional activity of the NPU investigator with 10-15 years of experience is influenced by the following personal characteristics: exciting and dysthymic types of character accentuation; organizational skills; aggression, introversion, lability; practicality and calmness.

Successively, the personal style of professional activity of the detective officer of the CP at the beginning of professional development is influenced by the following personal characteristics: demonstrative, meticulous and exciting types of character accentuation; extraversion, sensitivity; emotional stability, dominance, courage, credulity. The personal style of professional activity of a detective officer with 5-10 years of experience is influenced by the following personal characteristics: demonstrative, fixed, dysthymic and cycloid types of character accentuation; rigidity; emotional stability, dominance, sufficient normative behavior, diplomacy, conformity and tranquility. Whereas the personal style of professional activity of a detective officer with a track record of 10-15 years during the performance of professional duties is influenced by the following personal characteristics: fixed, exciting, dysthymic and cycloid types of character accentuation; spontaneity and sensitivity; sociability, intelligence, emotional stability, credulity, calmness, tranquility.

It is established that the personal style of professional activity of the local officer at the beginning of his professional career is influenced by the following personal features: addictive, anxious, exalted, emotive and cyclic type of accentuation character; communicative fluctuations; sufficient level of stress resistance; lability, dominance, expressiveness and tranquility. The personal style of local officer's professional activity with 5 to 10 years of experience is influenced by the following characteristics: fixed, exciting, exalted types of character accentuation; organizational skills; extraversion, introversion; domination, conservatism, conformity and tranquility. However, the personal style of activity of a local officer with 10 to 15 years of experience in the performance of professional duties is influenced by the following personal characteristics: emotional stability, rigidity and conservatism.

It is substantiated that the current state of psychological support of the National Police of Ukraine requires law enforcement officers to master a wide range of key competencies, especially psychological competence, the formation of

which is most effective in professional training and psychological support of NPU employees.

Measures to form a personal style of police officers' professional activity have been developed and described. Variants of case-methods with role-playing games for conducting classes with police officers in advanced training courses, in varieties of police law enforcement activities for the formation of characterological determinants of personal style of activity are proposed. In addition it was proposed and described a practical lesson «Stress Resistance» to prevent manifestations of psychological tension and increase the level of professionalism, which is a complex of psychological competence of law enforcement officers in the process of professional and psychological training and psychological support of service activities.

As a result of the formative experiment, most participants noted a positive overall impression of the recommended exercises and classes. According to most of police officers, exercises and techniques aimed at improving their psycho-emotional state and relaxation were very useful, and some participants were interested in further development of acquired skills in stressful situations and psychological tension, as they noted the practical benefits of exercises.

Key words: personal style, personal style of professional activity; personal style features, professional activity of a police officer.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Євтушенко В.І. Поняття індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських: сутність і зміст. *Психологічний часопис*. 2018. № 10 (20). С. 129-142
2. Євтушенко В.І. Поєднання особистісного та діяльнісного підходів у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2019. Т. XI. Вип. 19. С. 140-159
3. Євтушенко В.І. Характер у структурі детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського. *Юридична психологія: науковий журнал*. 2019. № 2 (25). С. 100-108
4. Євтушенко В. Емпіричне дослідження індивідуального стилю професійної діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських. *KELM*. 2021. № 7 (43). С. 97-104 (Республіка Польща)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Євтушенко В.І. Особливості професійно-психологічного відбору до органів внутрішніх справ. *Актуальні проблеми сучасної науки (частина I): матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8-9 червня 2018 року)*. Київ. 2018. С.52-53
2. Євтушенко В. І. Теоретичний аналіз проблеми характеру у психології. *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти): зб. тез наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21-22 вересня 2018 року)*. Львів. 2018. Ч.1. С.6-9.
3. Євтушенко В. І. Важливість формування індивідуального стилю діяльності у майбутніх поліцейських. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали II*

всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 07 лютого 2019 року). Кривий Ріг. 2019. С. 403-405

4. Євтушенко В. І. Особистісно-діяльнісний підхід у контексті становлення індивідуального стилю професійної діяльності працівників Національної поліції України. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності закладів вищої освіти МВС України та Національної поліції України*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 25 квітня 2019 р.). Київ. 2019. С. 112-115

5. Євтушенко В.І. Професійно важливі особистісні якості працівників Національної поліції України та їх вплив на формування індивідуального стилю діяльності. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи*: матеріали II всеукр. конгресу із соціальної психології. (м. Київ, 7-8 листопада 2019 р.). Київ. 2019. С. 131-133

6. Євтушенко В.І. Характер як психологічна детермінанта індивідуального стилю діяльності поліцейського. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матеріали всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Харків, 27 березня 2020 року). Харків. 2020. С. 255-257

7. Євтушенко В.І. Індивідуальний стиль діяльності слідчого Національної поліції України. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України*: матеріали III міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 29 квітня 2021 р.). Київ. 2021. С. 191-193

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ПРЕДМЕТ ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	24
1.1. Історичні витоки та сучасний стан дослідження індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського.....	24
1.2. Умови та чинники становлення індивідуального стилю діяльності поліцейського в процесі професіогенезу.....	37
1.3. Характер у структурі детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського.....	44
Висновки до розділу 1	64
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕР ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО.....	68
2.1 Характерологічна детермінація індивідуального стилю діяльності поліцейських в процесі професійного становлення.....	68
2.2. Характер як чинник становлення індивідуального стилю діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських.....	102
Висновки до розділу 2.....	124
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО...	129

3.1. Методологічні засади здійснення професійно-психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України.....129

3.2. Особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності працівника Національної поліції України в процесі психологічного супроводження та професійно-психологічної підготовки.....146

Висновки до розділу 3.....171

ВИСНОВКИ.....173

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....179

ДОДАТКИ.....194

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НПУ - Національна поліція України

ДОП - Дільничний офіцер поліції

КП - Кримінальна поліція

МВС - Міністерство внутрішніх справ

ОВС - Органи внутрішніх справ

ЗВО - Заклади вищої освіти

ВНЗ НП - Вищі навчальні заклади Національної поліції

ЗПО НП – Заклади післядипломної освіти Національної поліції

НЗ НП – Навчальні заклади Національної поліції

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вивчення професійної діяльності людини займає вагоме місце у сучасній психології, а дослідження такого поняття як «індивідуальний стиль професійної діяльності» стало важливим напрямком у проблемі оптимізації діяльності людини, ще і в інтегральному вивченні особистості в умовах професіогенезу. Її актуальність зросла у зв'язку зі стрімким розширенням кола сучасних видів діяльності, які вимагають як високого рівня загального розвитку особистості, що є суб'єктом діяльності, так і вузької професійної спеціалізації щодо конкретних задач трудової діяльності.

Особливості професійної діяльності співробітників Національної поліції України (далі – НПУ), їх планомірний та своєчасний професіогенез – це те, що істотно впливає на важливість процесу професійно-психологічного забезпечення. Адже ефективність професійної діяльності працівників у просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських, починаючи від рівня початківця, а згодом і найвищого рівня професійної майстерності «акме», спрямований на поліпшення позитивного іміджу Національної поліції у свідомості громадян, популяризації діяльності правоохоронних структур серед населення, підвищення рівня загального правопорядку в державі, а також рівня кваліфікації поліцейських загалом.

Таку професію як «правоохоронець» слід розуміти як сукупність знань, умінь і навичок, а також ділових, особистісно-психологічних і моральних його якостей, які дають змогу вміло виконувати службові обов'язки у різних підрозділах Національної поліції України.

Динаміка трансформацій особистісної сфери поліцейських на різних рівнях та етапах професійної діяльності може проявлятися по-різному, через те, що кожен співробітник Національної поліції наділений своїми унікальними та неповторними особливостями характеру, які, з однієї сторони є чинником становлення індивідуального стилю професійної діяльності

поліцейських, а з іншої - формуються і розвиваються в індивідуальному стилі діяльності поліцейського в процесі професіогенезу.

Індивідуальний стиль діяльності - значимий феноменологічний аспект процесу розвитку людини як суб'єкта праці. Водночас необхідно зазначити, що дослідження з індивідуального стилю діяльності інтенсивніше проводились саме у психологічній сфері на відміну від інших галузей науки. Він є предметом багатьох відомих у вітчизняній і зарубіжній психології досліджень, які отримали по праву статус методологічних основ сучасного психологічного знання. Це роботи Б.Г. Ананьєва, К.А. Абульханової-Славської, Л.Г. Дикої, Є.П. Ільїна, Є.А. Клімова, А.Н. Леонтьєва, А.К. Маркової, В.С. Мерліна, К.К. Платонова, Б.М. Теплова, М.Р. Щукіна та багато інших.

Виокремлюючи дослідження особливостей діяльності і проблем особистості правоохоронців НПУ, варто звернути увагу на здобутки сучасних дослідників, які зробили вагомий внесок у зазначену галузь. Серед них такі вчені: Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, В.І. Барко, А.В. Гайдашук, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.І. Кондрюкова, О.М. Корнєв, О.М. Кретчак, О.І. Кудерміна, Т.В. Матієнко, Л.І. Мороз, І.М. Охріменко та ін.

Незважаючи на значний науково-практичний інтерес існує велика кількість праць, присвячених теоретичному та експериментальному дослідженням проблем індивідуальних стилів та стилів професійної діяльності. На нашу думку, це питання потребує подальшого дослідження, оскільки має більш широкий і глибокий зміст, адже й досі поняття індивідуального стилю діяльності немає чіткого визначення з урахуванням специфіки професійної діяльності працівників Національної поліції. Ще менше уваги приділено саме психологічним характеристикам індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських.

Відповідно до цього, актуальність дисертаційного дослідження «Характерологічні детермінанти індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського» визначається необхідністю подальшої розробки та

комплексного вивчення змісту і факторів формування індивідуального стилю діяльності, а також характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського, з метою розробки практичних рекомендацій в процесі професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження правоохоронної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р.; Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., схваленої Указом Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013; Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2018 р. № 710-р; Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275; планів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ, а також плану науково-дослідної роботи кафедри юридичної психології НАВС.

Затверджено тему дисертації «Характерологічні детермінанти індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського» та наукового керівника (завідувач кафедри юридичної психології, доктор психологічних наук, професор Національної академії внутрішніх справ О. І. Кудерміна) Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2018 р., протокол №18.

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертації* є проаналізувати характерологічні детермінанти індивідуального стилю діяльності поліцейського; надати практичні рекомендації щодо формування характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського в процесі професійно-психологічного забезпечення.

Відповідно до мети дослідження сформульовано наступні *завдання*:

1. Проаналізувати історичні витоки та сучасний стан дослідження індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського;
2. Охарактеризувати умови та чинники становлення індивідуального стилю діяльності поліцейського в процесі професіогенезу;
3. Визначити місце та роль характеру в структурі детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського;
4. Висвітлити особливості характерологічної детермінації індивідуального стилю діяльності поліцейських в процесі професійного становлення;
5. Виявити особливості характеру як чинника становлення індивідуального стилю діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських;
6. Запропонувати практичні рекомендації щодо характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності для поліцейських в процесі професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження правоохоронної діяльності.

Об'єкт дослідження - професійна діяльність поліцейського.

Предметом дослідження є характерологічні детермінанти індивідуального стилю діяльності поліцейського.

Методи дослідження. Для досягнення дослідницької мети використано низку загально-, приватно-наукових та спеціальних методів наукового пошуку. Зокрема, застосування *системного підходу* дозволило здійснити комплексний аналіз та узагальнення наявних наукових даних, пов'язаних із проблемою дослідження (розділ 1-3); *історичного методу* дозволило дослідити індивідуальний стиль як психологічну категорію та особливості професійної діяльності поліцейських (розділ 1); *феноменологічного методу* сприяло визначенню психологічних засад формування характеру у структурі детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського (підрозділ 1.2); *системний аналіз* – при вивченні та установленні структурних зв'язків між елементами досліджуваної теми (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2); *структурно-*

функціонального та методу моделювання надало змогу проаналізувати методологічні засади здійснення професійно-психологічного забезпечення діяльності працівників НПУ та розробити заходи для формування індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських (розділ 3). В дослідженні була використана низка *методів емпіричного дослідження*, а саме: *спостереження* – для виявлення особливостей поведінки досліджуваних під час тестування (розділ 2); *психодіагностичні методи* – для дослідження та оцінки характерологічних детермінант індивідуального стилю професійної діяльності (розділ 2); *анкетування* – для отримання зворотного зв'язку після проведення кейсів, рольових вправ та практичного заняття (підрозділ 3.2); *методи обробки даних* – з метою кількісного та якісного аналізу результатів емпіричного дослідження з використанням методу математичної статистики, коефіцієнта кореляції К. Пірсона (розділ 2).

Емпірична база дослідження. Дисертаційне дослідження проводилося поетапно протягом 2019 – 2020 років. У дослідженні брали участь 315 поліцейських у віці від 19 до 42 років, які є діючими працівниками Національної поліції України. Респондентів було розподілено на групи за видом поліцейської діяльності, а саме: слідчі, оперуповноважені карного розшуку (кримінальної поліції, далі – КП), дільничні офіцери поліції (далі – ДОП) та стажем служби у правоохоронних органах (0-5 років, 5-10 років та 10-15 років).

Наукова новизна очікуваних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням характерологічних детермінант індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського та визначені шляхи його розвитку, зокрема:

вперше:

- статистично обґрунтовано взаємозв'язок особливостей характеру та становленням індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських. Зазначені зв'язки мають свої особливості залежно від різновидів правоохоронної діяльності поліцейських та досвіду їх професійної

діяльності і виступають орієнтирами для обрання вправ та технік в процесі психологічної підготовки та психологічного супроводження професійної діяльності поліцейських;

- виявлено особливості характеру як чинника становлення індивідуального стилю діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських;

- визначено основні чинники та умови, що впливають на формування індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського;

- сформовано перелік професійно важливих якостей працівника НПУ, які суттєво впливають на оволодіння професійною діяльністю та індивідуальний стиль діяльності;

- розроблено адаптовані до різновиду правоохоронної діяльності поліцейських кейси та практичне заняття для розвитку психологічної компетентності та формування індивідуального стилю діяльності в процесі здійснення психологічної підготовки та психологічного супроводження правоохоронної діяльності;

удосконалено:

- розуміння поняття індивідуального стилю діяльності з урахуванням специфіки професійної діяльності працівників Національної поліції України;

- уявлення про характерологічну детермінацію індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського;

дістало подальший розвиток:

- теоретичний аналіз генезису феномену «індивідуальний стиль професійної діяльності поліцейського» в предметному полі психології;

- розробка практично орієнтованих інноваційних вправ та технологій психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації впроваджені за такими напрямками:

– у практичній діяльності – матеріали дослідження, висновки і рекомендації можуть бути використані в процесі роботи психологів з працівниками Національної поліції під час здійснення заходів психологічного супроводження професійної діяльності поліцейських (акт впровадження Державної установи «Центр психіатричної допомоги та професійного психофізіологічного відбору МВС України» від 5 травня 2021 р.);

– в освітньому процесі – під час викладання в закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України навчальних дисциплін: «Юридична психологія», «Психологія юридичної діяльності», «Професійно-психологічна підготовка поліцейських» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 13 вересня 2021 р.).

Апробація результатів дисертації. Теоретичні та емпіричні результати дослідження опубліковано в збірниках матеріалів всеукраїнських та міжнародних конференціях: «Особливості професійно-психологічного відбору до органів внутрішніх справ» (м. Київ, 8-9 черв. 2018 року); «Теоретичний аналіз проблеми характеру у психології» (м. Львів, 21-22 верес. 2018 року); «Важливість формування індивідуального стилю діяльності у майбутніх поліцейських» (м. Кривий Ріг, 07 лют. 2019 року); «Особистісно-діяльнісний підхід у контексті становлення індивідуального стилю професійної діяльності працівників Національної поліції України» (м. Київ, 25 квіт. 2019 р.); «Професійно важливі особистісні якості працівників Національної поліції України та їх вплив на формування індивідуального стилю діяльності» (м. Київ, 7-8 лист. 2019 р.); «Характер як психологічна детермінанта індивідуального стилю діяльності поліцейського» (м. Харків, 27 берез. 2020 року); «Індивідуальний стиль діяльності слідчого Національної поліції України» (Київ, 25 квіт. 2021 р.).

Публікації. Основні результати дослідження з теми дисертації висвітлено у 11 наукових публікаціях, серед яких три наукові статті – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з

психологічних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також сім тез – у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (141 найменування на 14 сторінках), додатків. Повний обсяг дисертації становить 200 сторінок, з них обсяг основного тексту – 162 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ПРЕДМЕТ ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історичні витоки та сучасний стан дослідження індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського

Виходячи з положень сучасної психології, для дослідження індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського, проведення його аналізу та глибокого вивчення, необхідно розглянути поняття, у розкритті сутності якого належить тлумаченню таких його складових, як «особистість» та «діяльність».

Стиль діяльності розглядають в поєднанні особистісного та діяльнісного підходів М.Р. Щукін, К.О. Абульханова-Славська, А.К. Маркова, А.Я. Ніконова, О.П. Саннікова, де він виступає як сукупність різних індивідуальних якостей і системи способів реалізації професійної діяльності. Це є свідченням складності та багатогранності особистісного та діяльнісного підходів, які потребують комплексного вивчення [1].

Саме тому поняття «індивідуального стилю діяльності» утворюється перетином понять «суб'єкт» і «діяльність» [2; 3; 4; 5], а психологічне вивчення особистості правоохоронця неможливе без аналізу особливостей умов його професійної діяльності [6, с. 37].

Точніше, тут доцільно говорити про взаємозв'язок: з одного боку, особливості особистості працівників Національної поліції істотно впливають на процес і результати професійної діяльності, з іншого боку, саме формування людської особистості значною мірою відбувається в ході професійної діяльності та під її впливом. Адже діяльність поліцейських має свою специфіку та здійснюється в екстремальних умовах, тому не володіючи необхідними індивідуально-психологічними особливостями та

властивостями індивідуальності, вони не зможуть бути ефективними працівниками у своїй професійній діяльності.

Теоретичними засадами дослідження психологічної структури особистості поліцейського, яка має свою специфічну внутрішню будову детерміновану діяльністю, для нас стали підходи К.К. Платонова [7], О.М. Леонтьєва [8], С.Л. Рубінштейна [9], Г.С. Костюка [10] та ін.

Розуміння особистості суб'єкта правоохоронної діяльності дозволяють казати про певний рівень розвитку особистості, який передбачає формування психічних властивостей та якостей у процесі практичної діяльності [6, с. 58].

Саме тому основним об'єктом вивчення в юридичній психології є особистість за специфічними, урегульованими правом формами поведінки. У її межах вивчають особистість професіонала за конкретними видами юридичної практики (слідчого, прокурора, адвоката тощо) з притаманними їм функціями [11].

Аналіз психологічної літератури [5; 12; 13; 14; 15] довів, що провідним етапом з'ясування специфічних особистісних характеристик фахівця є дослідження самої діяльності. Передусім слід проаналізувати та визначити зміст та сутність феномену діяльності, після чого ми можемо вийти на більш детальний розгляд дослідження саме індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського.

Теоретичному обґрунтуванню проблеми діяльнісного підходу присвячені наукові дослідження вчених, які здійснювалися в різних аспектах, зокрема: філософському (М. Гегель, І. Кант, М. Каган, В. Лекторський, І. Фіхте, І. Фролов, Г. Юдін та ін.), психологічному (М. Басов, І. Бех, Д. Гальперін, В. Давидов, Г. Костюк, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, А. Реан), педагогічному (Г. Атанов, І. Бех, Н. Гузій, Л. Зайцева, І. Зимня, Г. Іванюк, В. Лозова, Т. Севустьяненко, Б. Сусь, М. Шут та ін.). Це є свідченням складності та багатогранності самої категорії «діяльнісний підхід», яка потребує комплексного вивчення.

Розробка загально-психологічної теорії діяльності була започаткована ще у ХХ ст. такими науковцями як О.М. Леонтьєв та С.Л. Рубінштейн [16], які зазначали, що лише у процесі діяльності людина створює себе саму. За теорією С.Л. Рубінштейна особистість народжується з діяльності та формується в діяльності [17, с.21-22; 18].

Розглядаючи правоохоронну діяльність як особливу категорію науково-психологічного дослідження, необхідно зазначити, що така діяльність є спорідненою з категорією особистості. Саме тому найперспективнішим напрямом психологічного обґрунтування індивідуального стилю діяльності є його дослідження в нерозривному зв'язку з розвитком особистості як суб'єкта професійної діяльності. Тоді як формування індивідуального стилю професійної діяльності з урахування насамперед властивостей самої особистості, а також специфіки вимог діяльності є своєрідним унікальним «почерком» професійної діяльності.

Аналіз наукових джерел щодо проблематики індивідуального стилю професійної діяльності особистості засвідчив, що це питання по-різному досліджувалось як у вітчизняних, так і в зарубіжних роботах. Він є предметом багатьох широко відомих у вітчизняній і зарубіжній психології досліджень, які отримали по праву статус методологічних основ сучасного психологічного знання. Це роботи Б.Г. Ананьєва [19], К.А. Абульханової-Славської [20], Л.Г. Дикої [21], Є.П. Ільїна [22; 23], Є.А. Клімова [24], А.Н. Леонтьєва [25], А.К. Маркової [26], В.С. Мерліна [27; 28], К.К. Платонова [29], Б.М. Теплова [30], М.Р. Щукіна [31] та багато інших.

У науковій і психологічній літературі утвердився термін «індивідуальний стиль діяльності», оскільки він вказує на унікальну систему індивідуально-психологічних засобів, які людина використовує для найкращого балансування своєї індивідуальності із зовнішніми умовами діяльності. Тобто, важливим моментом в цьому є те, що шлях пристосування людини до умов діяльності в разі вироблення стилю діяльності пов'язаний не з прагненням підігнати особливості людей до єдиного зразка, а з тим, щоб,

спираючись на провідні стійкі якості особистості, сприяти формуванню тих прийомів і способів дій, які є для них оптимальними й ефективними [32].

На сучасному етапі розвитку різних галузей психології під стилем розглядаємо систему найбільш ефективних прийомів та способів організації діяльності, деяку стійку систему особливостей діяльності та поведінки людини [33, с. 279].

Дослідження стилю життя як психологічної проблеми знаходяться у широкому колі досліджень розвитку особистості. Історія вивчення стилю починається, напевно, з того самого моменту, коли людина замислилася про причини індивідуальної своєрідності власного буття. Сфера застосування категорії «стиль» настільки поширена, що в різних областях знання стиль вважається поняттям міждисциплінарним, яке входить до категоріального апарату філософії, педагогіки, психології, літератури, мистецтвознавства, лінгвістики, біології тощо [34; 35].

Розуміння стилю як цілісної психологічної характеристики особистості людини у різних авторів неоднозначне. Серед сучасних психологів на це звертають увагу такі українські дослідники: Г.В. Гритчук, Л.Д. Заграй, О.Г. Малина, О.Є. Поліванова, Ю.М. Швалб, А.О. Шейко, Л.Б. Чміль. У працях К. О. Абульханової-Славської, Т. М. Титаренко знаходимо теоретичні основи стилю життя в контексті «життєвого шляху». Це далеко не повний перелік тих дослідників, які у своїй науковій роботі звертаються до вивчення стилю життя особистості.

В багаточисленних визначеннях стилю відбивається, перш за все, установка дослідників на розуміння проблеми індивідуальності, а також їх погляди на характер взаємозв'язку людини з оточуючим світом. Досить поширеною є точка зору, згідно з якою стиль – це і є індивідуальність особистості. При цьому підкреслюється роль особистісного фактора в процесі формування стилю та його структури [35].

Поняття «стиль життя» вперше у зарубіжній літературі та у науковий обіг вводить М. Вебер, який розглядає його насамперед в соціологічному

контексті як критерій соціальної стратифікації, чинник, що інтегрує певну соціальну групу й водночас перешкоджає переходу особи з однієї групи в іншу [35]. Подальший розвиток зазначеної проблеми пов'язаний з іменем визначного австрійського вченого А. Адлера. Стиль життя, на його думку, визначається властивостями організму і соціального середовища, але не виникає само по собі. А. Адлер вважав, що стиль життя – це індивідуальність, яка виражається і формується в певному оточенні, причому в кожній людини своя модель життєвої поведінки, а індивідуальність розуміється ним як неповторний шлях вироблення засобу самоствердження та стилю життя [36].

Так, у західній психології, існує принаймні два різні розуміння стилю: стиль як характеристика індивідуальної стратегії системи проміжних цілей (А. Адлер) і стиль як характеристика системи операцій, до якої особистість схильна внаслідок своїх індивідуальних властивостей (Г. Олпорт, Р. Стагнер та ін.) Однак, є дещо спільне в цих концепціях, а саме: під поняттям «стиль» завжди розуміється характеристика особистості [37, с. 130].

Стиль життя можна визначити як вибір власного життєвого шляху на основі визначення життєвих пріоритетів та орієнтацій аксіологічного змісту, з метою подальшої самоактуалізації в суспільстві [38, с. 34].

У словнику С.І. Ожегова стиль визначається як «метод, сукупність прийомів, які використовує людина для відповідної роботи, діяльності, поведінки» [39, с. 683].

О. Г. Малина ґрунтуючись на роботах сучасних теоретичних та емпіричних досліджень (О. А. Донченко, Л. В. Сохань, Ю. М. Швалб та ін.) розглядає феномен стилю життя особистості як особливий індивідуальний спосіб здійснення особистістю обраного нею життєвого шляху, сукупність моделей поведінки, що фіксують усталено відтворювані риси, манери, нахили, тобто спосіб, яким людина як суб'єкт здійснює своє життя [40].

В цілому стилі життя можна визначити як «психологічні механізми соціальної життєдіяльності»; як «з'єднання індивідуальності з умовами

життя», «неповторність способу життя, її організації»; комунікативні стилі - як «стійкі індивідуально своєрідні прийоми та способи передачі й отримання інформації в процесі спілкування» [41, с. 222]. Стиль виробляється під час теоретичного і практичного освоєння людиною навколишньої дійсності та передбачає, з одного боку, гнучке пристосування до неї, з другого – її революційну зміну. У стилі проявляються здібності, характерологічні риси та звички особистості» [42, с. 320].

Процес оволодіння індивідуальним стилем діяльності є досить складним і вимагає від особистості неповторного стилю, який має відображати поєднання соціальних вимог до професійної діяльності та реалізації індивідуального творчого потенціалу. Аналіз різноманітних внутрішніх досліджень щодо тлумачення поняття «індивідуальний стиль діяльності» дозволяє систематизувати їх за концепціями, а означені підходи, ми у свою чергу умовно розділили на три групи.

У першій групі підходів вітчизняні науковці (В. Мерлін, Є. Клімов, Б. Теплов та інші) почали вивчати та розглядати проблему індивідуального стилю насамперед у контексті загальної теорії діяльності, що дозволило їм ввести в науковий обіг поняття «індивідуальний стиль діяльності».

У вузькому розумінні це поняття вони тлумачили як стійку систему засобів діяльності, обумовлену типологічними особливостями суб'єкта, у широкому - як індивідуально-своєрідну систему психологічних властивостей, які свідомо або стихійно використовує людина для найкращого урівноваження своєї індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності [5, с.166-167].

На нашу думку, це виправдано, оскільки типологічні властивості нейродинамічних властивостей є «ядром» стилю, оскільки існує типологічно детермінована тенденція, до того чи іншого способу здійснення діяльності та першим поштовхом до формування стилю професійної діяльності поліцейського.

У вітчизняній психології одним із перших дослідників Б. Теплов, який аналізував індивідуальний стиль як спосіб успішного виконання діяльності, що залежать від здібностей людини. Науковець зазначав, що здатність людини до того чи іншого виду діяльності зумовлена її певними індивідуально-психологічними здібностями [43]. Надалі його ідеї про індивідуальний стиль одержали продовження в дослідженнях В.С. Мерліна, Є.О. Клімова.

Друга група підходів розглядає стиль у межах опису людської діяльності з погляду характеристики способу її здійснення як сукупності компонентів діяльності. Класичним для вітчизняної концепції індивідуального стилю виявився підхід, обумовлений В.С. Мерліном, і Є.О. Клімовим [5; 44], який визначає стиль не як окремі властивості або особливості активності індивідуальності, а як систему типологічно зумовлених засобів і прийомів діяльності.

Є.О. Клімов вважає, що стиль діяльності визначається як природними, природженими особливостями людини, так і прижиттєво сформованими якостями особистості, що виникли в ході взаємодії людини з предметним і соціальним середовищем. Формування індивідуального стилю професійної діяльності пов'язано безпосередньо з процесом розвитку одного із значущих психічних регуляторів праці - образа суб'єкта професійної діяльності, професійної Я-концепції [44].

В.С. Мерлін розвиває поняття стилю не особистості, а індивідуального стилю діяльності, що залежить, на думку автора, від властивостей особистості й організму: «індивідуально-своєрідне сполучення прийомів і способів діяльності, що забезпечує найкраще її виконання певною людиною і що стійко її характеризує в деяких типових умовах, ми будемо надалі позначати терміном «індивідуальний стиль діяльності» [5, с. 111].

Він визначає «індивідуальний стиль діяльності» не як набір окремих властивостей, а як доцільну систему взаємозв'язаних дій, за допомогою якої легко досягається певний результат. Окремі дії утворюють цілісну систему

саме завдяки доцільності їх зв'язку» [5, с. 166-167]. Також, однією з умов формування індивідуального стилю В.С. Мерлін розглядає позитивне ставлення до діяльності і відзначає, що індивідуальний стиль визначається всіма ієрархічними рівнями індивідуальності [5].

Індивідуальна траєкторія професійного шляху працівників Національної поліції виявляє їх індивідуальні особливості й прогнозує на цій основі індивідуально-своєрідні способи діяльності в залежності від вимог професій. Існують два шляхи формування стилю — стихійний і цілеспрямований. Досліджуючи структуру індивідуального стилю діяльності, Є.О. Клімов виділяє дві групи особливостей. Перша група, що становить «ядро» стилю, містить особливості, що виявляються без помітних зусиль та ґрунтуються на властивостях нервової системи; друга група - своєрідна «надбудова до ядра» містить особливості, які формуються в результаті свідомих чи стихійних пошуків. «Ядро» містить дві категорії особливостей: одні сприяють успіху, інші перешкоджають йому. Останні наповнюються компенсаторними механізмами. Доповнюють «ядро» стилю дві категорії ознак : одні пов'язані з використанням позитивних можливостей суб'єкта, інші мають компенсаторне значення [24].

Відповідно, формування індивідуального стилю є двостороннім процесом, який, з одного боку, включає розвиток позитивних індивідуальних можливостей суб'єкта, а з іншого — подолання або компенсацію характеристик, які можуть негативно вплинути на професійний розвиток особистості.

Є. О. Клімов [45] затверджує, що не існує індивідуального стилю, який би був зумовлений тільки природними особливостями людини, і що цей стиль є інтегральним ефектом взаємодії людини із предметним і соціальним середовищем.

Якщо ж під індивідуальним стилем розуміти інтегральний ефект взаємодії людини з предметним і соціальним середовищем, то більш нагальним є інша задача, а саме, як заявляв Є.О. Клімов: «ми повинні в

кожному конкретному випадку вміти швидко розпізнати, де саме повинен бути сформований індивідуальний стиль діяльності, під яким розуміється система індивідуально-своєрідних прийомів і способів розв'язання задачі (буде задача руховою чи гностичною; буде вона припускати взаємодію з предметами або людьми; пов'язана з однократними або повторюваними, різноманітними або монотонними діями; вимагатиме окремих реакцій або реакцій складного ієрархічного плану поведінки тощо) [46, с. 76].

В.С. Мерлін, так само як і Є.О. Клімов зазначає, що при освоєнні індивідуального стилю діяльності утворюється система, яка компенсує або дозволяє подолати негативний вплив будь-яких індивідуальних властивостей. Тому суб'єкти з різними або протилежними властивостями можуть домогтися приблизно однакової ефективності у професійній діяльності [5].

Підходи третьої групи акцентують увагу на переосмисленні класичних теорій щодо поняття індивідуального стилю для визначення інструментарію стилів різних видів діяльності. У цій групі підходів стиль розглядається як сукупність різних індивідуальних характеристик і системи способів діяльності.

Так, А.К. Маркова і Н.Я. Ніконова заклали в основу свого підходу, щодо розгляду індивідуального стилю діяльності, поєднання змістових і формально-динамічних характеристик [26, с. 59-61].

А.К. Маркова розглядає індивідуальний стиль як здатність людини застосовувати у своїй діяльності таку систему засобів, такі форми взаємодії з професійним середовищем, які найбільшою мірою відповідають її внутрішньому світу, схильностям. Крім того, вона вірно, з нашої точки зору, підкреслює, що індивідуальний стиль у професійній діяльності – це «індивідуально неповторний професійний світогляд, оригінальне бачення своєї професії і праці в ній, її перспектив, шляхів її творчого збагачення, а також системне бачення себе в професії як цілісної особистості» [26, с. 254].

Д. А. Леонтьєв розуміє індивідуальний стиль як цілісне утворення, яке інтегрує в собі детермінуючий вплив різних зовнішніх і внутрішніх факторів

на протікання різних форм діяльності, зокрема – і психічної. Учений зазначає, що актуальною є потреба відмови від класичного розуміння індивідуального стилю, у якому його пов'язують з нейродинамічними властивостями індивідуальності, до ширшого трактування, яке б характеризувало індивідуальний стиль, зумовлений більш високорівневими властивостями індивідуальності, а також характеристикою колективу і свідомим вибором особистості [47].

Досліджуючи проблему особистості як суб'єкта діяльності, К.А. Абульханова-Славська визначає індивідуальний стиль діяльності як «стійкі, узагальнені особливості здійснення діяльності даною особистістю» [20, с. 309]. Автор вважає, що стиль проявляється в тому, «як людина діє завжди». Але є особливості регуляції і саморегуляції діяльності, які не охоплюються поняттям «стиль», однак істотно впливають на характер діяльності і її результати [20, с. 305].

О. Лібін [47] у своїх працях, сформулював гіпотезу про статус стилю людини, що реалізується у двох аспектах, внутрішньому – через систему спряженості індивідуально-психологічних параметрів, і зовнішньому - у формі різних типів взаємодії індивідуума із середовищем. У внутрішньому статусі він розглядав стильові властивості як механізм сполучення «формальних» і «змістовних» характеристик індивідуальності, які утворюють особливу інваріантну психологічну структуру. Природа стилю в цьому випадку визначається специфікою співвідношення психологічних параметрів прилеглих підструктур індивідуальності – темпераменту, характеру, здібностей та інтелекту. З урахуванням того, що стиль є одним з найважливіших механізмів сполучення індивідуума з будь-яким видом діяльності, О. Лібін розглядає характеристики зовнішнього контуру як похідні від структурних метапараметрів індивідуальності, таких як інтенсивність - помірність, стійкість - мінливість, широта - вузькість, включеність - дистантність.

М. Р. Щукін [31] поряд із системою прийомів виконання різних сторін діяльності включав у структуру індивідуального стилю й фактори, що визначають його формування, у тому числі властивості різних ієрархічних рівнів індивідуальності, насамперед особистісного і нейродинамічного рівнів, а також такі компоненти індивідуального стилю, як: емоційний фактор, самооцінка й установки, що виступають сполучною ланкою між особистісним і нейродинамічним рівнями.

Будучи цілісним утворенням, індивідуальний стиль професійної діяльності має складну динамічну структуру і включає в себе, з нашої точки зору, наступні рівні: індивідний, діяльнісний та емоційно-вольовий. Отже, розглянемо зміст кожного рівня визначеної нами структури.

Першим і базовим є *індивідний рівень* індивідуального стилю професійної діяльності, який містить конституціональні та нейродинамічні властивості, статево-вікові особливості й особливості темпераменту поліцейського.

В.Д. Небиліцин [48] підкреслив, що темперамент є найважливішим компонентом організації індивідуального стилю, що характеризує динаміку індивідуальної поведінки. На його думку, темперамент необхідно використовувати як засіб, яким необхідно навчитися управляти для досягнення тих чи інших результатів професійної діяльності.

На думку В. С. Мерліна, індивідуальний стиль зумовлений не тільки індивідуальними властивостями темпераменту та відношеннями особистості, але й загальними об'єктивними вимогами діяльності. Зв'язок якостей темпераменту і якостей особистості опосередковується індивідуальним стилем діяльності, який зумовлений якостями організму, темпераменту та особистості [5].

Діяльнісний рівень включає комплекс умінь і навичок, а саме: рухові, перцептивно-рефлексивні, комунікативні, організаторські, гностичні та проєктувальні. Формування компетентності майбутнього поліцейського – це

оволодіння всією операційною системою виявлення та обробки інформації, їх порівняння та співвіднесення з діями.

Останній — емоційно-вольовий рівень, пов'язаний з вольовими якостями особистості для регулювання власної поведінки та діяльності, а також мобілізації своїх внутрішніх ресурсів. Процес свідомого подолання внутрішніх і зовнішніх труднощів здійснюється за допомогою цілеспрямованих зусиль з боку особистості, що мобілізує її додаткові нервово-психічні ресурси, а будь-яка діяльність правоохоронця потребує концентрації психічних, фізичних та емоційних дій.

Відтак, виникнення індивідуального стилю професійної діяльності не є миттєвим, його становлення визначається як поетапний процес входження особистості до професійного буття, джерелом якого є протиріччя між потребою особистості у персоналізації, індивідуалізації власної діяльності, потребою у реалізації власної унікальності, неповторності [49, с. 61]. Відповідно й наявністю єдиних для всіх працівників Національної поліції норм, цілей та завдань професійної діяльності.

Отже, індивідуальний стиль діяльності - узагальнена характеристика індивідуально-психологічних особливостей людини, що складаються і проявляються в її діяльності. Саме індивідуальний стиль діяльності людини виявляє залежність від специфіки виховання, психологічних якостей суб'єкта, обумовлених властивостями її нервової системи [33].

У нашій роботі індивідуальний стиль професійної діяльності поліцейських розглядається нами як стратегія поведінки в трудовій діяльності, детермінована індивідуальними й типовими особливостями суб'єктів діяльності [32].

Формування власного стилю з урахуванням, в першу чергу, властивостей особистості, а також особливостей вимог діяльності сприяє підвищенню продуктивності, а неповторний індивідуальний стиль — це унікальний «почерк» професійної діяльності.

Безсумнівно, індивідуальний стиль та специфіка його формування залежать від виду професійної діяльності. Виходячи з цього, оптимальним стилем професійної діяльності працівників поліції є стиль, при якому найбільш виражене значення має збіг об'єктивних вимог до професійної діяльності та найбільш виражених індивідуальних особливостей суб'єктів, що визначає високий рівень ефективності виконуваної діяльності. Адже поліцейські з оптимальним та неповторним індивідуальним стилем професійної діяльності відчують емоційне задоволення від виконуваної роботи та досягають вищих результатів за найменших витрат, оскільки збіг об'єктивних вимог до професійної діяльності та їх індивідуальних особливостей максимальний.

Тобто, індивідуальний стиль діяльності виконує функцію пристосування людини до вимог діяльності з урахуванням властивостей його індивідуальності, оскільки діяльність поліцейських здійснюється в екстремальних умовах, в умовах дефіциту часу, підвищеної відповідальності за результат, де від суб'єкта праці потрібні природно обумовлені властивості індивідуальності, а саме: сильна нервова система, гнучкість, рухливість нервових процесів і психічних функцій тощо. Адже у цих умовах працівники Національної поліції, не володіючи необхідними властивостями індивідуальності, не зможуть бути ефективними працівниками. Особливості професійної діяльності співробітників НПУ, їх планомірний та своєчасний професіогенез істотно впливає на важливість процесу психологічного забезпечення правоохоронців.

Таким чином, ретроспективний аналіз наукових досліджень в різних галузях науки дозволяє стверджувати, що індивідуальний стиль діяльності розглядають як форму пристосування людини з різними властивостями нервової системи до конкретних умов діяльності; як спосіб реалізації потенційних можливостей особистості в діяльності, узгодження властивостей індивідуальності із зовнішніми умовами діяльності; як характерне для даної людини стійке поєднання завдань, засобів і способів діяльності; як прояв

глибинної стратегії індивіда, вираз його особистісних установок і диспозицій; як зовнішню форму прояву майстерності фахівця.

1.2. Умови та чинники становлення індивідуального стилю діяльності поліцейського в процесі професіогенезу

У процесі підготовки кваліфікованого спеціаліста до професійної діяльності в Національній поліції України здійснюється вплив на характер, ціннісні орієнтири, мотивацію, емоційну сферу майбутніх поліцейських та їх особистість загалом, що сприяє формуванню відповідного стилю діяльності, який визначається особливим проявом власної індивідуальності.

Саме індивідуальний стиль діяльності дозволяє людям із різними індивідуально-типологічними особливостями нервової системи, з різною структурою здібностей, темпераменту, характеру досягати однакової ефективності при виконанні однієї і тієї ж діяльності різними способами, компенсуючи при цьому індивідуальні особливості, що перешкоджають досягненню успіху [45].

Натомість недостатньо дослідженими є саме психологічні умови та чинники професійного становлення поліцейського, зокрема формування індивідуального стилю діяльності в процесі професіогенезу.

Інакше кажучи, індивідуальним стилем діяльності є індивідуально-своєрідна система психологічних властивостей, яку свідомо або стихійно використовує людина для найкращого урівноваження своєї індивідуальності з предметними та зовнішніми умовами діяльності [47, с. 166-167].

Попри те, що індивідуальний стиль змінюється в процесі пристосування суб'єкта до вимог діяльності, середовища її протікання, до взаємодії з колективом у професійній діяльності, існують і універсальні форми індивідуального стилю діяльності, як стійкої повторюваної форми адаптації суб'єкта до різних умов середовища і діяльності. Саме тому зручні способи та прийоми професійної діяльності застосовуються і закріплюються

суб'єктом, адже допомагають комфортніше досягти мети в супроводі позитивних емоцій. Незручні способи також входять в індивідуальний стиль діяльності, але тільки для того, щоб бути відкинутими (В.А. Толочек) [50].

На думку багатьох авторів [51; 52; 12; 53; 54; 55], діяльність виступає одним із фундаментальних понять психології. Отже, використання діяльнісного підходу у вивченні психологічних особливостей самого суб'єкта правоохоронної діяльності, його якостей та характеристик дозволяє виявити важливі закономірності структурних компонентів особистості поліцейського.

Засновник концептуального діяльнісного підходу О.М. Леонтьєв визначив діяльність як вид соціально-обумовленої взаємодії цілісної особистості, суб'єкта з навколишнім світом, що виникає під впливом певної потреби і спрямований на досягнення мети, що відповідає цій потребі, шляхом перетворення об'єктів діяльності [55]. Провідною тезою його теорії є те, що діяльність «практично пов'язує суб'єкт із довкіллям, впливаючи на нього і підпорядковуючись його об'єктивним властивостям» [56, с. 24].

Узагальнюючи наукові погляди філософської і психологічної думки кінця XIX – початку XX ст. С. Рубінштейн висунув основоположний теоретичний принцип діяльнісного підходу, в основу якого покладена вихідна концепція про «формування внутрішньої сутності людської свідомості у процесі впливу людини на зовнішній світ під час суспільної практики, у якій відбувається взаємопроникнення дії і свідомості через продукт суспільної практики» [57, с. 78].

Обґрунтування категорії діяльності С. Рубінштейном та О. Леонтьєвим як концептуальної основи філософсько-психологічних теорій забезпечило підґрунтя для методологічних принципів про єдність свідомості і діяльності, положення про провідну діяльність як основу розвитку психіки людини [58, с. 102].

Отже, у міру занурення людини у певну професію в процесі праці, трудова діяльність набуває статусу професійної. Саму ж професійну діяльність, за словами Б.Ф. Ломова, слід розуміти як рід трудової діяльності

людини, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних та практичних навичок, набутих внаслідок спеціальної підготовки, досвіду праці [59, с. 155].

Правоохоронна діяльність – це соціальна діяльність, яка здійснюється у сфері права. Така діяльність є класичним прикладом типу професії «людина-людина», тому що основним її завданням є забезпечення правопорядку як актуальної соціальної потреби населення [6, с. 42-43]. Її специфіка – щонайперше у вимогах соціальності, законності, моральності тощо [60; 61].

Узагальнення характеристик сучасної поліцейської діяльності, здійснене багатьма науковцями, а також власні дослідження, дозволили визначити основні її психологічні характеристики, які вирізняють її серед інших видів професійної діяльності. Серед них: спрямованість на забезпечення законності і дотримання прав людини; необхідність швидко приймати рішення і висока відповідальність за них; владні повноваження; емоційна насиченість і напруженість, психофізичні навантаження; наявність організаційних і екстремальних чинників; специфічність об'єктів професійної діяльності; толерантність до невизначених ситуацій; важливість ефективного лідерства і командної взаємодії в підрозділах [62].

При аналізі системи форм правоохоронної діяльності, А.В. Дулов виділяє: пізнавальну, конструктивну, комунікативну, виховну та організаційну [63, с. 44]. Продовжуючи його концепцію, вітчизняні представники школи юридичної психології (Я.Ю. Кондратьєв, Л.І. Казміренко, В.Г. Андросюк, Г.О. Юхновець та ін) пропонують дещо змінений перелік компонентів правоохоронної діяльності, розділивши їх на дві групи: основні та допоміжні. До основних автори відносять: пізнавальну, організаційну та конструктивну діяльність, а до допоміжних – профілактичну та засвідчувальну [64].

Таким чином, у контексті становлення індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського, наведені компоненти можна умовно розподілити за ознакою наявності або відсутності конкретизованих індивідуально-психологічних рис.

Так, пізнавальний компонент визначається розвитком психічних пізнавальних процесів, і, зокрема, розумовими здібностями. Аналогічно й конструктивний компонент визначається такими характеристиками пізнавальної сфери, як здатністю до абстрагування, узагальнення, побудови умовиводів та комбінаторного мислення. Комунікативна діяльність детермінована відповідним розвитком комунікативності, а організаційний компонент – загальним рівнем інтернальності особистості [6, с. 55-56].

Тобто професійні здібності поліцейського залежать від його психологічних якостей, інтелекту та обсягу знань, необхідних за обраною спеціальністю. У цьому контексті можна сказати, що в основі професіоналізму лежить рівень досконалості особистості, який у поєднанні зі спеціальними знаннями та вміннями сприяє формуванню індивідуального стилю.

Слід зазначити, що процес формування індивідуального стилю діяльності має як зовнішні, так і внутрішні аспекти. Зовнішня сторона втілюється в об'єктивній властивості, а внутрішня - в суб'єктивній.

Дослідники зазначають, що об'єктивні чинники не залежать від особистості суб'єкта праці, оскільки детерміновані оточуючим середовищем чи конкретним професійним завданням [65]. Це ті чинники, які діють на людину як стимул або перешкода, тому «конкретні суспільно-історичні, соціальні та психологічні умови, соціальне середовище, навчання, виховання і зумовлюють процес прояву активності особистості» [66, с. 78]. Тоді як внутрішніми чинниками є взаємодія якостей і властивостей особистості у вигляді сукупності перетворювально-предметних (навички, уміння, здібності), пізнавальних (інтелектуальні здібності), аксіологічних (ціннісні орієнтації), комунікативних (морально-психологічні якості) можливостей [67, с. 205].

Одні з них практично не залежать від особистості, вона отримує їх при народженні (генетичні механізми біологічного розвитку), тоді як інші опосередковано – соціальний і виховний (частково) – чи безпосередньо –

виховний (частково) і діяльнісний – впливають на формування, розвиток і вдосконалення особистості загалом та становлення індивідуального стилю діяльності зокрема.

Об’єктивні (матеріально-побутові умови, якість професійної підготовки майбутніх професіоналів, соціальні відносини, матеріально-технічна оснащеність освітнього процесу та ін.) і суб’єктивні (особливості індивідуальної свідомості особистості, морально-вольові якості, мотиви діяльності, ціннісні орієнтації та установки, задоволеність працею й обраною професією; рівень сформованості професійної стійкості; сформованість професійно важливих якостей), відносини між якими мають характер взаємозв’язку і взаємодії [68, с. 72].

На основі проведеного нами аналізу до найбільш загальних чинників та умов, які мають істотний вплив на формування індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських ми можемо віднести:

I. Соціальні (зовнішні):

- характеристики навколишнього середовища, які не піддаються впливу (шум, температурні умови, освітлення тощо);
- соціальні умови (реформи, економічні зміни,);
- матеріальні умови життя (фінансові проблеми);
- інституції соціалізації (сім’я, навчальні заклади, неформальні організації);
- виховний процес;
- загальні інтереси, світогляд, переконання, установки, життєвий досвід;
- соціальний стрес, який виникає на основі життєвих обставин (смерть близької людини, зміна умов життя, розлучення тощо).

II. Діяльнісні:

- складність процесу професійного навчання;
- якість професійної підготовки;

- особливості виду діяльності (екстремальні умови, гострий дефіцит часу, підвищена відповідальність за результати, монотонія);
- умови праці (фізичні навантаження, ненормований графік);
- середовище професійної діяльності (матеріально-технічна оснащеність, соціально-психологічний клімат);
- професійна самосвідомість;
- синдром професійного вигорання особистості;
- професійна адаптація;
- звільнення або перехід на інший вид діяльність;

III. Особистісні:

- особливості темпераменту (властивості нервової системи);
- психофізіологічні стани (нервово-психічна напруга, перевтома, наявність емоційного стресу, депресія);
- особливості прояву психічних процесів (запам'ятовування, концентрація уваги, інтелектуальна продуктивність, когнітивні функції);
- емоційно-вольова сфера (самоконтроль та саморегуляція поведінки, власне емоційна сфера);
- рівень самооцінки;
- навички саморефлексії та самоаналізу;
- спрямованість особистості (особистісні потреби, рівень мотивації до діяльності, задоволеність професією);
- загальні та спеціальні здібності;
- характер особистості (риса характеру, професійно важливі якості особистості, акцентуації характеру).

Отже, під основними чинниками та умовами становлення індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських пропонуємо розуміти комплекс соціальних, діяльнісних та особистісних факторів, які мають безпосередній вплив на взаємодію якостей і властивостей особистості та здатних реалізуватися у професійній діяльності працівників НПУ.

Психологія особистості правоохоронця має певну структуру та є ієрархічною. Будь-яка система – не хаотичний набір елементів, а внутрішньо організовані та структуровані групи, що перебувають у певному підпорядкуванні [69, с. 59].

Особистісний підхід як методологічний інструментарій складається з: концептуального уявлення про особистість, комплексної психодіагностики якостей особистості, концептуальної інтерпретації, отримуваних при цьому даних, комплексу методів цілісного, всебічного розвитку якостей особистості, умов цілісної реалізації цих якостей у відповідних видах спільної діяльності та соціальної поведінки. Відповідно, особистісний підхід передбачає: виявлення та розкриття можливостей людини; становлення у неї свідомості та самосвідомості, допомогу в усвідомленні себе як особистості, своїх можливостей; розвиток її особистості та психофізичних можливостей; сприяння особистісно значущим її самовизначенню, самореалізації та самоствердженню [70; 71, с. 204].

Аналізуючи особистість суб'єкта правоохоронної діяльності, А.В. Брушлінський [72, с. 12, 36], розвиваючи позицію Б.Г. Ананьєва [73, с. 206-207], констатує, що в сучасній психології одне з основних завдань поняття суб'єкта використовується для позначення специфічних якостей особистості, які вона реалізовує в кожній конкретній системі взаємин та відносин.

Особистість правоохоронця – продукт не тільки минулого, а й актуального сьогодення і навіть майбутнього. Тому, регулюючи актуальне сьогодення та передбачуване майбутнє, удосконалюючи соціально-психологічні, організаційні й матеріальні умови, орієнтуючи працівника на перспективи успішного самоствердження та саморозвитку, створюються сприятливі умови для професійного й особистісного росту [69, с. 60]. Набутий людиною життєвий досвід за допомогою знань трансформується у вчинки, які характеризують спрямованість особистості, її темперамент, характер, інтереси тощо [74].

Отже, надалі ми будемо свідомо обмежувати свою задачу і надалі розглядати та акцентувати свою увагу на структурних компонентах особистості, оскільки структура особистості є відносно стійкою і містить типову для особистості систему характеристик, яка, на нашу думку, є основою становлення індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського та формування особистості.

1.3. Характер у структурі детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського

Проблема індивідуального стилю діяльності у психології розглядається в контексті проблеми пристосування людини з її природними темпераментальними особливостями до діяльності, де одним зі шляхів такого пристосування є саме формування в людини індивідуального стилю діяльності [75, с. 64].

Індивідуальний стиль діяльності в широкому розумінні визначається як система характерних ознак діяльності людини, зумовлених особливостями її особистості і передусім типологічними. Особливістю індивідуального стилю діяльності є його залежність від природних даних особи, тобто особливостей нервової системи [76, с. 99].

Особистість – це саморегульоване системне утворення, яке складається з соціально значущих психічних властивостей, які забезпечують вибірковість відношень та регуляцію поведінки людини як поведінки суб'єкта активності [77; 78].

А. В. Петровський визначає особистість як системну якість, набуту індивідом у предметній діяльності та спілкуванні, і яка характеризує рівень та якість представленості суспільних відносин у ньому [79, с. 97].

Особистість традиційно розглядається як стійка система соціально значущих якостей, що характеризують індивіда як суб'єкта пізнання, спілкування і діяльності [80].

У психічному складі особистості, зазначав С. Л. Рубінштейн, вирізняють різні сфери рис, що характеризують відмінні її аспекти. Вони ж, пронизуючи одна одну, стикаються в реальній єдності особистості [16].

Найважливішою ж концептуальною засадою особистісного підходу є уявлення про особистість як цілісне утворення, що має певну психологічну структуру. Вивчення проблеми свідчить, що вона на сучасному етапі розвитку психологічної думки потребує подальшого розроблення і є актуальною як у теоретичному, так і практичному аспектах [81, с. 21].

Особистість — це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності й саморегуляції та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ [82, с. 26].

У внутрішньому світі особистості правоохоронця можна виділити три основні сфери [69, с. 59-60]:

Сфера спрямованості містить всі спонукальні інтенції особистості – її погляди, переконання, ідеали, потреби, цілі, життєві плани, мотиви тощо. Цій сфері належить системоутворювальна, пріоритетна роль у психології особистості.

Операціональна сфера містить психологічні елементи, що є способами та засобами досягнення цілей, визначених сферою спрямованості. Особистість – не лише те, що вона робить, а й те, як робить. У цій сфері є дві групи своєрідних компонентів: морально-ділові та професійно-ділові.

Модуляційна сфера не визначає ні цілей, ні мотивів, ні способів дій, проте чинить динамічний вплив на інші сфери особистості та їх прояви. Це полягає в різній силі, швидкості, узгодженості, емоційному забарвленні інших психологічних властивостей, зокрема тих, що належать до сфер спрямованості й операціональності. В ієрархії модуляційна сфера є нижчою та обслуговує інші.

Таким чином, особистість, як ми вже відзначали, поняття багатогранне і дослідники в це поняття вкладають різний зміст. Однак можна виділити два

основних підходи: одні з них розглядають особистість як конкретну людину, носія свідомості [83, с. 61], інші ж роблять акцент на соціальну властивість індивіда як на «сукупність інтегрованих у ньому соціально значущих рис, що утворилися в процесі прямої і непрямой взаємодії даної особи з іншими людьми й роблять його, в свою чергу, суб'єктом праці, пізнання та спілкування» [84, с. 7]. Обидва підходи акцентують увагу на змістовний бік поняття «особистість», що представляє собою єднання індивідуально-значущих і соціально-типових рис і якостей індивіда.

Зважаючи на викладені ракурси трактування феномена особистості загалом, пропонуємо таке визначення: особистість правоохоронця – це соціалізований та професійно адаптований активний носій свідомості, інтеріоризований у правоохоронній діяльності [6, с. 27].

Цінність і унікальність особистості не відкидають, а передбачають наявність її особливої структури [85]. Наголосимо, що уявлення про особистість та її структуру в сучасній психології доволі різноманітні і суперечливі. Це пов'язане із тим, що категорія «структура» розуміється як сукупність стійких зв'язків між різноманіттям усіх складових, що забезпечують її цілісність і самототожність. Тому уявлення про структуру передбачає розгляд особистості як складної системи, конфігурація і характер зв'язків усередині системи якої й становлять структуру, яка стабільна до змін системи [86, с. 61].

Отже, структура особистості тісно пов'язана з процесом її становлення: структура є одночасно результатом становлення, його умовою і фактором подальшого розвитку особистості [85].

Як зазначав К.К. Платонов, система трактується як цілісність, що складена з частин, з'єднань, сукупності елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, яка утворює певну єдність [87].

Л.С. Виготський зазначав: «Структурою прийнято називати такі цілісні утворення, які не складаються сумарно з окремих частин, являючи ніби їх

агрегат, але самі визначають долю і значення кожної з тих, що входять до їх складу, частин» [88, с. 256].

Структура особистості як цілості є об'єктивною реальністю, що втілює внутрішні особистісні процеси, тобто процеси виникнення, існування і розвитку. Вона відображає логіку цих процесів, є підпорядкованою ними, і, водночас, є результатом їх діяльності [85].

Різноманіття психологічних структур особистості широко представлене в історії зарубіжної психології різними напрямками і теоріями: психоаналітичною З. Фрейда; аналітичною К. Юнга, соціально-психологічною А. Адлера, векторною («теорія поля») К. Левина, конституційно-психологічною В. Шелдона і Е. Кречмера, факторно-аналітичною Г. Айзенка і Р. Кеттелла, поведінковою теорією Скіннера тощо.

Основні радянські психологічні школи особистості представлені концепціями С.Л. Рубінштейна, Л.С. Виготського і О.М. Леонтьєва, Б.Г. Ананьєва, В.М. Мясіщева, Д.Н. Узнадзе, Б.М. Теплова і В.Д. Небиліцина, В.С. Мерліна, Л.І. Божович, К.К. Платонова та іншими.

Аналіз існуючих концепцій показує, що не існує єдиної загальноприйнятої структури особистості, як і немає єдиного загальновизнаного її визначення, а існують різноманітні конструкти, об'єднані цим терміном і відповідними теоріями, що визначають методологію вивчення особистості з точки зору певного поняття. Взагалі всі структури, моделі особистості слід вважати багатовимірними, оскільки особистості притаманні різні властивості, що утворюють систему.

Якщо ж ми проаналізуємо всі відомі точки зору на психологічну структуру особистості, то прийдемо до висновку про те, що в цій структурі варто виділяти насамперед темперамент, характер і здібності [89, с. 38-42, 86-97; 87; 90, с. 215].

Однією з найбільш усталених у психології є структура особистості, розроблена О.Г. Ковальовим [91; 92]. Саме її наводять у більшості підручників із загальної психології; на ній ґрунтується низка теоретичних й

емпіричних досліджень із психології особистості; до неї адаптують усі особистісні властивості та на її підставі класифікують методичний апарат вивчення особистості [81, с. 21].

На його думку, відволікаючись від індивідуальних особливостей психічного складу, можна визначити типову структуру особистості. Із психічних процесів на тлі станів формуються властивості особистості (стійкі утворення, що забезпечують певний якісно-кількісний рівень психічної діяльності та поведінки, типовий для індивіда). У процесі діяльності властивості певним чином пов'язуються одна з одною відповідно до вимог діяльності, утворюючи складні структури, до яких належать *темперамент* (система природних властивостей), *спрямованість* (система потреб, інтересів й ідеалів), *здібності* (комплекс інтелектуальних, вольових та емоційних властивостей), *характер* (синтез ставлень і способів поведінки) [91]. При цьому до комплексу стійких компонентів особистості, відповідно, входять: темперамент, характер, здібності, мотивація [93].

Висвітлюючи згодом питання структури особистості, дослідник виокремлює вже такі її компоненти: спрямованість, здібності, характер і система управління («Я» – власне самосвідомість) [92, с. 71], а темперамент виведено за її межі.

Аналізуючи структуру особистості, О.Г. Ковальов зауважує, що вона складна, багатогранна й динамічна. Усі її компоненти взаємопов'язані та взаємозумовлені. З розвитком особистості відбуваються і зміни в її структурі. Водночас структура кожної особистості порівняно стійка. Вона містить типові для індивіда системи властивостей, що характеризують його як людину, від якої можна очікувати в тих або інших ситуаціях життя певних вчинків і дій. Таким чином, кожна людина є єдністю стійкого й мінливого, і лише така організація надає можливість їй бути собою, виявляти гнучкість і дотримуватися способу життя, адекватного умовам [92]. Отже, у структурі особистості О.Г. Ковальова розглянуто такі її складові, як самосвідомість, спрямованість, здібності, характер і темперамент.

Визначальною у психології є структура особистості К.К. Платонова [94]. Психологічний зміст саме цієї структури покладено в основу нашого емпіричного дослідження, тому розпочинаючи розгляд особистості поліцейського, зосередимось на базових її структурних компонентах.

Так, К. Платонов вживає вираз «функціональна динамічна структура особистості», розглядаючи її як складну відкриту систему, що саморозвивається [85]. Загальна вона тому, що властива будь-якій особистості, а динамічна – оскільки від раннього дитинства й до смерті особи вона змінюється [94.].

Із застосуванням принципу «накладання» одного ряду підструктур на другий був зроблений крок до системної побудови двовимірної психологічної структури особистості [95]. Саме тому, на відміну від одновимірної структури О.Г. Ковальова, структура особистості К.К. Платонова є вже двовимірною.

Як перший рівень у структурі вчений розглядає динамічну функціональну структуру особистості, яка містить чотири підструктури – спрямованості, досвіду, форм відображення та біологічно обумовлену підструктури [94, с. 121-145]. Формування і розвиток професійної спрямованості особистості відбувається безпосередньо в процесі різних значущих видів діяльності (професійної, навчальної, побутової тощо) [96].

Підструктура спрямованості об'єднує спрямованість, ставлення та моральні риси особистості; по суті, це установки, що стали властивостями особистості. Елементи особистості, що належать до цієї підструктури, не мають безпосередніх природних задатків і відображають індивідуально заломлену класову суспільну свідомість. Ця підструктура формується шляхом виховання. Вона соціально обумовлена. Спрямованість, на думку К. К. Платонова, охоплює потяг, бажання, прагнення, інтерес, ідеал, світогляд, переконання. У цих формах спрямованості особистості виявляються як її ставлення, так і моральні якості. Усі форми спрямованості водночас є її потребами та потенційними (а можуть ставати й актуальними) мотивами

діяльності Вихідним елементом професійної спрямованості особистості правоохоронця є мотивація, тобто сукупність мотивів, якими керується особистість під час вибору правоохоронної професії та в подальшій діяльності [81, с. 23].

Друга підструктура особистості – *підструктура досвіду*, яку називають індивідуальною культурою, або підготовленістю, – передбачає знання, навички, вміння та звички, набуті шляхом особистого досвіду й навчання, проте вже з помітним впливом і біологічно обумовлених властивостей особистості [81, с. 23].

Третя підструктура – *підструктура форм відображення* – охоплює індивідуальні особливості окремих психічних процесів, психічних функцій. Вплив біологічно обумовлених особливостей у цій підструктурі виявляється ще виразніше. Ця підструктура, взаємодіючи з останніми, формується шляхом вправ [81, с. 23].

Четверта підструктура – *біологічно обумовлена підструктура* – об'єднує властивості темпераменту (типологічні властивості особи), статеві й вікові властивості особи, її патологічні, так звані органічні зміни. Формуються (змінюються) необхідні риси, що належать до цієї підструктури, шляхом тренування. Вони значно більше залежать від фізіологічних і навіть морфологічних особливостей мозку, ніж від соціальних впливів на людину [94].

Говорячи про темперамент, зазвичай мають на увазі динамічну сторону особистості, що виражається в імпульсивності й темпах психічної діяльності.

Вчення І. П. Павлова про типи нервової діяльності має суттєве значення для розуміння фізіологічної основи темпераменту, адже врахування того, що тип нервової системи є суворо фізіологічним поняттям, а темперамент - це поняття психофізіологічне, і виражається воно не тільки в моториці, характері реакцій, їх силі, швидкості тощо, а й у вразливості та емоційній збудливості [97, с. 40-69].

За І. П. Павловим, темперамент є найголовнішою характеристикою нервової системи людини, яка так чи інакше позначається на всій діяльності кожного індивіда [98].

У дослідженнях В.С. Мерліна і його учнів розроблялись уявлення про інтегральну індивідуальність, що були націлені на вивчення ролі загальних властивостей нервової системи в динаміці індивідуального стилю діяльності та реалізації мотивів особистості. Як зазначає В.С. Мерлін, темперамент не визначає суті відношення особистості до дійсності, а надаєш вплив лише на форму вираження цього відношення в поведінці особистості [90, с. 228-229].

Будучи динамічною характеристикою всіх проявів особистості, темперамент у своїх якісних характеристиках щодо вразливості, емоційної збудливості та імпульсивності є разом з тим чуттєвою основою характеру. Однак, утворюючи основу властивостей характеру, саме властивості темпераменту не визначають їх [97, с. 40-69].

Включаючись в розвиток характеру, властивості темпераменту змінюються, через що одні й ті ж вихідні властивості можуть призвести до різних властивостей характеру в залежності від умов життя і діяльності. Безпосередньо темперамент проявляється в тому, що в однієї людини швидше, в іншої довше виробляються необхідні поведінкові реакції, адже для однієї людини потрібні одні прийоми вироблення тих чи інших психічних якостей, для іншої – інші [99].

Так, на основі імпульсивності як властивості темпераменту, в залежності від умов виховання і всього життєвого шляху, можуть вироблятися різні вольові якості характеру: нестримність або рішучість. Залежно від життєвого шляху людини, від усього ходу його суспільно-морального, інтелектуального й естетичного розвитку вразливість як властивість темпераменту може в одному випадку призвести до чуйності, сором'язливості, а в іншому до боязкості, сентиментальності тощо [97, с. 40-69].

Біологічно детерміновані нейродинамічні властивості індивіда надзвичайно впливають на соціалізацію особистості, оволодіння нею професійною діяльністю, а отже і на стиль професійної діяльності загалом. А тому, індивідуально-типологічні властивості можуть визначати успішність формування багатьох професійно важливих якостей, які проявляються та трансформуються в індивідуальному стилі діяльності.

Сила нервових процесів впливає на ефективність виконання багатьох видів професійної діяльності, пов'язаних із екстремальними умовами, дозволяє прогнозувати здатність до витривалості поліцейського. Сама ж витривалість дозволяє працівнику поліції ефективно здійснювати всі професійні функції, незважаючи на стресогенні умови, що супроводжують виконання службових обов'язків [100, с. 31].

Отже, темперамент - динамічна характеристика особистості в усіх її дієвих проявах і чуттєва основа характеру. Перетворюючись в процесі формування характеру, властивості темпераменту переходять в риси характеру, зміст яких нерозривно пов'язаний зі спрямованістю особистості [97, с. 40-69].

А те, з чого складається спрямованість особистості (уявлення, погляди, інтерес, бажання, прагнення, схильності, потреби тощо), є субстратом характеру, його внутрішньою, змістовою, мотиваційною стороною [101].

Все це, а також особистісні установки і переконання людини - це психологічні форми вираження спрямованості, в якій проявляється характер; змістом же її є практичне відношення людини до інших людей і через них до самого себе, до своєї праці та до речей предметного світу [97, с. 40-69].

Аналіз структури особистості за К.К. Платоновим свідчить, що в ній на перший рівень підструктур «накладається» (надбудовується, напластовується) наступний рівень (шар, вимір) компонентів. Крім зазначених чотирьох визначальних, виокремлюють ще дві накладені на них підструктури – характеру та здібностей [81, с. 25].

Згідно із традиційними поглядами, формування характеру частково пов'язують з вродженими схильностями, а деякою мірою з впливом середовища, при цьому надаючи особливого значення вихованню [102, с. 11].

Поняття «характер» вчені часто ототожнювали з такими психічними процесами і явищами, як темперамент, здібності, воля. Так, поняття темпераменту і характеру в науці тривалий час розглядались як тотожні, а класифікація типів темпераменту індивіда за Гіппократом була однією з перших спроб пояснити відмінності у людських характерах [103, с. 7].

«Властивості характеру, - пише В. С. Мерлін, - це такі індивідуальні властивості особистості, які з'являються лише в певних типових ситуаціях в залежності від соціально-типових відносин особистості, з одного боку, і від властивостей індивідуума - з іншого» [104].

На думку Н.Д. Левітова, характер – це «індивідуальні яскраво виражені та якісно своєрідні психологічні риси людини, які впливають на її діяльність і вчинки» [105, с. 18].

Згідно з С.Д. Максименком та В.О. Соловієнком, «...характер – це сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишньої дійсності та самої себе» [106, с. 241].

Характер - психічна властивість особистості, яку складає сукупність відносно сталих її рис, у яких відображається ставлення до навколишнього світу та які визначають стиль її поведінки з людьми в типових умовах [101].

Ми вважаємо, що специфічний характер правоохоронної діяльності неабияк накладає відбиток на індивідуально-психологічні характеристики особистості поліцейського НПУ, що й визначає необхідність її постійного наукового дослідження.

Характер людини не є природженою її властивістю і не визначається її фізичною організацією, він формується в процесі її індивідуального життя під провідним впливом його суспільних умов. В цій взаємодії ми повинні враховувати дві сторони: по-перше, характер впливу обставин життя на

особистість, і, по-друге, активність самої особистості, яка діє на обставини з метою підпорядкування їх своїм потребам та інтересам [107, с. 558-563].

Розвиток характеру є складним процесом психічної діяльності. Оскільки головним у властивості характеру є утворення стійкого ставлення особистості, то і завданням в галузі виховання характеру перш за все є формування певних стійких відносин особистості. Як неодноразово підкреслювалося, особистість та всі її цілісні утворення - формуються і розвиваються у процесі здійснення нею основних видів соціальної діяльності, якими є праця, пізнання, спілкування. Серед зазначених соціальних чинників формування особистості найважливішим є саме професійна діяльність, тим самим, створюючи найбільш сприятливі умови для формування нових відношень особистості та її характеру [104].

Формування характеру особистості проходить довгий шлях. Воно зв'язане з формуванням її розуму, почуттів, волі та інших властивостей. Характер виробляється в процесі активної діяльності людини, а з усіх видів діяльності людини вирішальне значення у формуванні характеру має її діяльність. У процесі професійної діяльності формується самостійність особистості, стійкість характеру, скромність, сумлінність, організованість і ініціативність, тобто всі ті якості, які забезпечують людині можливість подолання труднощів і перешкод на життєвому шляху і досягнення високих показників у виробничій, суспільно корисній праці. Можна сказати, що школа праці є вищою школою формування характеру особистості [107, с. 558-563].

Характер відіграє основну роль у виявленні змісту внутрішнього світу людини, в ньому виявляється її «Я», її життєва позиція. І хоч особистість не зводиться лише до характеру, знати характер — це, по суті, знати риси характеру людини [101].

Риси характеру - це ті суттєві властивості людини, з яких з певною логікою і внутрішньою послідовністю випливає певна лінія та стратегія поведінки. Наявність у людини характеру передбачає наявність чогось

значимого для неї у світі, в житті, що визначається її мотивами, вчинками, метою дій та завданнями, які вона перед собою ставить або на себе «бере». Риси характеру не тільки обумовлюють мотиви поведінки людини, але і самі обумовлені ними. Мотиви поведінки, переходячи в дію і закріплюючись в ній, фіксуються і на характері особистості, адже кожен дієвий мотив поведінки, який набуває стійкості, - це і є в перспективі майбутня риса характеру. Тому шлях до формування характеру особистості лежить через призму формування належних мотивів поведінки і спрямованих на їх закріплення вчинків [97, с. 40-69].

Останнім часом все більше актуалізуються дослідження окремих напрямків психологічного забезпечення правоохоронної діяльності на основі вивчення особистісних особливостей працівника та його професійно значущих якостей, про що свідчать розробки А.І. Жарова, В.О. Криволапчука, Д.О. Ніколенка, С.Б. Олексієнка, О.І. Тищенко та ін [86, с. 60].

При розгляді рис характеру наводиться їх класифікація, що представлена у табл. 1.3.1 [98]:

Таблиця 1.3.1

ПЕРВИННІ РИСИ ХАРАКТЕРУ	
В основі-психічні процеси:	Моральні
• Вольові • Емоційні • Інтелектуальні	
ВТОРИННІ РИСИ ХАРАКТЕРУ	
В основі – ставлення:	В основі – сторони діяльності:
• До навколишнього середовища • До діяльності • До інших людей • До себе • До речей	☐ Мотиваційні ☐ Інструментальні

Будь-яка риса характеру є рисою особистості, що входить в ту чи іншу підструктуру або лежить на їх перетинах, проте не кожна риса особистості є обов'язково рисою характеру. Для того, щоб риса особистості могла

розглядатися як риса характеру, вона повинна бути не тільки чітко виражена, але і більш міцно пов'язана з рядом інших рис характеру і, головне, закономірно та систематично виявлятися не в одній, а в різних видах діяльності даної особистості [94].

У професійній діяльності ж реально встановлюється відношення між характером особистості та її обдарованістю, тобто між її схильностями і здібностями [97, с. 40-69].

Так, формування здібностей не буде повним, якщо людина не оволоділа власною манерою діяння, а такою індивідуальною манерою є індивідуальний стиль діяльності. Саме становлення і формування індивідуального стилю діяльності розглядається як важлива умова ефективної діяльності поліцейського, що прагне до її регуляції та найкращого виконання з урахуванням своїх власних характерологічних особливостей [76, с. 103].

Отже, характер – це каркас особистості, а здібності – властивість, яка виявляється в зіставленні з певною діяльністю [81, с. 25]. Виходячи з цього, і здібності, і характер доречніше розглядати не як підструктури особистості, які розташовані або надбудовані над чотирма основними, а як загальні якості особистості [94].

Слід звернути увагу на тому, що послідовність наведення підструктур у динамічній функціональній структурі особистості за К. К. Платоновим (підструктура спрямованості → підструктура досвіду → підструктура форм відображення → біологічно обумовлена підструктура) визначена наближенням/віддаленням від соціального/біологічного чинників впливу на їх становлення: що вище в переліку знаходиться підструктура, то більшою мірою вона залежна від соціальних умов та меншою – від біологічних, і навпаки. Зокрема, підструктура спрямованості є найбільш соціально детермінованою, а найменшою мірою соціальними чинниками визначено становлення власне біологічно обумовленої підструктури – властивостей темпераменту тощо [81, с. 24].

Своєрідність психології, на думку Б. Г. Ананьєва, полягає в тому, «що досліджувана нею людина як суб'єкт діяльності може бути зрозуміла лише як особистість і індивід (цілісно) одночасно», а єдність біологічного і соціального проявляється на рівні інтегральної індивідуальності [108].

Проблема біологічного і соціального є вічною для психологічної науки, предмет якої, суб'єкт свідомості й діяльності, є одночасно природною істотою (індивідом) і соціальним явищем (особистістю). У психологічній науці проблема співвідношення біологічного і соціального конкретизується різним чином: спадковість і соціальне середовище, мозок і психіка, задатки і здібності, природний онтогенез і соціально-історичний життєвий шлях тощо [108]. Однак протиставляти біологічне соціальному неможливо, адже природні аспекти та риси існують у структурі особистості як соціально зумовлені її елементи, а біологічне та соціальне у структурі особистості утворюють єдність та взаємодію [109].

Відзначаючи наведені ракурси розуміння феномена особистості та детермінант її становлення, слід акцентувати й на гетерохронності розвитку її структурних компонент, адже, залежно від сукупності установок, соціально-психологічної ситуації, вікових і психофізіологічних особливостей, окремі психологічні утворення стають провідними та визначають процес динаміки особистості. Детермінація провідних рис є системною за своєю сутністю, і в цю систему включені не лише індивідуально-топологічні якості, але й сукупність зовнішніх соціальних і професійних факторів [6, с. 29-30].

Таким чином, говорячи про структуру особистості працівника Органів внутрішніх справ (далі – ОВС), слід відштовхуватися не просто від загальних типових структурних компонентів, а й від конкретних рис, які визначають спершу задатки потенційної готовності до служби, а в подальшому й формування професійно значущих якостей. Характерні індивіду риси працівника ОВС, його стани та властивості мають динамічний характер,

через їхній розвиток, і трансформуються на відповідних етапах у якісні перетворення структурних компонентів особистості [86, с. 64-65].

Разом з тим, слід зауважити, що такий розгляд особистості не є повним відбиттям її структури. Особистість має ще й інші якості, які за своєю природою являють собою дійсні «одиниці аналізу» (грані), але, на відміну від перерахованих, вони набагато динамічніші (плинні), ніж структурні, і не мають, якщо можна вжити такий термін, окремої локалізації - вони охоплюють всю особистість. Мається на увазі про психічні стани, внутрішній світ особистості та її характер. Саме характер і є змістовною одиницею особистості, оскільки соціальна дія (взаємодія) - відбиває всю особистість, весь її психічний і психофізіологічний тезаурус [85].

Становлення особистості в історії суспільства пов'язано перш за все з розвитком трудової діяльності [84, с. 186]. Соціальна цінність людини визначається тим, наскільки її діяльність сприяє прогресу всього суспільства. Оскільки людина - істота суспільна, її особисте щастя теж залежить від цієї діяльності [84, с. 166]. Саме тому не можливо уникнути впливу професійних ролей на особистісні якості людини, адже представників деяких професій можна легко впізнати, навіть не знаючи їх роду занять, за манерою поведінки, спілкування і стилем мислення [84, с. 24]. Тому, коли ми помічаємо у людей певної професії деякі загальні індивідуально-психологічні риси, завжди постає питання: чи обумовлена ця специфіка впливом професійної діяльності або навпаки, люди, що наділені певними якостями характеру, обирають собі відповідну професію, яка посилює і закріплює ці риси? [84, с. 33].

Аналіз структури особистості правоохоронця необхідно здійснювати на загально психологічних засадах детермінізму у руслі особистісного підходу, з урахуванням специфіки правоохоронної діяльності. Сам детермінізм передбачає два аспекти [6, с. 83]:

1. Роль психологічних якостей (підструктура характеру);
2. Вплив умов діяльності на подальші трансформації особистості.

Доречно згадати, що згідно з концепцією теорії рис особистості (Г. Олпорт, Р. Кеттел, Г. Айзенк та інші), саме риса розглядається як стійка якість особистості, що виявляється в різноманітних ситуаціях як, наприклад, ригідність, тривожність, імпульсивність, агресивність, комунікативність, інтернальність тощо [86, с. 60].

На нашу думку, розглядаючи в структурі особистості правоохоронця відповідну сукупність рис, ми можемо передбачити конструктивну або деструктивну динаміку його професійної адаптації, результатом якої має стати формування індивідуального стилю професійної діяльності.

Одна з головних умов задоволеності працею полягає в тому, щоб професійна роль відповідала індивідуальним особливостям особистості [84, с. 312].

Важливою складовою якісного кадрового забезпечення підрозділів Національної поліції України кваліфікованим персоналом є добір на основі об'єктивного оцінювання наявності необхідних компетенцій та належних професійно важливих якостей (як ділових, так і морально-особистісних) [110].

Професіограма є описом особливостей певної професії, де розкривається зміст трудової діяльності, а також вимоги, які пред'являються до працівника. Головною частиною професіограми є психограма, що включає повний опис власне психологічних характеристик та професійно важливих особистісних якостей спеціаліста [110].

Поступово ми виходимо до питання професійно важливих якостей особистості поліцейського Національної поліції України. Визначаючи конкретну сукупність особистісних рис, які найбільше сприяють формуванню індивідуального стилю професійної діяльності, ми маємо змогу говорити про наявність комплексу первинних рис, які й виступають його задатками.

З'ясовуючи особистісні риси правоохоронця, не можна орієнтуватися на виявлення професійно значущих рис під час відбору кандидатів, адже

формування професійно значущих, особистісних рис може відбуватися лише в умовах діяльності, тобто тоді, коли працівники ОВС вже мають досвід професійної діяльності за певним фахом [6, с. 84].

Отже, інтеграція індивідуально-психологічного та соціально-психологічного підходів передбачає, що системоутворювальним фактором досліджень особистості правоохоронця виступає синтетичне, цілісне уявлення про неї та її структуру. У свою чергу, характерні риси особистості правоохоронця, його стани та властивості мають динамічний характер, через їхній розвиток, і трансформуються на відповідних етапах у якісні перетворення структурних компонентів особистості [86, с. 64].

Детермінація провідних рис є системною за своєю сутністю, і в цю систему включені не лише індивідуально-типологічні якості, але й сукупність зовнішніх соціальних і професійних факторів [86, с. 65].

Саме тому професійно-психологічний профіль особистості правоохоронця містить такі характеристики, як: нормативність поведінки, групову конформність, емоційну стійкість, відкритість до взаємодії, практичність, довірчість, високий самоконтроль, прямолінійність, жорсткість, сміливість і впевненість у собі. У структурі інтелекту домінують здібності до запам'ятовування та відтворення інформації, абстрагування, комбінаторного й просторового мислення, а також здатність виявляти закономірності, прогнозувати.

Професійна адаптивність визначається високою нервово-психічною стійкістю, моральною нормативністю та комунікативністю [69, с. 60].

Тому, важливою передумовою високої надійності у професійній діяльності поліцейського є сформованість у них психологічної компетентності, готовності до виконання професійних завдань та обов'язків, наявність комплексу необхідних психофізіологічних властивостей, професійно важливих якостей, бажання до постійного професійного вдосконалення, а також розвинута командна взаємодія у підрозділах.

У ракурсі розгляду такої складної та психологічно насиченої діяльності, якою є правоохоронна діяльність, спеціальною професійно важливою якістю правоохоронця є психологічна стійкість. На відміну від інших якостей, що належать до певного структурного компонента особистості, стійкість є складною інтегральною якістю, яка виявляється внаслідок взаємодії окремих якостей і компонентів особистості [69, с. 61].

Психологічна специфіка пов'язана також із дією таких екстремальних чинників, як небезпека і надзвичайний динамізм розвитку подій; дефіцит часу та інформації; невизначеність можливих варіантів зміни обстановки; необхідність негайного вирішення завдань, що вимагають нестандартного, творчого підходу; висока відповідальність за наслідки прийнятих рішень. Не слід також забувати, що на поліцію покладаються повноваження силового врегулювання найбільш небезпечних антисоціальних виявів порушення публічного порядку шляхом застосування різних засобів примусу, в тому числі фізичної сили, спеціальних технічних засобів і спеціальної техніки [111, с. 23-24].

Так, у підготовлених до екстремальних ситуацій працівників НПУ період адаптації до раптового виникнення небезпеки досить короткий у порівнянні з непідготовленими.

Більш ефективними виявляються ті, хто чітко усвідомлює свої завдання та основну мету діяльності, інші ж, кого охоплює страх та безконтрольні емоції, не в змозі діяти ефективно [112].

Стійкість до професійної деформації пов'язана з тим, що тривале виконання оперативно-службової діяльності разом із позитивними може призводити й до окремих негативних наслідків – професійних захворювань і психічних травм, деструктивних станів, конфліктів, деформації [69, с. 61].

Торкаючись проблем конкретизованих психологічних характеристик особистості правоохоронця, слід сказати, що в сучасній спеціальній та загальній літературі пропонується широкий спектр переліків професійно

значущих якостей. Таке розмаїття визначається принциповим підходом авторів при визначенні провідних значущих рис особистості.

Так, у структурі особистості правоохоронця І.Ю. Сундієв та В.К. Шульц до провідних рис відносять [113]:

- 1) Сталість світоглядних структур;
- 2) Розвинені комунікативні здібності, вміння і навички встановлення психологічного контакту;
- 3) Здатність до логічного мислення.

О.М. Столяренко серед професійно значущих психологічних якостей правоохоронця виділяє спрямованість на людей; емоційно-вольову та професійно-психологічну стійкість; високий ступінь розвитку пізнавальної сфери (уваги, пам'яті, спостережливості, уяви, інтуїції), а також професійний артистизм, гнучкість та здатність до рольової поведінки [114, с. 268-269].

На основі проведених емпіричних досліджень, В.А. Чайковський приходить до висновку, що успішність оперативно-службової діяльності значною мірою визначається рівнем розвитку таких особистісних якостей, як нормативність поведінки, самоконтроль, стриманість, дисциплінованість, адекватність самооцінки, енергійність, комунікативність, соціальна сміливість, практичність, дипломатичність, впевненість, мобілізованість, емоційна рухливість [115, с. 8].

Останнім часом все більше актуалізуються дослідження окремих напрямків психологічного забезпечення правоохоронної діяльності на основі вивчення особистісних особливостей працівника та його професійно значущих якостей, про що свідчать розробки Жарова А.І., В.О. Криволапчука, Д.О. Ніколенка та ін. [6, с. 60].

Усебічне глибоке професіографічне вивчення різних видів поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого карного розшуку (кримінальної поліції), дільничного офіцера поліції) є необхідною передумовою вирішення проблем, пов'язаних з ефективністю використання кадрового потенціалу,

оптимізацією процесів добору, підготовки та перепідготовки кадрів тощо. [110].

Успішне оволодіння професією *слідчого* та ефективність подальшої діяльності значною мірою залежать від ступеня сформованості головних професійно важливих якостей, що визначається такими ознаками: сформованість властивостей темпераменту (ергічності, темпу, пластичності); сформованість характерологічних рис (висока активність, тривала працездатність, стресостійкість, врівноваженість, екстравертованість, оптимістичність, адекватність, самоконтроль, відповідальність, самостійність, впевненість, наполегливість тощо); тип нервової системи середньої сили, високий рівень її лабільності; сформованість емоційно-вольових якостей (здатність долати труднощі, брати на себе відповідальність, емоційна стійкість у стресових ситуаціях) [110].

Оволодіння професією *оперуповноваженого карного розшуку* (кримінальної поліції) значною мірою залежить від ступеня сформованості головних професійно важливих якостей, що визначається такими ознаками як: сильний або середньо-сильний тип нервової системи, високий або середній рівень її лабільності; сформованість властивостей темпераменту (темпу, ергічності, пластичності); сформованість характерологічних рис (спонтанність, сміливість, екстравертованість, впевненість, оптимізм, наполегливість, самоконтроль, адекватна самооцінка тощо); сформованість емоційно-вольових якостей (здатність долати труднощі, брати на себе відповідальність, емоційна стійкість у стресових ситуаціях) [110].

Ефективність подальшої діяльності *дільничного офіцера поліції* також залежить від ступеня сформованості головних професійно важливих якостей, а саме: середньо-сильний тип нервової системи, високий або середній рівень її лабільності; сформованість характерологічних рис (спонтанність, сміливість, екстравертованість, упевненість, оптимізм, наполегливість, самоконтроль тощо); сформованість властивостей темпераменту (темпу, ергічності, пластичності); сформованість емоційно-вольових якостей

(здатність долати труднощі, брати на себе відповідальність, емоційна стійкість у стресових ситуаціях) [110].

Таким чином, на основі здійсненого нами аналізу професійної діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських ми визначили, що в сучасних умовах від працівників НПУ вимагають психологічні та професійно важливі якості, які суттєво впливають на оволодіння професійною діяльністю та індивідуальний стиль діяльності особистості загалом, як:

1. *Психофізіологічні та індивідуально-особистісні:* екстравертованість, сенситивний тип реагування, адекватна самооцінка, витривалість, прагнення до лідерства, суперництва, впевненість, домінування, самостійності в прийнятті рішень і дій, рішучість, сміливість, ініціативність, організаційність, наполегливість, відповідальність, енергійність, достатній рівень розвитку інтуїції, емоційна стійкість у стресових ситуаціях тощо);

2. *Соціально-психологічні:* здатність до невимушеності в спілкуванні, професійний артистизм, гнучкість та здатність до рольової поведінки, схильність до співробітництва, комунікативність, дипломатичність, відкритість у спілкуванні, легкість у становленні безпосередніх контактів, спонтанність поведінки, високий рівень розвитку адаптаційних можливостей та самоконтролю тощо);

3. *Діяльнісні:* стресостійкість, дисциплінованість, схильність до ризику та високої активності, оперативність, тенденція до самореалізації та саморозвитку, високий ступінь розвитку пізнавальної сфери (уваги, пам'яті, спостережливості, уяви), нормативність поведінки тощо).

Висновки до розділу 1

1. Проведений ретроспективний аналіз наукових досліджень в різних галузях науки дозволяє стверджувати, що індивідуальний стиль діяльності розглядають як форму пристосування людини з різними

властивостями нервової системи до конкретних умов діяльності; як спосіб реалізації потенційних можливостей особистості в діяльності, узгодження властивостей індивідуальності із зовнішніми умовами діяльності; як характерне для даної людини стійке поєднання завдань, засобів і способів діяльності; як прояв глибинної стратегії індивіда, вираз його особистісних установок і диспозицій; як зовнішню форму прояву майстерності фахівця. У нашій праці індивідуальний стиль професійної діяльності поліцейських розглядається як стратегія поведінки в трудовій діяльності, детермінована індивідуальними й типовими особливостями суб'єктів діяльності.

2. Формування індивідуального стилю професійної діяльності працівників Національної поліції – важливий аспект професійного навчання, розвитку професійних здібностей, професійної придатності, а також системний процес, організуючий і направляючий вектор розвитку особистості поліцейського на досягнення їх професійно-особистісної цілісності. Саме тому, на наше глибоке переконання, індивідуальний стиль діяльності може і повинен виступати аспектом професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження службової діяльності поліцейських, адже не володіючи необхідними індивідуально-психологічними особливостями та властивостями індивідуальності, вони не зможуть бути ефективними працівниками у своїй професійній діяльності.

3. До найбільш загальних чинників та умов, які мають істотний вплив на формування індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського ми відносимо: *соціальні (зовнішні)*: характеристики навколишнього середовища, які не піддаються впливу, соціальні умови, матеріальні умови життя, інституції соціалізації, виховний процес, загальні інтереси, світогляд, переконання, установки, життєвий досвід, соціальний стрес, який виникає на основі життєвих обставин; *діяльнісні*: складність процесу професійного навчання, якість професійної підготовки, особливості виду діяльності, умови праці, середовище професійної діяльності, професійна самосвідомість, синдром професійного вигорання особистості, професійна

адаптація, звільнення або перехід на інший вид діяльність; *особистісні*: темпераментальні особливості, психофізіологічні стани, особливості прояву психічних процесів, емоційно-вольова сфера, рівень самооцінки, навички саморефлексії та самоаналізу, спрямованість особистості, загальні та спеціальні здібності, характер особистості.

4. Теоретичний аналіз існуючих у психології підходів до розуміння поняття «характер» особистості дозволяє зробити висновок, що характер – психічна властивість особистості, яку складає сукупність відносно сталих її рис, у яких відображається ставлення до навколишнього світу та які визначають стиль її поведінки з людьми в типових умовах. Риси характеру розглядаються нами як властивості людини, які визначають її поведінку у типових умовах, а також є суттєвими та відносно стійкими.

5. Встановлено, що специфіка правоохоронної діяльності накладає відбиток на індивідуально-психологічні характеристики особистості поліцейського, у зв'язку з цим дуже важливо, щоб поліцейські могли сформувати власну манеру діяння (такою манерою є індивідуальний стиль професійної діяльності), яка б дозволила їм розвинути професійно важливі якості особистості. Тому, ми визначили, перелік професійно важливих якостей працівника НПУ, які суттєво впливають на оволодіння професійною діяльністю та індивідуальний стиль діяльності особистості: *психофізіологічні та індивідуально-особистісні*: екстравертованість, сенситивний тип реагування, адекватна самооцінка, витривалість, прагнення до лідерства, суперництва, впевненість, домінування, самостійності в прийнятті рішень і дій, рішучість, сміливість, ініціативність, організаційність, наполегливість, відповідальність, енергійність, достатній рівень розвитку інтуїції, емоційна стійкість у стресових ситуаціях тощо); *соціально-психологічні*: здатність до невимушеності в спілкуванні, професійний артистизм, гнучкість та здатність до рольової поведінки, схильність до співробітництва, комунікативність, дипломатичність, відкритість у спілкуванні, легкість у становленні безпосередніх контактів, спонтанність поведінки, високий рівень розвитку

адаптаційних можливостей та самоконтролю тощо); *діяльнісні*: стресостійкість, дисциплінованість, схильність до ризику та високої активності, оперативність, тенденція до самореалізації та саморозвитку, високий ступінь розвитку пізнавальної сфери (уваги, пам'яті, спостережливості, уяви), нормативність поведінки тощо).

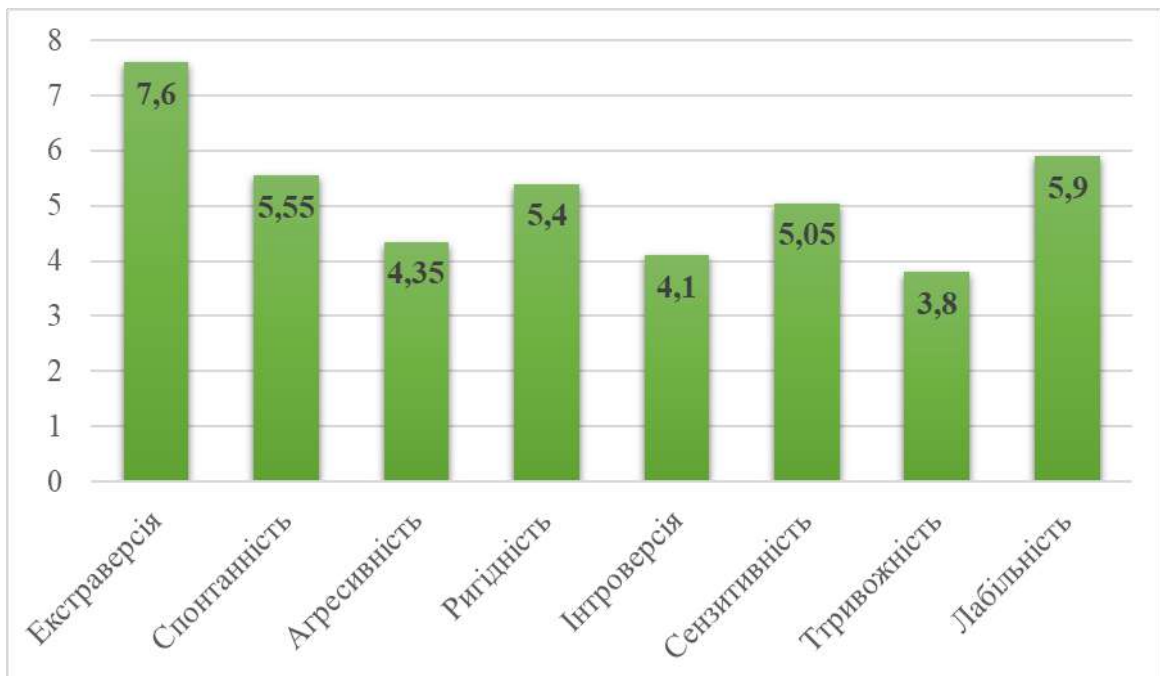
РОЗДІЛ 2.

ХАРАКТЕР ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

2.1 Характерологічна детермінація індивідуального стилю діяльності поліцейських в процесі професійного становлення

На першому етапі нашого дослідження ми визначили індивідуально-психологічні особливості структури особистості поліцейського в просторі різновидів правоохоронної діяльності.

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей слідчого Національної поліції України зі стажем служби 0-5 років, отримані за результатами використання методики «Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.1.).

Рис. 2.1.1. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей слідчого НПУ зі стажем служби 0-5 років

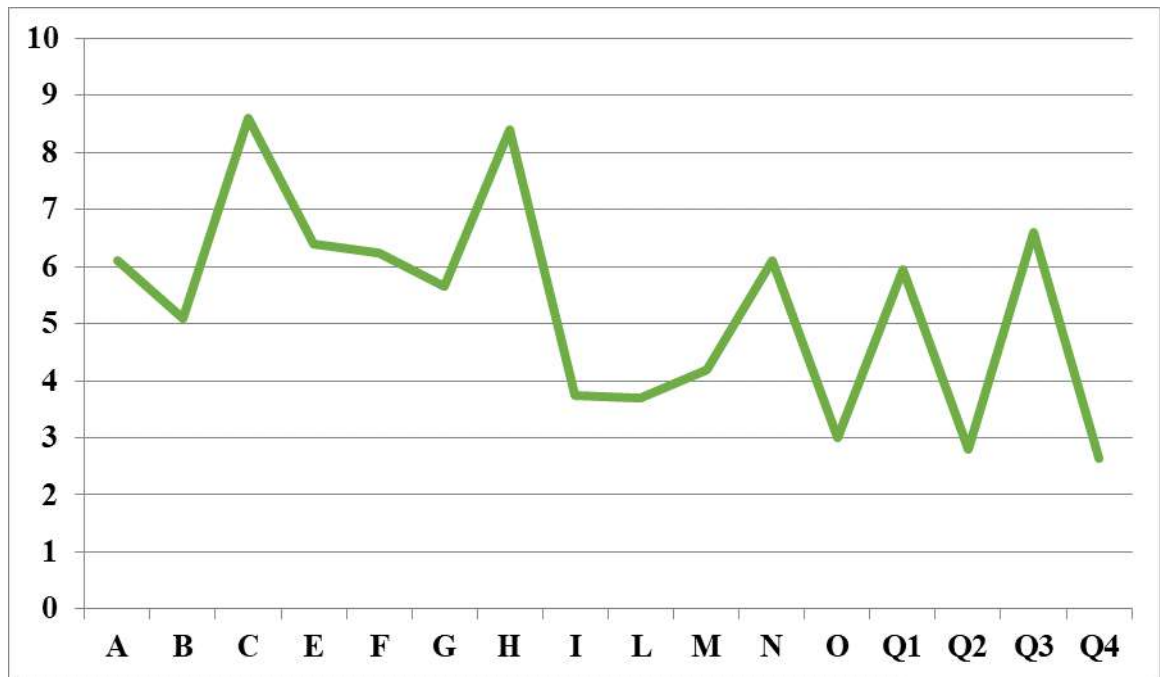
Отримані дані свідчать про те, що слідчі НПУ зі стажом служби 0-5 років характеризуються на зовнішній, реальний світ, їм властива відкритість, комунікабельність, іноді з елементами надлишкової товариськості, вони вміють легко та швидко вступати у контакти з незнайомими або малознайомими людьми, адже для них спілкування виступає знаряддям праці та основою вирішення професійних завдань від якого залежить ефективність одержання необхідної інформації про подію злочину, про це свідчить найвищий показник, який припадає на таку тенденцію як «Екстраверсія» ($X_{сер}=7,6$ бала).

Також вони характеризуються як емоційно зрілі та стримані особи, які вміють об'єктивно оцінювати професійні ситуації та приймати виважені рішення, відповідно до поєднання шкал «Лабільність» ($X_{сер}=5,9$ бала) і «Екстраверсія» ($X_{сер}=7,6$ бала), як провідних у даному профілю.

Для ефективної професійної діяльності слідчого НПУ зі стажом служби 0-5 років, не властиві риси гіпостенічного типу реагування, тобто вони не схильні підкорятися та уникати ситуацій, у яких необхідно брати на себе відповідальність та схильні виявляти обережність у прийнятті рішень, про що свідчить поєднання доволі низьких значень за шкалами «Інтроверсія» ($X_{сер}=4,1$ бала), «Сензитивність» ($X_{сер}=5,05$ бала) та «Тривожність» ($X_{сер}=3,8$ бала). Обґрунтованим є те, що для відпрацювання та узагальнення значущої інформації, оцінювання її доказовості, слідчі повинні приймати найважливіші рішення виважено.

Вони мають тенденцію до самоствердження, активної самореалізації у професійній діяльності та прагнуть відстоювати власні інтереси, про що говорить низький показник за шкалою «Агресивність» ($X_{сер}=4,35$ бала).

Кількісні дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості слідчого Національної поліції України зі стажом служби 0-5 років, отримані за результатами використання методики «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.2.).

Рис. 2.1.2. Дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості слідчого НПУ зі стажем служби 0-5 років

Отримані дані свідчать про те, що слідчі НПУ зі стажем служби до 5 років характеризуються як емоційно зрілі особи, спокійні, впевнені у собі, постійні у своїх вподобаннях; вони не піддаються випадковим коливанням настрою, добре усвідомлюють вимоги дійсності, з реалістичним поглядом на життя. Їм притаманні такі характерологічні риси, як: сміливість, рішучість, схильність до ризику; вони швидко вступають у контакти з малознайомими людьми, не відчують труднощів у спілкуванні; таких осіб часто обирають лідерами у колективі, особливо, якщо діяльність групи пов'язана із суперництвом або ризиком, про що свідчать високі показники за шкалами С ($X_{сер}=8,6$ бала) та Н ($X_{сер}=8,4$ бала).

На нашу думку, ці два фактори є важливими для успіху в професійній діяльності слідчого, адже їх діяльність спрямована на інформаційний пошук, здійснення психологічного впливу на різні категорії учасників досудового слідства, а ефективність допиту значною мірою залежить від розвитку комунікативної взаємодії між слідчим та допитуваним.

Також для них характерна низька мотивація та занадто спокійний стан, що межує з байдужістю; бажання слідувати за суспільною думкою, орієнтуватись на соціальне схвалення, такі респонденти часто йдуть на поступки, легко підкоряються авторитетним особам. Це може бути пов'язано із тим, що у слідчих НПУ із професійним стажем до 5 років змінюється провідний вид діяльності, де і відбувається поступове набуття особистістю фахового досвіду та професійного становлення, через що вони можуть бути не схильні до сміливості у виборі власної лінії поведінки.

Вони виявляють реалістичність суджень, практичність, іноді суворість та деяку жорстокість. Про це все свідчать низькі показники за шкалами Q4 (Хсер=2,7 бала), Q2 (Хсер=2,8 бала), О (Хсер=3 бали), І (Хсер=3,8 бала) та L (Хсер=3,7 бала) та пояснюється тим, що у випадках протидії (особливо свідомої) допитуваного вони зазвичай використовують прийоми психологічного впливу, задля отримання достовірної інформації про злочин.

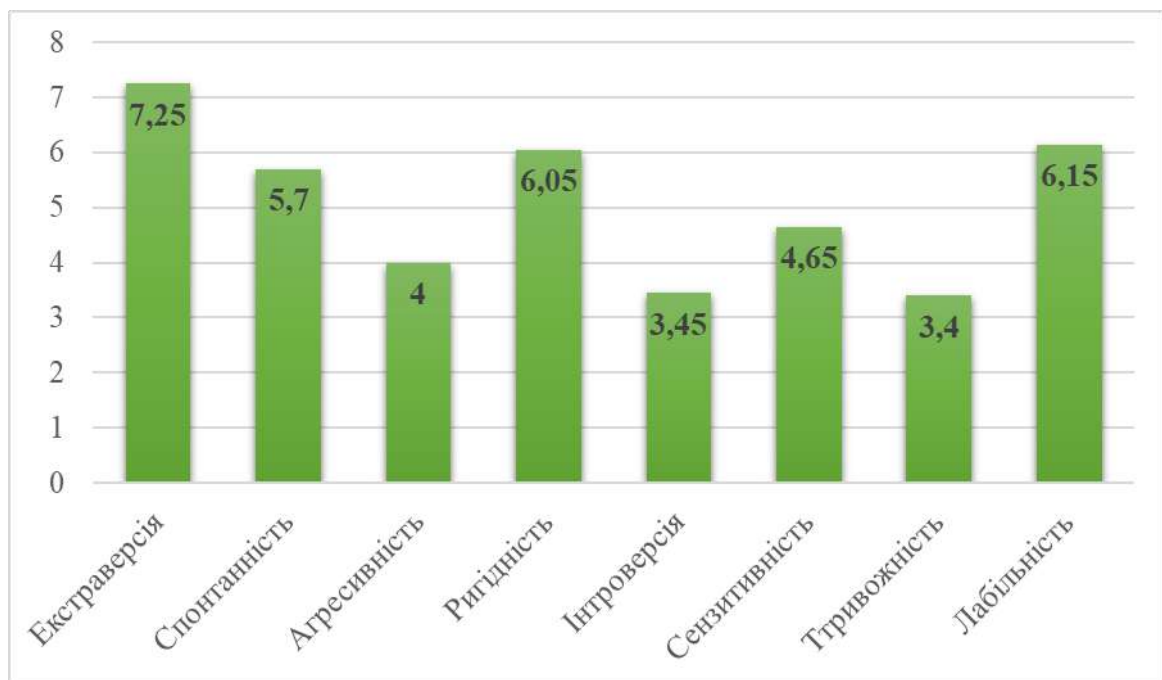
Отримані дані свідчать про екстравертованість, схильність до ризику, відкритості, товарищескості, імпульсивності, соціальної сміливості, активності у встановленні як міжособистісних, так і соціальних контактів, дипломатичність по відношенню до людей, адже вони постійно вступають у певні відносини з людьми – свідками, потерпілими, звинуваченими, експертами, працівниками прокуратури, членами слідчо-оперативної групи тощо. Це все підтверджується поєднання факторів А (Хсер=6,1 бала), F (Хсер=6,25 бала), Н (Хсер=8,4 бала) та Е (Хсер=6,4 бала), а також Q2 (Хсер=2,8 бала), G (Хсер=5,7 бала), L (Хсер=3,7 бала), N (Хсер=6,1 бала).

У них наявне розвинене почуття обов'язку, відповідальності, вони здатні до прийняття самостійних і оригінальних рішень у професійній діяльності, а інтелектуальні характеристики виявляються у рухливості мислення, високому рівні загальної обізнаності, розвиненій аналітичності, прагненні до вільнодумства, радикалізму, у поєднанні показників за факторами В (Хсер=5,1 бала), М (Хсер=4,2 бала), Q1 (Хсер=6 балів), Е (Хсер=6,4 бала). Адже діяльність слідчого потребує здійснювати уявне

експериментування способів вирішення завдань і нестандартно підходити до їх вирішення, а також обирати ефективні методи, прийоми в складних та стресових умовах.

Емоційно-вольові особливості у слідчих НПУ зі стажом служби до 5 років вказують на емоційну стійкість, впевненість в собі та у своїх силах (схильних йти напролом), спокійне та адекватне сприйняття дійсності, вміння контролювати свої емоції і поведінку, стресостійкість та врівноваженість, що підтверджується поєднанням факторів С ($X_{\text{сер}}=8,6$ бала), О ($X_{\text{сер}}=3$ бали), Q3 ($X_{\text{сер}}=6,6$ бала), Q4 ($X_{\text{сер}}=2,7$ бала). Варто зазначити, що їм обов'язково необхідно вміти витримувати емоційне навантаження та протидіяти втомі при роботі з людьми.

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей слідчого Національної поліції України зі стажом служби 5-10 років, отримані за результатами використання методики «Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.3.).

Рис. 2.1.3. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей слідчого НПУ зі стажом служби 5-10 років

Результати дослідження свідчать про те, що у слідчих НПУ зі стажем служби 5-10 років, так само наявна емоційна зрілість, вони вміють об'єктивно оцінювати професійні ситуації та приймати виважені рішення, схильні до відкритого та постійного спілкування, комунікабельні, можуть швидко вступати у контакти з малознайомими людьми, адже як вже зазначалось, спілкування виступає для них знаряддям праці та основою вирішення професійних завдань, про що свідчать високі показники за шкалами «Екстраверсія» ($X_{сер}=7,25$ бала) та «Лабільність» ($X_{сер}=6,15$ бала).

Їм властиві риси гіперстенічного типу реагування, тобто це свідчить про наявність критичності при оцінці професійних ситуацій, адже їм потрібно проводити оцінювання доказової інформації. Відповідальність, конформність, висока працездатність, впевненість у собі, завзятість, активність, рішучість у поведінці. Дійсно слідча діяльність виявляється у прагненні брати діяльну участь у житті суспільства, виявляючи при цьому соціально важливу ініціативу. Вони також мають потребу у самореалізації, самоствердженні та власні принципи, інтереси, які, слідчі НПУ із професійним стажем 5-10 років, постійно прагнуть відстоювати.

Вищезазначене підтверджується поєднанням низьких значень за шкалами «Інтроверсія» ($X_{сер}=3,45$ бала), «Сензитивність» ($X_{сер}=4,65$ бала), «Тривожність» ($X_{сер}=3,4$ бала) та «Агресивність» ($X_{сер}=4$ бали).

Кількісні дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості слідчого Національної поліції України зі стажем служби 5-10 років, отримані за результатами використання методики *«16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела*, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.4.).

Рис. 2.1.4. Дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості слідчого НПУ зі стажом служби 5-10 років

Наявні дані свідчать про те, що слідчі НПУ зі стажом служби 5-10 років, характеризуються впевненістю у собі, постійністю, врівноваженістю, сміливістю, рішучістю, схильністю до ризику та вмінням швидко вступати у контакти з малознайомими людьми, не відчують труднощів у спілкуванні, дипломатичності у відносинах, про що свідчать високі показники за факторами С ($X_{\text{сер}}=8,5$ бала) та Н ($X_{\text{сер}}=7,8$ бала). Винятковий характер комунікабельності слідчого полягає в тому, що її метою є не тільки спілкування з людьми в процесі діяльності, а ще одержання інформації від зацікавлених осіб та організація їхньої діяльності відповідно до цієї інформації.

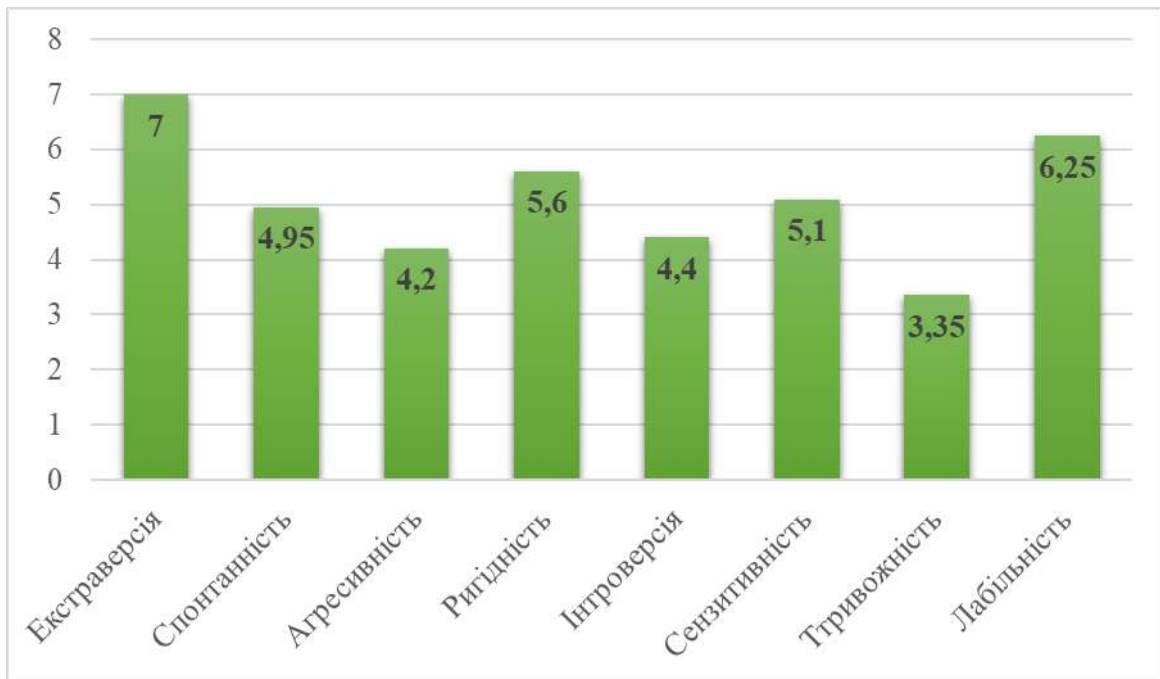
Характерологічно їм притаманна відкритість, енергійність, впевненість у своїх можливостях, довірливість, терплячість, вони схильні йти на поступки та підкорятися більш авторитетним особам, що позитивно відображається на службовій комунікації з колегами, керівництвом, державними та недержавними установами. У них наявне бажання слідувати за суспільною думкою, сформована потреба у постійній підтримці та

схваленні, розвинене почуттям обов'язку та відповідальності, а також низький рівень мотивації та занадто спокійний стан, що межує з лінощами, адже діяльність слідчого має дуже високий рівень відповідальності. Все це підтверджується наявністю низьких значень за такими фактори, як: Q4 (Хсер=3 бали), Q2 (Хсер=3,2 бала), О (Хсер=3 бали), L (Хсер=3,7 бала).

Емоційно-вольові особливості вказують на емоційну стійкість, спрямованість на вирішення конкретних практичних завдань (прагматизм), адекватне сприйняття дійсності, вміння контролювати свої емоції і поведінку, схильність до рефлексії та врівноваженість. Слідчі мають вміти долати труднощі, приймати оптимальні рішення в складних ситуаціях, які пов'язані із сильним емоційним, негативним за своїм характером впливом та великим обсягом роботи у свої діяльності. Це все є свідченням поєднання факторів С (Хсер=8,6 бала), О (Хсер=3 бали), Q3 (Хсер=6,6 бала), Q4 (Хсер=2,7 бала).

У свою чергу інтелектуальні характеристики виявляються у розвиненій аналітичності, рухливості мислення, високому рівні загальної обізнаності, схильності до самостійності у прийнятті оригінальних рішень, що зумовлено складністю і багатогранністю виконуваної діяльності та виявляється у поєднанні факторів В (Хсер=6,1 бала), М (Хсер=4,8 бала), Q1 (Хсер=5,6 бала), Е (Хсер=6,8 бала).

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей слідчого Національної поліції України зі стажом служби 10-15 років, отримані за результатами використання методики *«Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик*, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.5.).

Рис. 2.1.5. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей слідчого НПУ зі стажом служби 10-15 років

На основі отриманих даних, ми можемо вказати на схожу картину. Слідчим НПУ зі стажом служби 10-15 років властива схильність швидко та легко вступати у контакти, відкрито спілкуватись та виявляти досить високі комунікативні якості, а також характеризує їх як осіб емоційно зрілих, однак схильних до незначних перепадів настрою, про що свідчать високі показники за тенденціями до «Екстраверсія» ($X_{сер}=7$ балів) та «Лабільність» ($X_{сер}=6,25$ бала). Це може вказувати на те, що їм властива професійна деформація, яка знижує рівень самоконтролю власної емоційної сфери, адже діяльність слідчого характеризується значною емоційною насиченістю.

Також їм притаманний високий рівень працездатності, відповідальність у своїй професійній діяльності, обережність у прийнятті рішень в рамках своєї компетенції та гарних адаптаційних можливостях у нових обставинах, про що свідчить низький показник за шкалою «Тривожність» ($X_{сер}=3,35$ бала). Такі розвинуті адаптаційні можливості можуть свідчити про наявний професійний досвід та слідчу інтуїцію.

Кількісні дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості слідчого Національної поліції України зі стажем служби 10-15 років, отримані за результатами використання методики «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.6.).

Рис. 2.1.6. Дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості слідчого НПУ зі стажем служби 10-15 років

Аналізуючи отримані дані, щодо слідчих НПУ зі стажем служби 10-15 років, можна стверджувати, що вони характеризуються емоційною стабільністю, наявним самоконтролем власної поведінки, впевненістю, врівноваженістю, про що свідчить об'єднання факторів C ($X_{\text{сер}}=8,3$ бала), O ($X_{\text{сер}}=4$ бали), Q3 ($X_{\text{сер}}=7,4$ бала), Q4 ($X_{\text{сер}}=3,2$ бала), N ($X_{\text{сер}}=5,8$ бала).

Очевидно, що слідча діяльність вимагає від респондентів вміння протистояти тим негативним емоціям, що можуть виявлятися при виконанні їх професійних функцій

Наявні комунікативні властивості говорять про незалежність характеру, поступливість, гнучкість і дипломатичність у спілкуванні, вони легко вступають у контакт з малознайомими людьми, однак із деякою

настороженістю по відношенню до них, прагнуть до лідерства і домінування (авторитарності). Такі характеристики розглядаються у поєднанні факторів Е (Хсер=7 балів), Q2 (Хсер=3,2 бала), G (Хсер=6,2 бала), L (Хсер=4,7 бала), N (Хсер=5,8 бала).

Вони характеризуються організованістю, самостійністю, планомірністю та впорядкованістю, розпочату справу намагаються виконувати акуратно та доводити до логічного завершення, частіше діють енергійно та активно, іноді агресивно відстоюючи свої права на самостійність, ігноруючи соціальні умовності та авторитетність інших осіб. Все це підтверджується високими показниками за такими факторами, як: С (Хсер=8,3 бала), Н (Хсер=8,3 бала), Q3 (Хсер=7,4 бала) та Е (Хсер=7 балів).

Їм також властива залежить від референтної групи, відсутність власної думки, а тому вони схильні підтримувати суспільно бажану думку; наявна потреба у схваленні та підтримці; низька мотивація, про що свідчать низькі показники за факторами Q4 (Хсер=3,2 бала) та Q2 (Хсер=3,2 бала).

Інтелектуальні характеристики виявляються у оперативності, рухливості мислення, високому рівні загальної обізнаності, вмінні оперувати абстракціями; вони мають розвинену аналітичність, високу ерудованість, а також самостійність і оригінальність у вирішенні завдань, що характеризується поєднанням показників за факторами В (Хсер=6,1 бала), М (Хсер=4,8 бала), Q1 (Хсер=5,6 бала), Е (Хсер=6,8 бала).

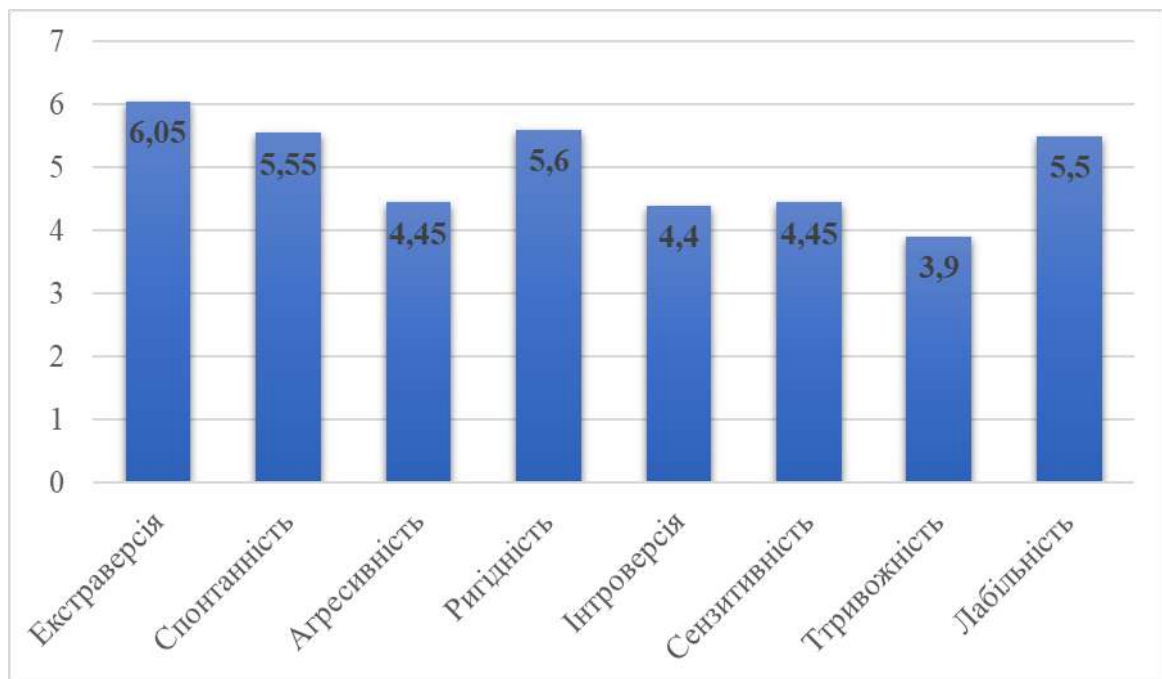
Узагальнюючи одержані результати можна констатувати наступне:

– слідчим НПУ зі стажем служби 10-15 років більш характерне самоствердження, незалежність та агресивність у поведінці, впертість (фактор Е); превалює виражений контроль власних емоцій і поведінки, уважність, ретельність у професійній діяльності та турбота про власну соціальну репутацію (фактор Q₃); довірливість, впевненість у своїх силах, гнучкість у поведінці (фактор О); із наявною позитивною самооцінкою і прагненням до нормального самоствердження (шкала «Спонтанність»);

- слідчі НПУ зі стажем служби до 5 років характеризуються більш розкутою поведінкою і прагненням до лідерства та деякою чутливістю до тиску навколишнього середовища (шкали «Спонтанність» та «Сензитивність»); при цьому виявляють незалежність, реалістичність, мають розвинуте почуття відповідальності та більш покладаються на себе (фактор I); схильні до швидшої адаптованості, свободи у поведінці (фактор L);
- усі слідчі-респонденти НПУ мають тенденцію до демонстративного ($X_{\text{сер}}=18,1$ бала) та гіпертимного ($X_{\text{сер}}=17,95$ бала) типів акцентуацій. Тобто, їм властиві, емоційна лабільність, елементи демонстративної поведінки, жвавість, рухливість, легкість у встановленні контактів, товариськість, вираженість жестів, міміки, схильність до артистизму, потреба у визнанні та похвалі. Їм характерні спалахи гніву, роздратування, особливо коли вони відчують сильну протидію; надмірна самостійність та прагнення до лідерства;
- абсолютно усім досліджуваним слідчим НПУ характерний дуже високий рівень комунікативних здібностей ($X_{\text{сер}}=0,79$ бала), що в котрий раз підтверджує те, що спілкування виступає для них знаряддям праці та основою вирішення професійних завдань. Щодо організаційних здібностей, то слідчі НПУ зі стажем служби 0-5, 5-10 мають високий рівень ($X_{\text{сер}}=0,79$ бала), тоді як слідчі НПУ зі стажем служби 10-15 років – дуже високий ($X_{\text{сер}}=0,87$ бала). Високі показники комунікативних і організаційних здібностей характеризують слідчих як осіб, що швидко орієнтуються в складних ситуаціях, воліють у важливій справі приймати самостійні рішення, відстоюють власну думку та наполегливі у діяльності. Можна сказати, що сам процес професійної діяльності слідчого НПУ власне і задовольняє їх потребу в комунікації та організаторській діяльності.
- загалом слідчим характерний задовільний рівень стресостійкості ($X_{\text{сер}}=12,3$ бала) незалежно від стажу професійної діяльності. Однією з характеристик поліцейської діяльності є її екстремальність, а постійні перевантаження позначаються на психоемоційному та фізичному виснаженні

організму. Слідчим доводиться мати справу з людьми, яким характерні асоціальні установки, некерованість, агресивність, прихований характер злочинної діяльності, саме тому однією із найважливіших вимог до особистості слідчого НПУ є психоемоційна та психологічна стійкість.

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей оперуповноваженого КП зі стажем служби 0-5 років, отримані за результатами використання методики «Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.7.).

Рис. 2.1.7. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей оперуповноваженого КП зі стажем служби 0-5 років

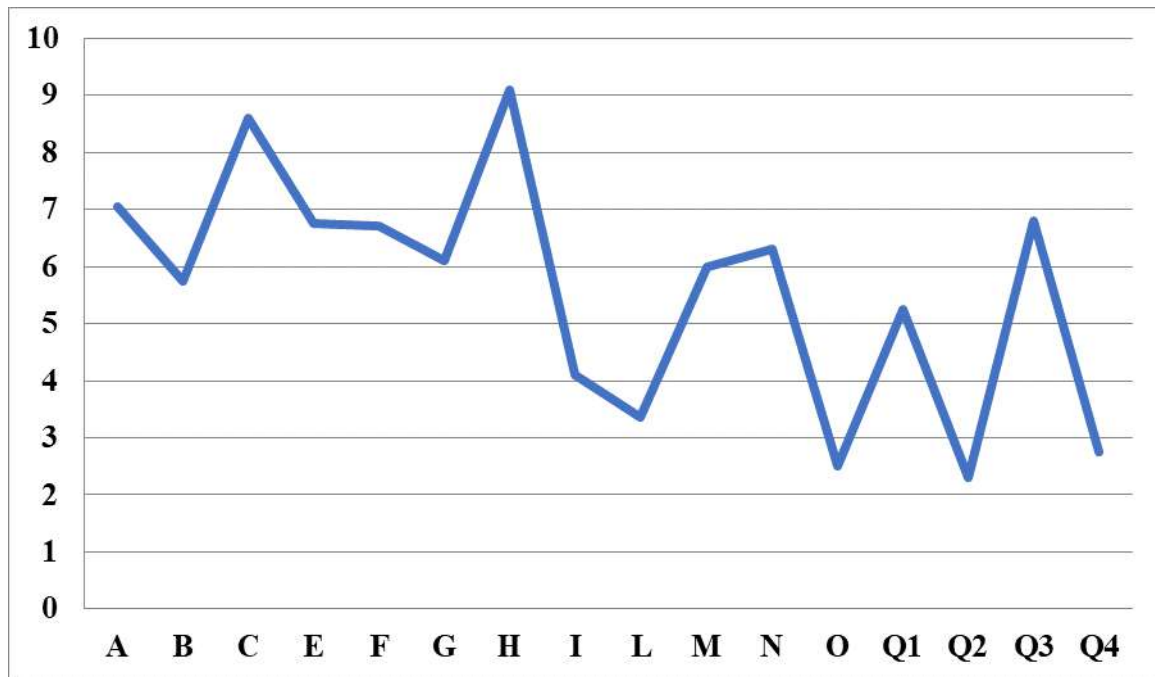
Варто зазначити, що для працівників кримінальної поліції пред'являється більша кількість професійно важливих якостей, адже професія оперуповноваженого КП належить до групи максимально складних та потребує оцінки не тільки наявності і ступеня розвитку певних властивостей суб'єкта, а насамперед, їх взаємозв'язку.

Аналізуючи отримані дані свідчать про те, що у оперуповноваженого КП зі стажем служби до 5 років наявне домінування стеничних рис особистості, схильність до відкритого спілкування, комунікабельність, активність, сміливість, стресостійкість; адекватна самооцінка і бажання постійного саморозвитку та самоствердження у професійній діяльності, про що говорять поєднання показників за шкалами «Екстраверсія» ($X_{сер}=6,05$ бала) та «Спонтанність» ($X_{сер}=5,55$ бала).

Також, наявний гіперстеничний тип реагування, тобто вони не уникають ситуацій, у яких необхідно брати на себе відповідальність, проте виявляють все ж таки обережність у прийнятті рішень; вони схильні швидко адаптуватись у нових обставинах та потребують постійної професійної самореалізації, на що вказують низькі показники у поєднанні шкал «Інтроверсія» ($X_{сер}=4,4$ бала), «Сензитивність», «Агресивність» ($X_{сер}=по 4,45$ бала кожна) та «Тривожність» ($X_{сер}=3,9$ бала).

Кількісні дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості оперуповноваженого КП зі стажем служби 0-5 років, отримані за результатами використання методики «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.8.).

Рис. 2.1.8. Дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості оперуповноваженого КП зі стажем служби 0-5 років

Наявні дані засвідчують, що профіль оперуповноваженого КП зі стажем служби 0-5 років має низьку чутливість у сприйнятті загрози (схильність до ризику), рішучість, активність у досягненні цілей імпульсивність, сміливість; така ж сміливість поширюється і на соціальні контакти. Вони схильні легко та швидко встановлювати нові контакти з власної ініціативи, дипломатичні, не відчують труднощів у спілкуванні, комунікативні, дуже товариські та завжди готові прийти на допомогу, однак відносини які вони вибудовують часто мають поверхневий характер.

Звичайно, оперуповноважені КП повинні володіти навичками професійного спілкування, в тому числі мати індивідуальні «техніки» спілкування, вміти «не вийти з ролі», хоч би яким складним не було завдання.

Також вони характеризуються яскравістю емоційних проявів, схильністю до чуйності, уважністю до людей та невимушеністю поведінки; емоційною зрілістю, стабільністю, впевненістю у собі; вони не піддаються випадковим коливанням настрою, добре усвідомлюють вимоги дійсності та

мають раціональний погляд на життя. Все це підтверджується поєднанням високих показників за факторами Н (Хсер=9,1 бала), С (Хсер=8,6 бала) та А (Хсер=7,1 бала).

Вони мають бажання слідувати за суспільною думкою, потребу у постійній підтримці, а також орієнтуються на соціальне схвалення, це може бути пов'язано із тим, що оперуповноваженим КП бракує професійного досвіду, адже вони знаходяться на початку свого професійного становлення та ще не обрали власну лінію поведінки. Виявляють довірливість, відкритість, терплячість, такі респонденти часто йдуть на поступки, легко підкоряються авторитетним особам та виявляють впевненість у своїх можливостях. Також їм властива певна незібраність, лінощі та низька мотивація.

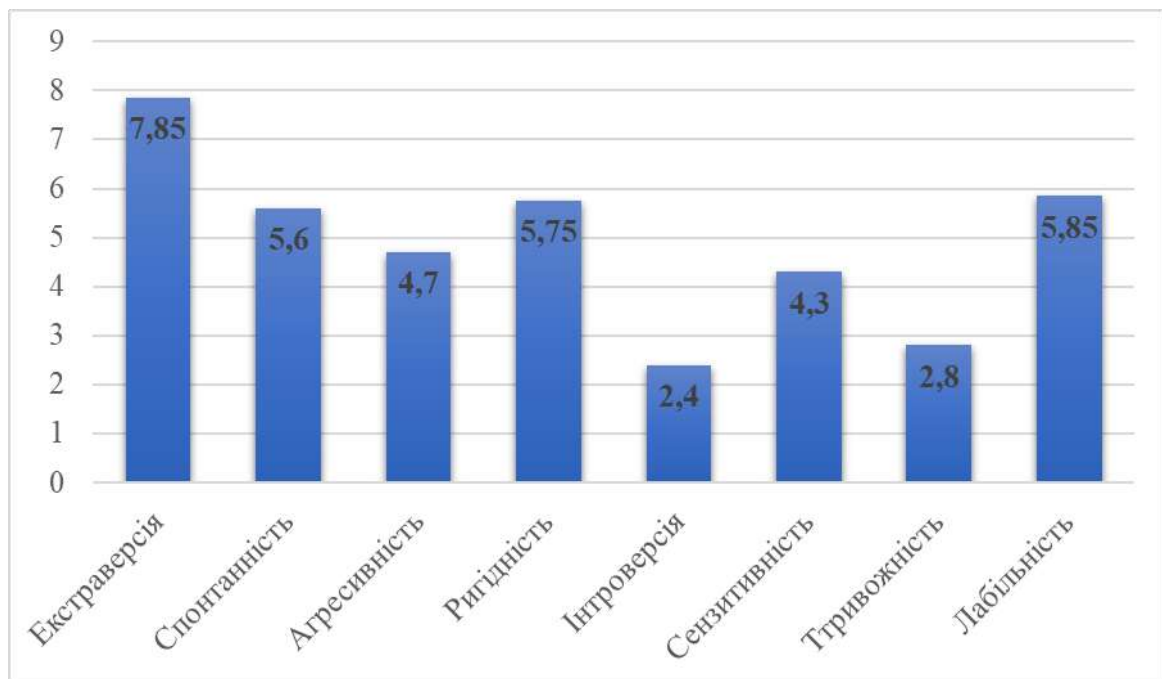
Дійсно, оперуповноваженим КП в процесі службової діяльності бракує вільного часу, повноцінного відпочинку, вони не можуть мати додатковий заробіток, а тривалість їх робочого часу часто перевищує встановлені норми, що у свою чергу впливає на їх психофізіологічний стан та наявну постійну втому. Про це свідчать поєднання низьких значень у профілі за такими факторами, як: Q2 (Хсер=2,3 бала), Q4 (Хсер=2,8 бала), О (Хсер=3 бали) та дещо вищими є показник за фактором L (Хсер=3,4 бала).

Емоційно-вольові особливості вказують на емоційну стійкість, рішучість, адекватність сприйняття, вміння контролювати свої емоції і поведінку шляхом розвитку вольових якостей, а також стресостійкість. Іноді вони схильні йти напролом, причиною чого є надмірна самовпевненість, адже їм притаманний стенічний тип реагування, про що свідчать об'єднання факторів С (Хсер=8,6 бала), О (Хсер=3 бали), Q3 (Хсер=6,8 бала), Q4 (Хсер=2,8 бала), G (Хсер=6,1 бала).

Наявні інтелектуальні характеристики свідчать про оперативність, рухливість мислення, високий рівень загальної культури, розвинену аналітичність, високу ерудованість, а також самостійність і оригінальність у вирішенні завдань, про що свідчить поєднання показників за факторами В

($X_{сер}=5,8$ бала), М ($X_{сер}=6$ балів), Q1 ($X_{сер}=5,3$ бала), Е ($X_{сер}=6,8$ бала). Оперуповноважений КП має бути дуже спостережливим, розсудливим, раціональним, мати хорошу оперативну й довготривалу пам'ять, вміти відтворювати інформацію в необхідний момент, а також швидко приймати рішення у стресових ситуаціях.

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей оперуповноваженого КП зі стажем служби 5-10 років, отримані за результатами використання методики «Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.9.).

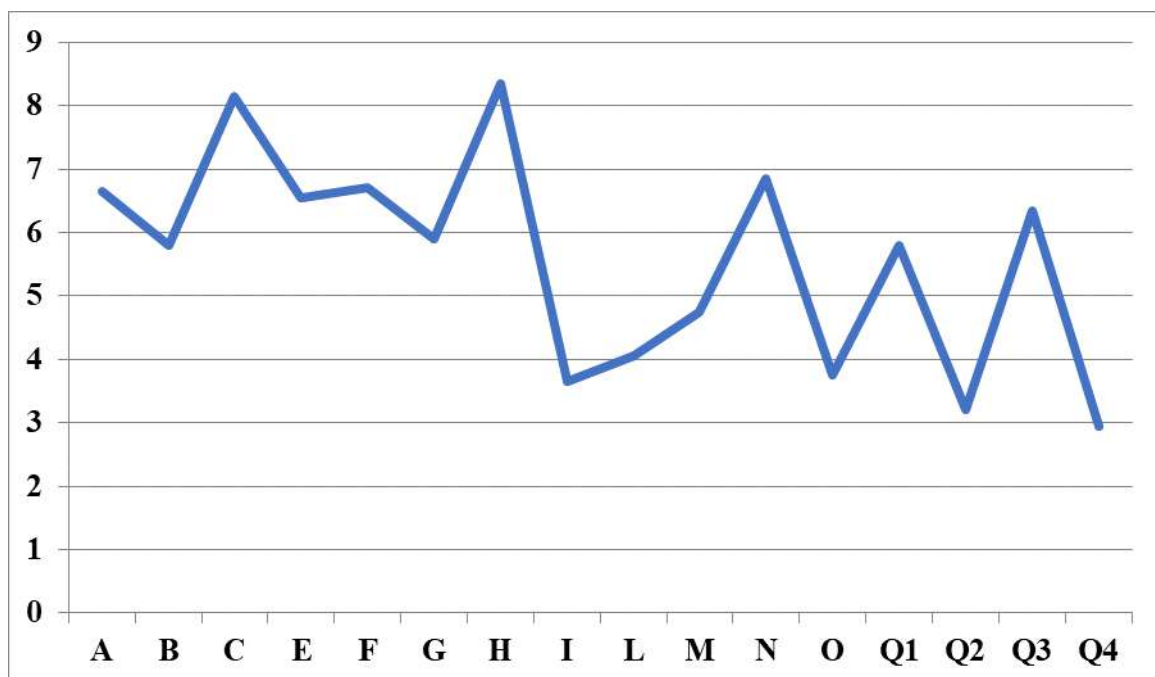
Рис. 2.1.9. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей оперуповноваженого КП зі стажем служби 5-10 років

Отримані дані свідчать про те, що оперуповноваженим КП із професійним стажем 5-10 років притаманна емоційна зрілість, вміння приймати виважені рішення та об'єктивно оцінювати професійні ситуації, а також комунікабельність, достатній комунікативний досвід, схильність до відкритого спілкування, вони схильні легко вступати у контакти з малознайомими людьми з власної ініціативи, яким властивий поверховий та

нетривалий характер. Про все це свідчать поєднання провідних показників за шкалами «Екстраверсія» ($X_{сер}=7,85$ бала) та «Лабільність» ($X_{сер}=5,85$ бала). Їх професійне спілкування частіше за все має примусовий та конспіративний характер, що спрямоване на пошук і отримання з різних джерел важливої інформації.

Наявна потреба до самореалізації, вони схильні виявляти завзятість та відстоювати власні інтереси, не прагнуть уникати ситуацій, у яких необхідно брати на себе відповідальність, однак все ж виявляють обережність у прийнятті рішень, а також швидко адаптуються у нових обставинах. Про що свідчать об'єднанні показники за шкалами «Інтроверсія» ($X_{сер}=2,4$ бала), «Сензитивність» ($X_{сер}=4,3$ бала), «Тривожність» ($X_{сер}=2,8$ бала) та «Агресивність» ($X_{сер}=4,7$ бала).

Кількісні дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості оперуповноваженого КП зі стажем служби 5-10 років, отримані за результатами використання методики «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.10.).

Рис. 2.1.10. Дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості оперуповноваженого КП зі стажем служби 5-10 років

На основі отриманих результатів, ми можемо припустити, що профіль оперуповноваженого КП зі стажем служби 5-10 років характеризується високою активністю у досягненні власних та професійних цілей, сміливістю, рішучістю, схильністю до ризику. Виявляють незалежність характеру, настороженість по відношенню до людей, гнучкість і дипломатичність у спілкуванні, проявляють конформні реакції щодо підпорядкування вимогам у колективі, орієнтовані на відповідність загальноприйнятим нормам і правилам поведінки, а також прагнуть до лідерства і домінування (авторитарності) як прояв конформності, а іноді навіть можуть проявляти суворість та деяку жорстокість; таких осіб часто обирають лідерами, особливо, якщо діяльність групи пов'язана з ризиком, про що свідчать високі показники за факторами Н ($X_{\text{сер}}=8,4$ бала) та С ($X_{\text{сер}}=8,2$ бала).

Очевидно, що професійна діяльність оперуповноваженого КП має певну специфіку, що визначається необхідністю постійних і повсякденних контактів із злочинцями та їх найближчим оточенням і спробами останніх здійснити на нього певний психологічний або фізичний вплив.

Вони мають певне бажання слідувати за суспільною думкою, не часто виявляти ініціативну, орієнтуються на соціальне схвалення та потребують постійного схвалення; також їм властива низька мотивація та занадто спокійний стан, що може проявлятися байдужістю або лінощами, що є свідчення поєднання низьких показників за факторами Q4 ($X_{\text{сер}}=3$ бали), Q2 ($X_{\text{сер}}=3,2$ бала) та I ($X_{\text{сер}}=3,7$ бала).

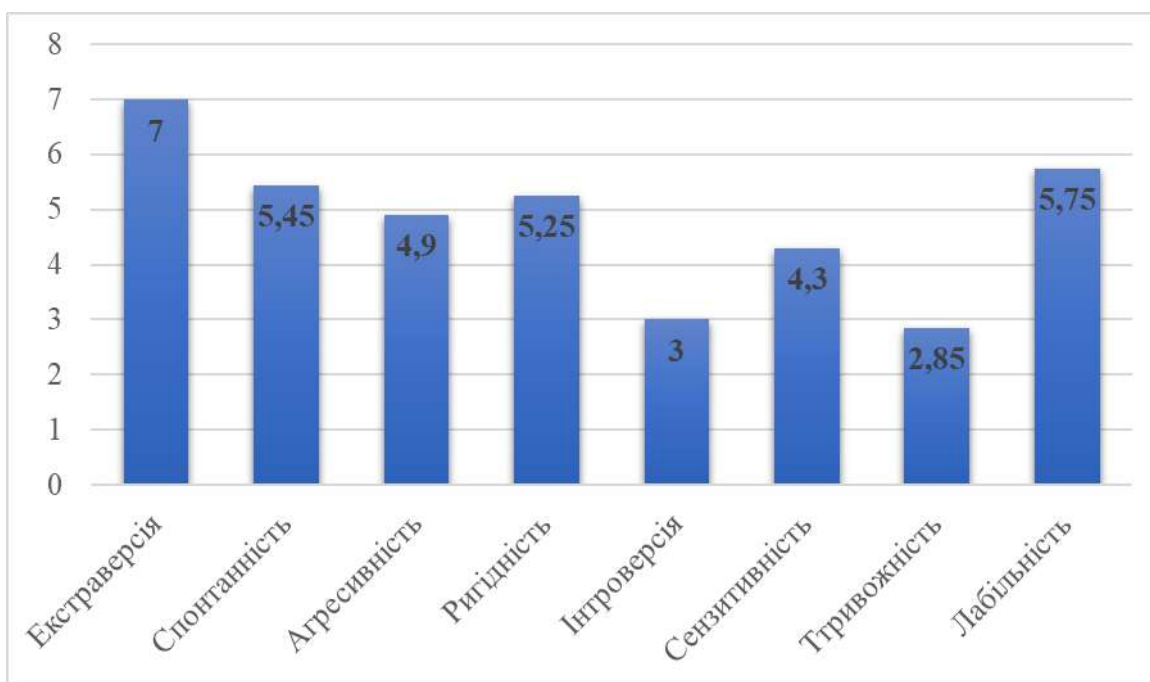
Як вже зазначалося діяльність оперуповноваженого характеризується емоційною насиченістю і великими психофізичними навантаженнями, через що респонденти не завжди мають час на повноцінний відпочинок, що безумовно впливає на якість їх роботи.

Їм властива розсудливість, реалістичність суджень, практичність, високий рівень загальної обізнаності, оперативність та рухливість мислення, вміння переводити абстрактні поняття в практичну значущість (якість, яка є

необхідною для керівників), про що свідчить поєднання факторів В (Хсер=5,8 бала), М (Хсер=4,8 бала), Q1 (Хсер=5,8 бала), Е (Хсер=6,6 бала) та N (Хсер=6,9 бала).

Емоційно-вольові особливості характеризують їх як осіб, емоційно стабільних, врівноважених, стабільних, із наявним високим контролем власних емоцій та поведінкових реакцій, стресостійких, однак схильних до низької чутливості та прагматичність у поведінці; вони можуть піддаватись сумнівам, рефлексії, невдоволеність собою та активним прагненням до самовдосконалення, можна припустити про завищений рівень домагань. Про це свідчать об'єднанні фактори С (Хсер=8,2 бала), О (Хсер=4 бала), Q3 (Хсер=6,4 бала), Q4 (Хсер=3 бала) та N (Хсер=6,9 бала).

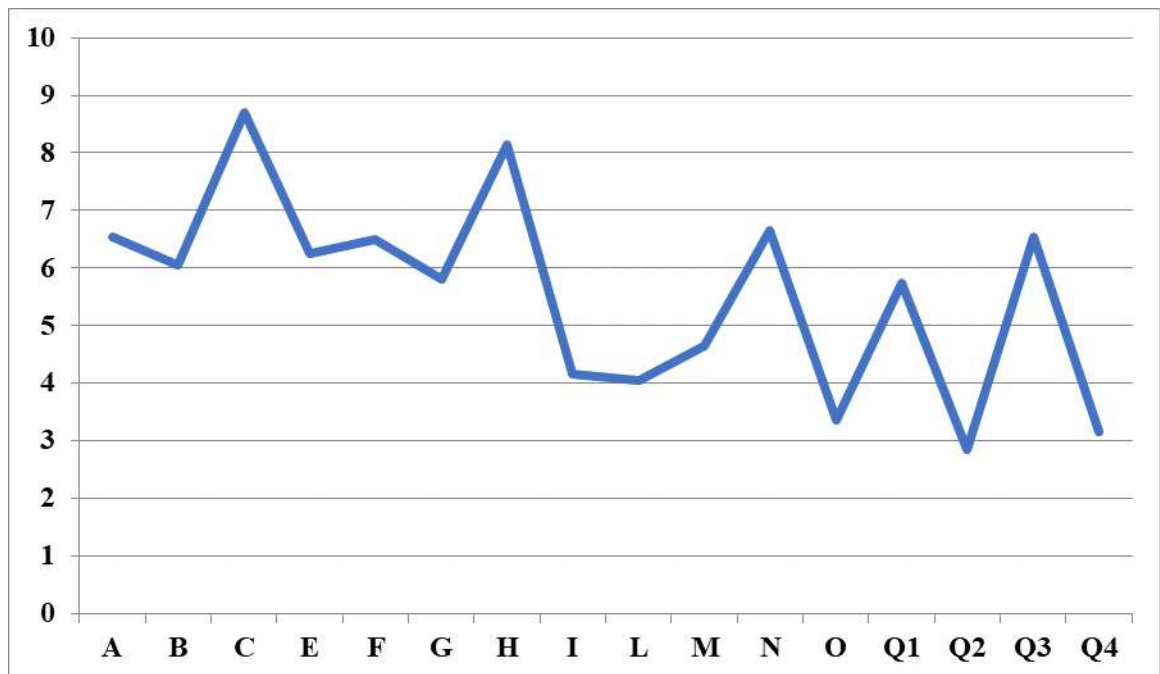
Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей оперуповноваженого КП зі стажем служби 10-15 років, отримані за результатами використання методики «Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.11.).

Рис. 2.1.11. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей оперуповноваженого КП зі стажем служби 10-15 років

Аналізуючи отримані дані, можна говорити про схильність оперуповноваженого КП із професійним стажем 10-15 років до відкритого спілкування, комунікабельності; наявний значний комунікативний досвід, який допомагає у їх професійній діяльності, а також характеризує даних респондентів як осіб емоційно зрілих, що вміють приймати виважені рішення та об'єктивно оцінювати власні професійні вміння, що засвідчується поєднання домінуючих показників за шкалами «Екстраверсія» ($X_{\text{сер}}=7$ балів) та «Лабільність» ($X_{\text{сер}}=5,75$ бала). А також наявну потребу до професійної самореалізації, відстоювання власних принципів та інтересів, про що свідчить низький показник за шкалою «Агресивність» ($X_{\text{сер}}=4,9$ бала).

Кількісні дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості оперуповноваженого КП зі стажем служби 10-15 років, отримані за результатами використання методики «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.12.).

Рис. 2.1.12. Дані щодо виявлення провідних індивідуально-психологічних рис особистості оперуповноваженого КП зі стажем служби 10-15 років

Отримані дані свідчать про те, що оперуповноважені КП зі стажем служби 10-15 років характеризуються впевненістю, імпульсивністю, соціальною сміливістю, рішучістю, схильністю до ризику, товариськістю; вони легко вміють встановлювати нові неформальні відносини з оточуючими, підтримувати контакти, виявляють гнучкість і дипломатичність у спілкуванні, певну настороженість по відношенню до людей, а також схильні діяти напролом, адже їм властива надмірна самовпевненість, через що часто беруть на себе роль лідера у колективі. Виявляють себе як емоційно зрілі особи, які не є залежними від випадкових коливань настрою, про що свідчать поєднання високих показників за факторами С ($X_{сер}=8,7$ бала) та Н ($X_{сер}=8,2$ бала).

Дійсно, професійна діяльність оперуповноваженого КП вимагає від респондентів постійну готовність до дії в екстремальних умовах та розвинений емоційно-вольовий самоконтроль.

Вони також мають незначну зібраність, низьку мотивацію та занадто спокійний стан, що межує з байдужістю та лінощами; у них наявна потреба у підтримці та схваленні з боку референтного кола осіб, про що свідчать поєднання низьких значень за факторами Q2 ($X_{сер}=2,9$ бала), О ($X_{сер}=3$ бали) та Q4 ($X_{сер}=3,2$ бала).

Інтелектуальні характеристики свідчать про оперативність та рухливість мислення, раціональність, практичність, високий рівень загальної обізнаності, високу ерудованість та широту поглядів; розвинену аналітичність та самостійність у вирішенні конкретних інтелектуальних завдань. Що зазначається у поєднанні факторів В ($X_{сер}=6,1$ бала), М ($X_{сер}=4,7$ бала), Q1 ($X_{сер}=5,8$ бала) та Е ($X_{сер}=6,3$ бала). Адже великий обсяг інформації у своїй діяльності, вони мають вміти логічно опрацьовувати та обґрунтовано викладати.

Емоційно-вольові особливості свідчать про емоційну стійкість, вміння контролювати свої емоції та поведінку, стресостійкість, адекватне сприйняття дійсності, врівноваженість, стабільність у поведінці, впевненість

у собі та спрямованість на конкретну практичну діяльність (прагматизм) у поєднанні факторів С ($X_{\text{сер}}=8,7$ бала), О ($X_{\text{сер}}=3$ бали), Q3 ($X_{\text{сер}}=6,6$ бала), Q4 ($X_{\text{сер}}=3,2$ бала), L ($X_{\text{сер}}=4,1$ бала) та G ($X_{\text{сер}}=5,8$ бала).

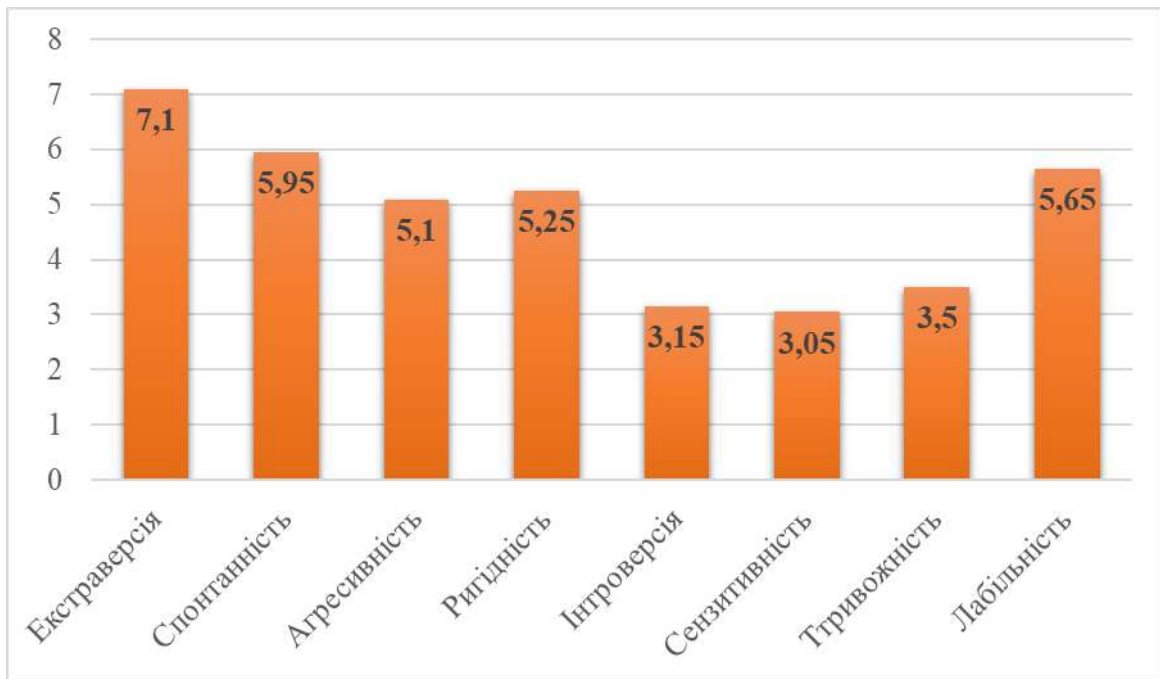
Отже, одержані результати засвідчують наступне:

- оперуповноважені КП зі стажем служби до 5 років мають більш високі показники щодо процесу спілкування та характеризуються більшою активністю, яскравістю, відкритістю, емоційною насиченістю (фактор А); схильні до більшої свободи у поведінці, швидшої пристосованості та не прагнуть до конкуренції (фактор L); стійкість настрою та мотиваційної сфери (шкала «Лабільність»);
- оперуповноважені КП зі стажем служби 5-10 та 10-15 років мають більш високі показники щодо експресивності, сміливості як у соціальних вчинках, так і в прийнятті рішень (шкала «Екстраверсія»); знижений рівень мотиваційної сфери, схильність до емоційної нестійкості та елементів демонстративної поведінки (шкала «Лабільність»);
- абсолютно всі оперуповноважені КП мають тенденцію до гіпертимного ($X_{\text{сер}}=18,6$ бала) та демонстративного ($X_{\text{сер}}=18,2$ бала) типів акцентуацій. Тобто, їм характерні спалахи агресивної поведінки, роздратування (для даної категорії респондентів значний рівень агресивності тільки позитивно впливає на їх діяльність, адже вони у стресових ситуаціях мають схильність до виправданого ризику); вони особливо важко переносять монотонну діяльність, схильні до винахідливості, надмірної самостійності та прагнуть до лідерства. Також їм властиві потреба у визнанні та похвалі, емоційна лабільність, елементи демонстративної поведінки, рухливість, легкість у встановленні контактів, гнучкість, наявний комунікативний досвід, вираженість жестів, міміки, схильність до артистизму, що тільки допомагає їм вживатися у різні соціальні ролі та приховувати свою приналежність до ОВС;
- усім оперуповноваженим КП характерний дуже високий рівень, як комунікативних ($X_{\text{сер}}=0,79$ бала), так і організаційних здібностей

($X_{\text{сер}}=0,87$ бала), що тільки підтверджує те, що вони швидко орієнтуються в складних та нестандартних ситуаціях, виявляють гнучкість поведінки та наполегливість у діяльності, схильні самостійно приймати рішення в умовах дефіциту часу та інформації, а також мають досвід у комунікації та вміють швидко встановлювати соціальний контакт із малознайомими людьми із власної ініціативи. Можна стверджувати, що процес професійної діяльності оперуповноваженого КП дозволяє їм задовольняти потребу в комунікації та організації власної діяльності.

– оперуповноваженим КП зі стажем служби 5-10 та 10-15 років характерний задовільний рівень стресостійкості ($X_{\text{сер}}=13,1$ бала), тоді як оперуповноважені КП зі стажем служби до 5 років характеризуються хорошою стресостійкістю ($X_{\text{сер}}=10,1$ бала). Така динаміка свідчить про те, що постійна готовність до екстремальних умов, високий динамізм через постійні перенавантаження та зміну середовища функціонування із вислогою років позначаються і на психологічній стійкості респондентів.

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 0-5 років, отримані за результатами використання методики *«Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)»* Л.М. Собчик, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.13.).

Рис. 2.1.13. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 0-5 років

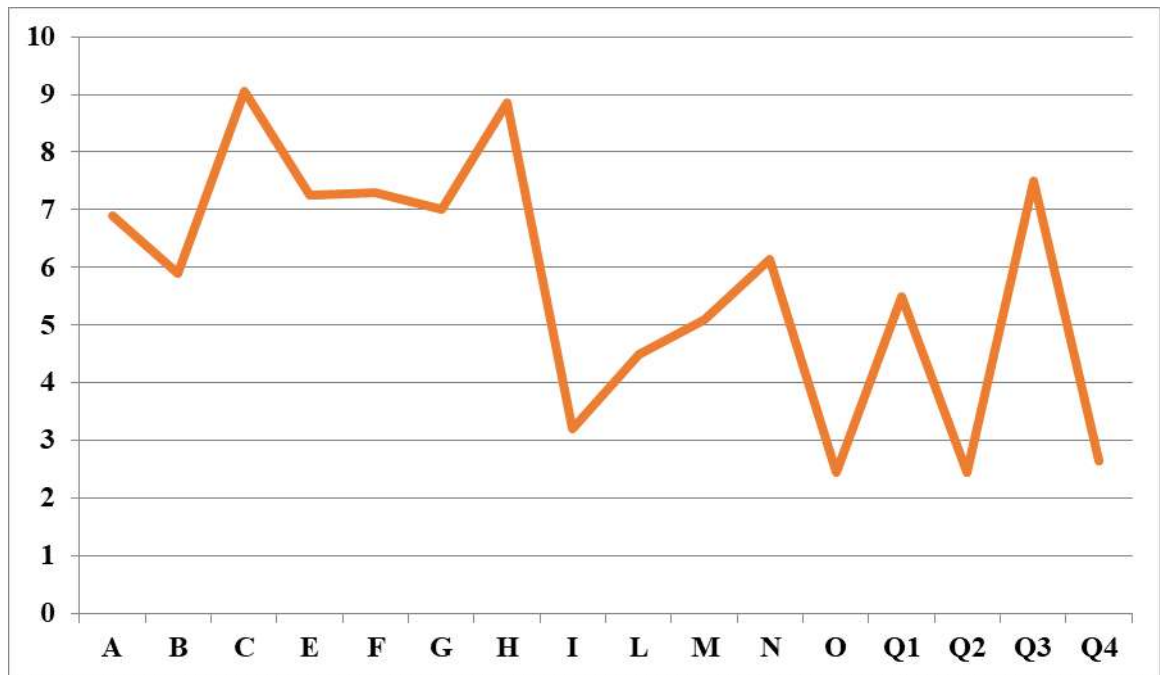
Отримані дані, вказують на схильність ДОП, із професійним досвідом до 5 років, до відкритого спілкування, комунікабельність, а також вміння виважено приймати важливі рішення у професійній діяльності, стриманість у поведінці, про що свідчать високі показники за шкалами «Екстраверсія» ($X_{сер}=7,1$ бала) та «Лабільність» ($X_{сер}=5,65$ бала).

На нашу думку, спілкування для ДОП є основою їх професійної діяльності, адже вони постійно вступають у взаємовідносини з громадянами, вирішують конфліктні ситуації, здійснюють виховний вплив на правопорушників, а також взаємодіють із засобами масової інформації при здійсненні загальної профілактики з різними категоріями громадян.

Також вони виявляють критичність при оцінці професійних ситуацій; мають високу самооцінку та значну впевненість у собі, про що свідчать низькі значення у поєднанні шкал «Інтроверсія» ($X_{сер}=3,2$ бала), «Сензитивність» ($X_{сер}=3,05$ бала) та «Тривожність» ($X_{сер}=3,5$ бала).

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 0-5 років, отримані за результатами

використання методики «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.14.).

Рис. 2.1.14. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 0-5 років

Аналізуючи отримані дані можна дійти висновку, що для ДОП зі стажем служби 0-5 років характерна емоційна стабільність, спокійність, постійність у своїх планах та уподобаннях; вони не піддаються випадковим коливанням настрою; рішучість, наполегливість, сміливість; можуть самовпевнено і навіть агресивно, ігнорувати соціальні умовності та авторитетність інших осіб, що є свідченням наявного екстравертованого типу темпераменту; активність у досягненні цілей, схильність до ризику; така ж сміливість поширюється і на соціальні контакти, адже вони легко вступають у контакт з малознайомими людьми, схильні до відвертості та щирості у стосунках, дипломатичності по відношенню до людей, адже досягнення мети індивідуальної превенції, неможливе без встановлення психологічного контакту та комунікативної взаємодії з громадянами і соціальними інституціями.

Їм властива організованість, відповідальність, добросовісність, планованість та впорядкованість; самоконтроль власної поведінки та емоцій, а розпочату справу завжди намагаються виконувати акуратно доводивши її до логічного завершення; схильні до акуратності і точності у професійній діяльності, однак іноді можуть діяти напролом, адже характеризуються надмірною самовпевненістю, через те, що ДОП виступає, одночасно, ініціатором та організатором реалізації індивідуально-профілактичних заходів.

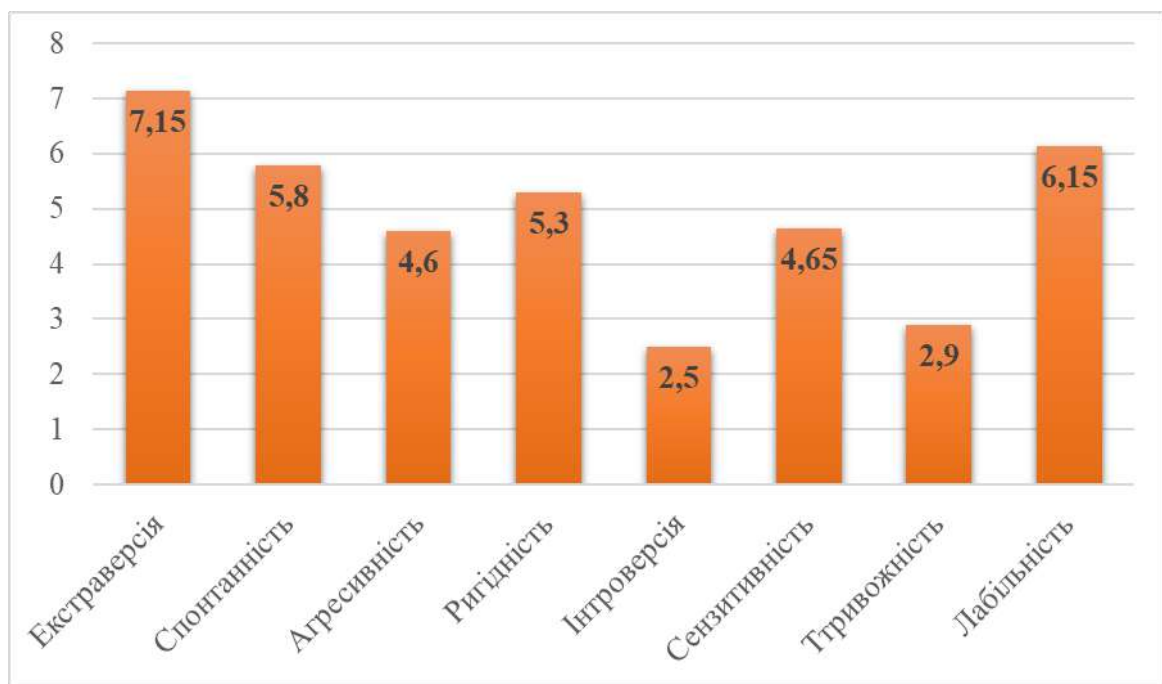
Вищезазначене підтверджується поєднанням високих показників за факторами С (Хсер=9,1 бала), Н (Хсер=8,9 бала), Q3 (Хсер=7,5 бала), Е (Хсер=7,3 бала), F (Хсер=7,3 бала) та G (Хсер=7 балів).

У них наявна потреба у підтримці та схваленні з боку референтної групи та воліють слідувати за суспільною думкою, орієнтуючись на соціальне схвалення. Також схильні до незначної зібраності, низької мотивації та спокійного стану, що може граничити із байдужістю. Безумовно, на це впливає тривале перебування в стані емоційного та фізичного навантаження; велика кількість контактів із людьми; шкідливі умови праці та ненормований робочий день. Про це свідчать низькі показники у поєднання таких факторів, як: О (Хсер=2 бали), Q2 (Хсер=2,3 бала), Q4 (Хсер=2,7 бала) та І (Хсер=3,2 бала).

Інтелектуальні характеристики особистості виявляються у гармонійному розвитку інтелекту, високий рівень загальної обізнаності, рухливості та оперативності мислення; характеризуються практичністю, розсудливістю та раціональністю, а також вміють оперувати абстракціями та приймати самостійно оригінальні рішення у професійній діяльності, адже вони постійно збирають та узагальнюють професійно значущу інформацію, структурують її та планують дії для досягнення намічених цілей у професійній діяльності. Про що свідчать поєднання факторів В (Хсер=5,9 бала), М (Хсер=5,1 бала), Q1 (Хсер=5,5 бала), Е (Хсер=7,3 бала) та N (Хсер=6,2 бала).

Емоційно-вольові особливості свідчать про вміння контролювати власні емоції та поведінку, стресостійкість, врівноваженість, адекватність; неприємності і поразки на життєвому шляху не збивають їх з пантелику, адже вони відрізняються оптимізмом та вірять у краще, навіть якщо зазнали невдачі, що пов'язано з необхідністю витримувати значне емоційне навантаження, долати почуття страху, невпевненості для перевиховання осіб із нестійкою або злочинною поведінкою. Це підтверджується об'єднанням факторів С (Хсер=9,1 бала), О (Хсер=2 бала), Q3 (Хсер=7,5 бала), Q4 (Хсер=2,7 бала), L (Хсер=4,5 бала) та G (Хсер=7 балів).

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 5-10 років, отримані за результатами використання методики «Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.15.).

Рис. 2.1.15. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 5-10 років

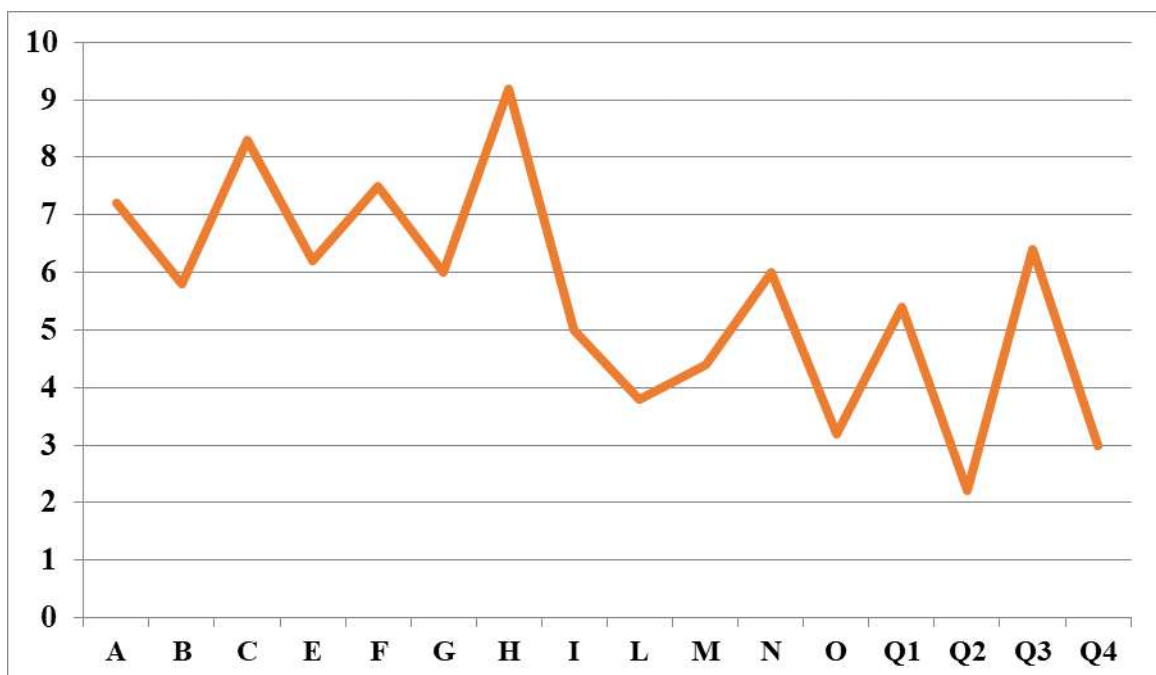
Наявні дані свідчать про емоційну зрілість, стриманість, однак з незначними перепадами настрою; поміркованість; схильність до відкритого

спілкування, комунікабельність, вміння налагоджувати бесіду із незнайомими людьми та наявним достатнім комунікативним досвідом.

Дійсно, ДОП у своїй діяльності повинен бути наполегливим, вміти впливати на співрозмовника та швидко встановлювати контакти з новими людьми. Про що свідчать об'єднання домінуючих у профілі високих показників за шкалами «Екстраверсія» ($X_{сер}=7,15$ бала) та «Лабільність» ($X_{сер}=6,15$ бала).

Також їм властива критичність мислення у професійних ситуацій; наявна потреба у постійній самореалізації, висока самооцінка, впевненість у собі, завзятість, наявність власних принципів та інтересів, що підтверджується низькими значеннями за шкалами «Інтроверсія» ($X_{сер}=2,5$ бала), «Сензитивність» ($X_{сер}=4,65$ бала), «Тривожність» ($X_{сер}=2,9$ бала) та «Агресивність» ($X_{сер}=4,6$ бала).

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 5-10 років, отримані за результатами використання методики «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.16.).

Рис. 2.1.16. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 5-10 років

Отримані дані свідчать про те, що ДОП зі стажем служби 5-10 років притаманна рішучість, сміливість, імпульсивність (іноді вони схильні до надмірної самовпевненості у поведінці), стриманість, терплячість; вони наділені тверезим поглядом на життя та активністю у досягненні цілей; такі люди йдуть на ризик (іноді невиправданий), а також схильні приймати неординарні рішення.

Для них є характерним яскравість емоційних проявів, такі люди відкриті, товариські, із задоволенням йдуть на контакт, схильні легко та швидко встановлювати нові контакти з власної ініціативи, дипломатичності, успішно взаємодіють в малих соціальних групах, однак відносини мають більш поверхневий характер; схильні до невимушеності у поведінці та завжди готові прийти на допомогу. Що є свідченням поєднання високих показників за факторами Н (Хсер=9,2 бала), С (Хсер=8,3 бала), F (Хсер=7,5 бала) та А (Хсер=7,2 бала).

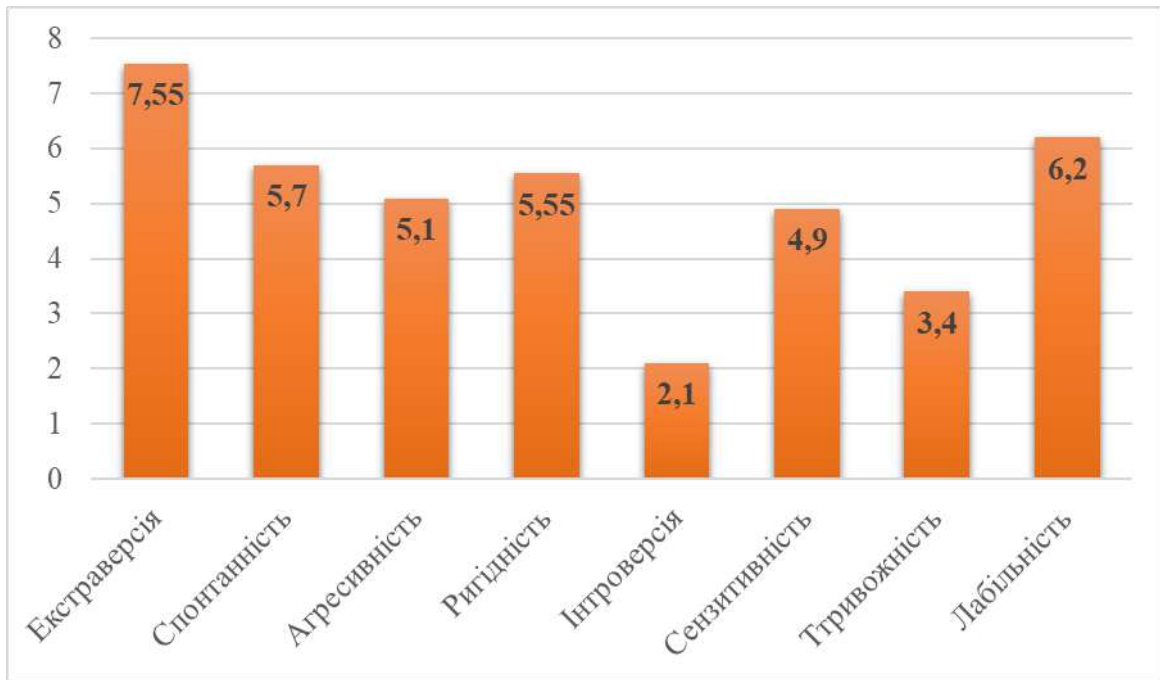
Також їм властиве бажання слідувати за суспільною думкою, орієнтація на соціальне схвалення та постійну підтримку, а також наявний незначний рівень лінощів. Це підтверджується поєднанням низьких показників за факторами Q2 (Хсер=2,2 бала), Q4 (Хсер=3 бали), О (Хсер=3 бали).

Емоційно-вольові особливості свідчать про впевненість у собі, наявну емоційну стійкість, вміння контролювати власні емоції та поведінку, стресостійкість, врівноваженість, а також тенденцію щодо позитивного настрою, якщо на їх життєвому шляху з'являються неприємності і поразки. Про це свідчать об'єднанні фактори С (Хсер=8,3 бала), О (Хсер=3 бали), Q3 (Хсер=6,4 бала), Q4 (Хсер=3 бали) та L (Хсер=3,8 бала).

Інтелектуальні характеристики особистості говорять про високий рівень загальної обізнаності, ерудованості, їм притаманна оперативність та рухливість мислення; критичність, консервативністю в прийнятті нового, а також спрямованістю на практичну діяльність. Що виявляється у поєднання

факторів В ($X_{\text{сер}}=5,8$ бала), М ($X_{\text{сер}}=4,4$ бала), Q1 ($X_{\text{сер}}=5,4$ бала) та N ($X_{\text{сер}}=6$ балів).

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажом служби 10-15 років, отримані за результатами використання методики «Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО)» Л.М. Собчик, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.17.).

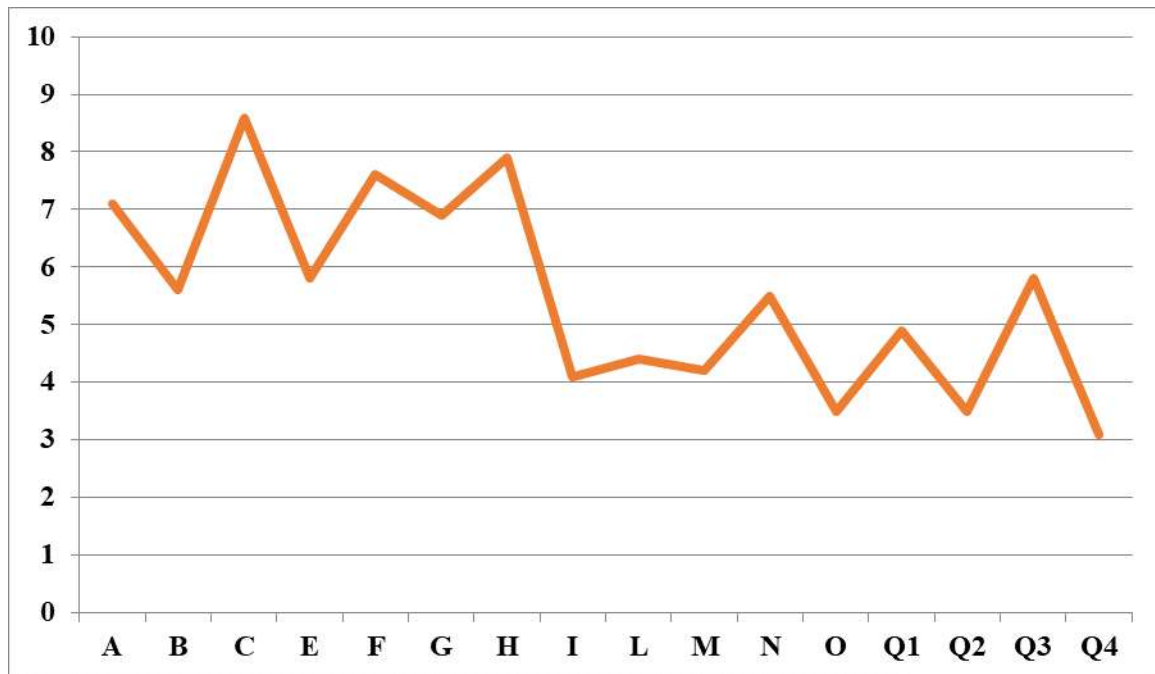

Рис. 2.1.17. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажом служби 10-15 років

Отримані дані, говорять про високу комунікабельність та наявний значний комунікативний досвід у професійній діяльності ДОП зі стажом служби 10-15 років. Дійсно, така вислуга років допомагає їм швидко встановлювати контакти з новими людьми знайшовши при цьому потрібний тон та доцільну форму спілкування; уміло вести ділову бесіду.

Їм властива поміркованість, стриманість, схильність до відкритого спілкування з власної ініціативи, однак із властивим поверхневим характером у відносинах. Про що свідчать поєднання домінуючих показників за шкалами «Екстраверсія» ($X_{\text{сер}}=7,55$ бала) та «Лабільність» ($X_{\text{сер}}=6,2$ бала).

Кількісні дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 10-15 років, отримані за результатами використання методики «16-факторний особистісний опитувальник» Кеттела, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.1.18.).

Рис. 2.1.18. Дані щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ДОП зі стажем служби 10-15 років

Результати отриманих дані свідчать про те, що ДОП зі стажем служби 10-15 років характеризується стриманістю, врівноваженістю, рішучістю, активністю у досягненні цілей, соціальною сміливістю, експресивністю, схильністю до ризику; постійністю у своїх планах та бажаннях, з тверезим поглядом на життя.

Вони дуже товариські, схильні легко та швидко встановлювати нові контакти з власної ініціативи, однак такі відносини частіше за все мають поверхневий характер; відкриті, дипломатичні по відношенню до людей, схильні до невимушеності у поведінці та завжди готові прийти на допомогу; мають розвинене почуття обов'язку і відповідальності, а також схильні до прийняття самостійних і оригінальних рішень. Про що свідчать високі

показники у поєднанні факторів С (Хсер=8,6 бала), Н (Хсер=7,9 бала), F(Хсер=7,6 бала) та А (Хсер=7,1 бала).

Їм також властива незначна зібраність, низька мотивація та занадто спокійний стан; вони мають бажання слідувати за суспільною думкою, орієнтуватись на соціальне схвалення та потребують постійної підтримки від референтного кола осіб. Що виявляється у поєднанні низьких показників за факторами Q4 (Хсер=3,1 бала) та Q2 (Хсер=3,5 бала).

Емоційно-вольові особливості свідчать про високу впевненість у собі, наявну емоційну стійкість, врівноваженість, стресостійкість, вміння контролювати власні емоції та поведінку; вони настроєні позитивно, навіть якщо зазнали невдачі, про це свідчать об'єднанні фактори С (Хсер=8,6 бала), О (Хсер=4 бала), Q3 (Хсер=5,8 бала), Q4 (Хсер=3,1 бала).

Інтелектуальні характеристики особистості говорять про оперативність та рухливість мислення, високий рівень ерудованість, критичність і консервативність у прийнятті нового, спрямованість на практичну діяльність, у поєднанні факторів В (Хсер=5,6 бала), М (Хсер=4,2 бала), Q1 (Хсер=4,9 бала) та N (Хсер=5,5 бала).

Таким чином, одержані результати засвідчують наступне:

- ДОП із професійним стажем до 5 років має більш високі показники щодо самовпевненості, незалежності, агресивності, авторитарності, впертості (фактор Е та шкала «Агресивність»); наполегливості, відповідальності та вимогливості до себе (фактор G); мають тенденцію до сильного контролю своїх емоцій і загальної поведінки, уважні та ретельні у діяльності, а також переймаються за соціальну репутацію (фактор Q₃); характеризуються практичністю, мужністю (фактор І). Внаслідок первісної адаптації до умов діяльності недостатньо досвідчений працівник має тенденцію втрачати почуття обережності та не виправдано ризикувати, а на фоні цього виявляти самовпевненість.

- ДОП зі стажем служби 5-10 та 10-15 років мають високі показники щодо легкості у спілкуванні, емоційному вираженні, завжди

уважні до людей, схильні до співпраці, а також віддають перевагу тій діяльності, де провідною є робота з людьми (фактор А); вони воліють працювати і приймати рішення разом з іншими людьми (тобто наявна групова залежність), а також потребують постійної підтримки з боку групи (фактор Q3);

- у свою чергу ДОП зі стажем служби 10-15 років характеризується більшою експресивністю, сміливістю як у соціальних вчинках, так і в прийнятті рішень (шкала «Екстраверсія»), тоді як ДОП зі стажем служби 5-10 років схильний до більшої свободи у своїй діяльності, не прагне конкурувати та швидко пристосовується (фактор L); має тенденцію до самоствердження, активної самореалізації (шкала «Агресивність»);

- абсолютно всі ДОП мають тенденцію до демонстративного ($X_{сер}=17,6$ бала) та гіпертимного ($X_{сер}=18,8$ бала) типів акцентуацій, що виявляється потребою у визнанні та похвалі, емоційній лабільності, самостійності, впевненості у собі, рухливості, легкості у встановленні контактів, комунікативності. Однак лише ДОП зі стажем служби 10-15 років мають наявну ознаку гіпертимного типу акцентуації ($X_{сер}=19,5$ бала), тобто, їм найбільше характерні спалахи агресивної поведінки, роздратування, що може бути свідченням професійного вигорання при надмірно високих показниках; вони особливо важко переносять монотонну діяльність, схильні до надмірної самостійності та прагнуть до лідерства;

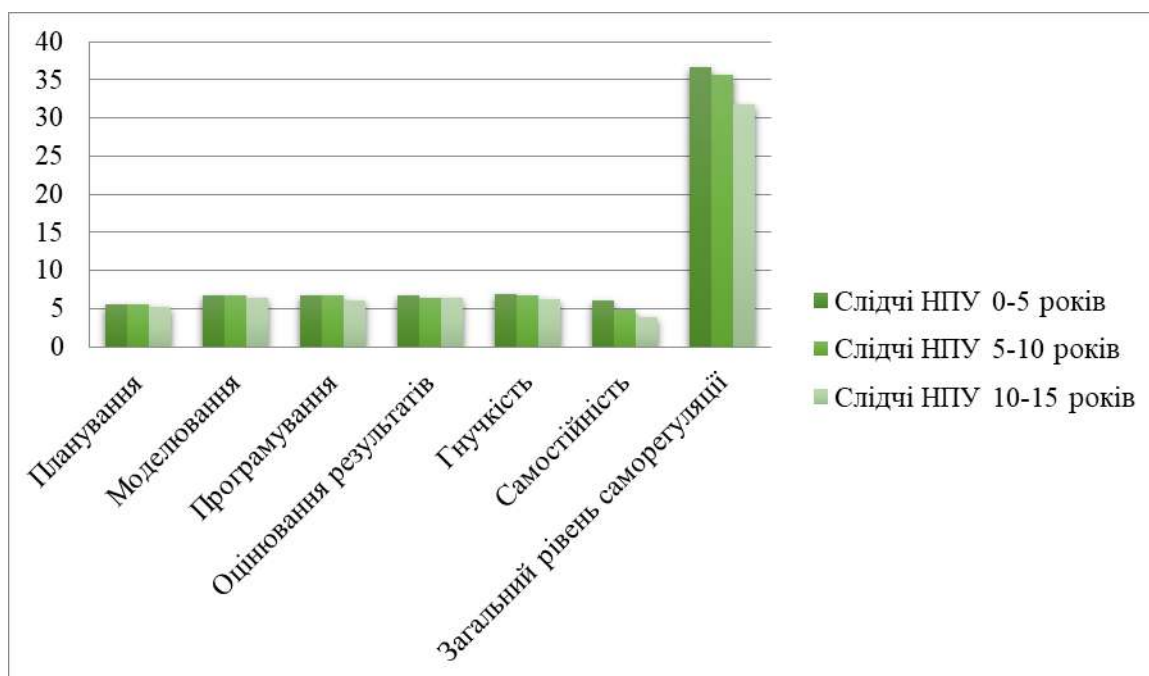
- усім ДОП із різним стажем професійної діяльності характерний дуже високий рівень комунікативних здібностей ($X_{сер}=0,78$ бала), що підтверджується наявним досвідом у комунікації через специфіку їх професійної діяльності. Дуже високий рівень організаційних здібностей ($X_{сер}=0,84$ бала) характерний для дільничних офіцерів поліції зі стажем служби 5-10 та 10-15 років, тоді як високий рівень організаційних здібностей ($X_{сер}=0,76$ бала) притаманний ДОП зі стажем служби до 5 років;

– усі ДОП мають задовільний рівень стресостійкості ($X_{\text{сер}}=13,1$ бала), що підтверджується постійно діючим стресогенним характером самої діяльності на особистість респондентів.

2.2. Характер як чинник становлення індивідуального стилю діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських

Наступним кроком наших наукових пошуків було дослідження особливостей індивідуального стилю професійної діяльності. Для вирішення поставлених завдань ми використовували методику «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової.

Кількісні дані щодо виявлення індивідуального стилю діяльності слідчих Національної поліції України зі стажем служби 0-5, 5-10 та 10-15 років, отримані за результатами використання методики «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.2.1.).

Рис. 2.2.1. Дані щодо виявлення індивідуального стилю діяльності слідчих НПУ зі стажем служби 0-5, 5-10 та 10-15 років

Аналізуючи усереднені дані щодо слідчих НПУ із різним стажем професійної діяльності вони:

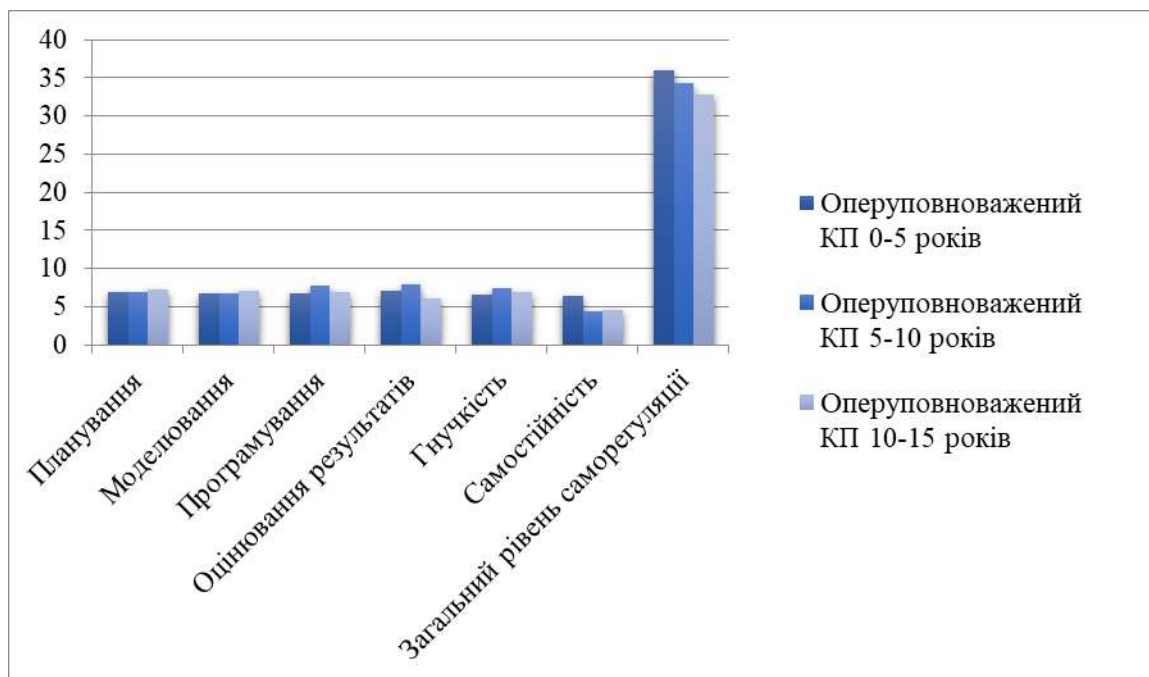
- мають сформоване усвідомлення щодо планування власної діяльності, плани при цьому реалістичні, деталізовані, ієрархічні і стійкі, а цілі діяльності висувуються самостійно (шкала «Планування»);
- здатні деталізовано і адекватно виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому (шкала «Моделювання»);
- можуть продумувати способи своїх дій і поведінку для досягнення намічених цілей, а у разі невідповідності отриманих результатів схильні проводити корекцію для отримання прийнятного результату (шкала «Програмування»);
- мають достатньо сформовану стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки результатів, однак збільшенні обсягу роботи, може призводити до погіршення якості результатів (шкала «Оцінювання результатів»);
- демонструють пластичність усіх регуляторних процесів, що дозволяє адекватно реагувати на швидку зміну подій і успішно розв'язувати поставлену задачу в ситуації ризику (шкала «Гнучкість»).

Водночас виявлено певні особливості у кількісних показниках кожної шкали, що аналізувалися:

- слідчим НПУ зі стажем служби 0-5 та 5-10 характерна автономність, організованість по досягненню висунутої мети, власне виконання та аналіз результатів (шкала «Самостійність»); наявний достатній рівень саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особистісних, характерологічних особливостей, що може перешкоджати досягненню поставленої мети у діяльності (шкала «Загальний рівень саморегуляції»);
- слідчим зі стажем служби 10-15 років наявна залежність від думок і оцінок оточуючих, вони воліють розробляти програму дій колективно, адже їм властиве слідування за чужими порадами (шкала «Самостійності»); мають достатній рівень усвідомленої регуляції, можуть

легко та гнучко реагувати на зміну умов та опановувати нові види активності (шкала «Загальний рівень саморегуляції»).

Кількісні дані щодо виявлення індивідуального стилю діяльності оперуповноважених КП зі стажем служби 0-5, 5-10 та 10-15 років, отримані за результатами використання методики «*Стиль саморегуляції поведінки*» В. І. Моросанової, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.2.2.).

Рис. 2.2.2. Дані щодо виявлення індивідуального стилю діяльності оперуповноважених КП зі стажем служби 0-5, 5-10 та 10-15 років

Усереднені дані свідчать про те, що всі оперуповноважені КП зі стажем служби 0-5, 5-10 та 10-15 років:

- можуть продумувати способи своїх дій і поведінку для досягнення намічених цілей, а у разі невідповідності отриманих результатів схильні проводити корекцію для отримання прийнятного результату (шкала «Програмування»);

- виявляють пластичність усіх регуляторних процесів при виникненні непередбачуваних обставин, що дозволяє їм легко перебудовувати та швидко змінювати плани подій, а також успішно розв'язувати поставлену задачу в ситуації ризику (шкала «Гнучкість»);

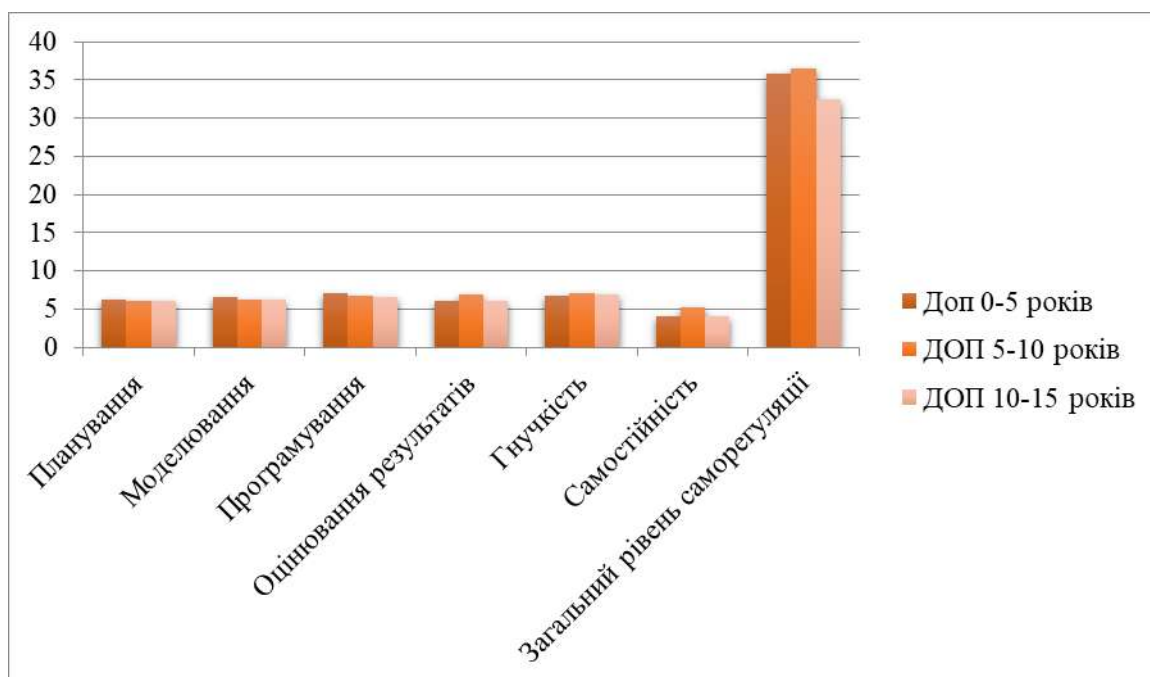
- демонструють автономність, здатність самостійно планувати, організовувати, контролювати та оцінювати власну діяльність по досягненню висунутої мети (шкала «Самостійність»).

У свою чергу, виявлені певні особливості у кількісних показниках кожної шкали, що аналізувалися:

- оперуповноважені КП із професійним стажем 10-15 років мають найбільш сформовану потребу в усвідомленому плануванні власної діяльності, плани в цьому випадку деталізовані, ієрархічні, стійкі, а цілі найчастіше висуваються самостійно (шкала «Планування»); здатні максимально деталізовано та адекватно виділяти значущі умови досягнення цілей, як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому, а також схильні гнучко змінювати модель поведінки, і власне програму дій для досягнення найвищих результатів (шкала «Моделювання»);

- оперуповноважені КП зі стажем служби 0-5 та 5-10 років характеризуються адекватною самооцінкою, сформованими та стійкими суб'єктивними критеріями оцінки успішності для досягнення результатів, виявляючи при цьому гнучкість поведінки до змінюючих умов (шкала «Оцінювання результатів»); наділені високим рівнем саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особистісних, характерологічних особливостей, а ще вони легко опановують нові види активності, впевненіше почувають себе в незнайомих ситуаціях, що позитивно відображається на їх діяльності (шкала «Загальний рівень саморегуляції»).

Кількісні дані щодо визначення індивідуального стилю діяльності ДОП зі стажем служби 0-5, 5-10 та 10-15 років, отримані за результатами використання методики *«Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової*, ілюстративно представлені у діаграмі (рис. 2.2.3.).

Рис. 2.2.3 Дані щодо визначення індивідуального стилю діяльності ДОП зі стажем служби 0-5, 5-10 та 10-15 років

Аналізуючи усереднені дані свідчать про те, що всі ДОП зі стажем служби 0-5, 5-10 та 10-15 років:

- мають сформоване усвідомлення щодо планування власної діяльності, плани при цьому реалістичні, деталізовані, ієрархічні, а цілі у професійній діяльності висуваються частіше за все висуваються самостійно (шкала «Планування»);
- можуть виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому, а в несподіваних умовах, респонденти здатні гнучко змінювати модель значущих умов і, відповідно, програму дій. (шкала «Моделювання»);
- схильні продумувати способи своїх дій і поведінку для досягнення намічених цілей, розробляючи їх самостійно, а у разі невідповідності отриманих результатів вони гнучко змінюють стратегію та проводять корекцію для отримання успішного результату (шкала «Програмування»);

- демонструють адекватність самооцінки, сформовану стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки успішності досягнення результатів, проте збільшенні обсягу роботи, може бути причиною зниження якості результатів (шкала «Оцінювання результатів»);
- виявляють пластичність регуляторних процесів, при виникненні непередбачуваних обставин, що дозволяє адекватно реагувати та швидко оцінювати умови для перебудови програми дій (шкала «Гнучкість»);
- характеризуються автономністю та самостійністю, щодо організації, планування, виконання та аналізу власної діяльності та поведінки у досягненні кінцевої мети (шкала «Самостійність»).

Також нами були виявлені певні особливості у кількісних показниках кожної шкали, що аналізувалися, а саме:

- ДОП зі стажем служби 0-5 та 5-10 років високий рівень саморегуляції, самостійності, гнучкість реагування на зміну нестандартних умов. При високій мотивації досягнення вони можуть формувати такий стиль саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особистісних та характерологічних особливостей, що можуть перешкоджати досягненню поставленої мети (шкала «Загальний рівень саморегуляції»).

Формування індивідуального стилю діяльності у професійній діяльності, як ми зазначали у попередньому викладанні детерміновано сукупністю чинників та умов суб'єктивного та об'єктивного характеру. Водночас обрана для дослідження предметна область передбачала визначення зв'язку між зазначеним феноменом та складовими, що обумовлюють характер особистості. Відповідно до поставленої мети ми застосували кореляційний аналіз одержаних результатів попередніх досліджень. Аналізу підлягали показники середньої та високої сили зв'язку, оскільки показники низької сили не мають статистичної значущості.

Проведений аналіз досліджень респондентів (слідчі НПУ зі стажем професійної діяльності до 5 років) дозволяє стверджувати, що:

– середній рівень планування має зворотні кореляційні зв'язки з низьким рівнем педантизму, як акцентуації характеру ($r=-454$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Педантичний тип акцентуації особистості виявляється у скрупульозному ставленні до своєї роботи; може висувати підвищені вимоги до себе і до оточуючих; їм властива сумлінність, ретельність, акуратність та серйозність у роботі, це вказує на те, що підвищення рівня педантизму сприяє розвитку планування у професійній діяльності слідчого.

– середній рівень гнучкості має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем конформності ($r=530$), де ($p<0,05$) та емотивності, як акцентуації характеру ($r=469$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Конформність та емотивність, як акцентуйована риса характеру, має прямий кореляційний зв'язок із гнучкістю при виконанні професійних обов'язків, що може проявлятися у слідчих при виникненні нестандартних ситуацій у вигляді зорієнтованості на поставлені задачі. Та зворотній кореляційний зв'язок з низькою агресивністю ($r=-458$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Такий зв'язок свідчить, що зростання рівня агресивності сприяє зниженню гнучкості у поведінці, адже агресивність у такому випадку може заважати при вирішенні поставлених задач, через можливе неадекватне реагування.

– середній рівень самостійності має позитивний кореляційний зв'язок з високим рівнем екстраверсії ($r=454$), де ($p<0,05$), а також середнім рівнем лабільності ($r=499$), інтелекту ($r=486$) та консерватизму ($r=490$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Екстраверсія та лабільність характеризує слідчих як більш відкритих та стеничних осіб, що схильні проявляти самостійність у прийнятті важливих рішень. Професійна діяльність слідчого врегульована правовими актами, що передбачає наявність такої важливої риси характеру як консерватизм, адже вона полегшує їх діяльність. Та зворотній кореляційний зв'язок з середнім рівнем ригідності ($r=-521$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Ригідність, як особистісна риса проявляється у стереотипності поведінки, її незмінності, непристосованості до нових умов, що нерідко є перешкодою для адекватної поведінки; це схильність людини до

впертості, педантизму, стереотипій. Це вказує на те, що високий рівень ригідності у діяльності слідчого буде негативно впливати на їх самостійність.

– високий рівень загальної саморегуляції має позитивний кореляційний зв'язок з середнім рівнем інтелекту ($r=609$), де ($p<0,01$) та низьким рівнем конформності ($r=497$), з рівнем значимості ($p<0,05$). Такий зв'язок свідчить про те, що рівень інтелекту пов'язаний із емоційно-вольовою сферою особистості. У професійній діяльності слідчого саморегуляція має важливе значення, адже це впливає, по-перше, не тільки на їх професійний розвиток, а й матиме позитивний вплив на корпоративну культуру силової структури.

Отже, на індивідуальний стиль професійної діяльності слідчого НПУ на початку професійної кар'єри впливають наступні особистісні особливості: педантичний та емотивний типи акцентуації характеру; екстраверсія, інтроверсія, агресивність та ригідність; інтелект, конформність та консерватизм.

Проведений аналіз досліджень респондентів (слідчі НПУ зі стажем професійної діяльності 5-10 років) дозволяє стверджувати, що:

–середній рівень планування має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем емотивності, як акцентуації характеру ($r=471$) з рівнем значимості ($p<0,05$) та високим рівнем комунікативних ($r=479$) і організаторських ($r=492$) здібностей з рівнем значимості ($p<0,05$). Такий зв'язок свідчить про те, що комунікативні та організаторські здібності з наявною емоційною стійкістю слідчих НПУ лише позитивно впливають на усвідомлення власної діяльності, що дозволяє їм самостійно у нестандартних ситуаціях спланувати нові цілі.

–середній рівень програмування має зворотній кореляційний зв'язок з середнім рівнем товариськості ($r=-587$), де ($p<0,01$). Дійсно, наявний рівень товариськості є найбільш доцільним, адже слідча діяльність передбачає процесуальну персональну відповідальність та самостійність у власній діяльності. А також має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем

довірливості ($r=492$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Довірливість, як риса характеру має прямий кореляційний зв'язок із програмуванням при виконанні професійних обов'язків, адже слідчі НПУ схильні продумувати (програмувати) способи своїх дій і поведінку для досягнення намічених цілей.

–середній рівень оцінювання результатів має зворотній кореляційний зв'язок з середнім рівнем самоконтролю ($r=-507$), де ($p<0,05$). Тобто, чим вищим буде рівень самоконтролю у слідчих НПУ, тим більш об'єктивно вони будуть оцінювати власні результати діяльності.

–середній рівень гнучкості має зворотній кореляційний зв'язок з середнім рівнем консерватизму ($r=-506$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Такий зв'язок свідчить, що зростання рівня консерватизму сприяє зниженню гнучкості у поведінці, адже негативне або сумнівне ставлення до нових ідей, неусталених поглядів та неприйняття змін, буде лише негативно впливати на професійну діяльність слідчого НПУ. Ми припускаємо, що наявні показники консервативної поведінки обумовлені як специфікою слідчої діяльності, так і віковими змінами.

–середній рівень самостійності має зворотній кореляційний зв'язок з низьким рівнем спокійності ($r=-457$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Спокійність як особистісна риса, характеризує осіб як впевнених у собі, іноді навіть самовпевнених, небоязливих, холоднокровних, саме тому, підвищення рівня даного показника, буде негативно впливати на рівень самостійності слідчого НПУ, адже вони тоді будуть невпевнені у собі, схильні до коливань настрою, залежні від думки оточення, а постановка цілей у діяльності розроблятися не самостійно.

–високий рівень загальної саморегуляції має позитивний кореляційний зв'язок з середнім рівнем домінування ($r=572$), з рівнем значимості ($p<0,01$). Домінування виявляється у незалежності власної поведінки, самовпевненості, іноді упертості, достатньому рівні агресивності, що має прямий кореляційний зв'язок із саморегуляцією при виконанні професійних

обов'язків, адже тоді слідчим НПУ легше опановувати нові види активності, вони впевненіше почувають себе в незнайомих та нестандартних ситуаціях, і тим стабільніше виявляють успіхи у звичній діяльності.

Таким чином, на індивідуальний стиль професійної діяльності слідчого НПУ під час виконання професійних обов'язків впливають наступні особистісні особливості: емотивний тип акцентуації характеру; комунікативні та організаторські здібності; товарииськість, домінування, довірливість, спокійність, консерватизм та достатній рівень самоконтролю.

Проведений аналіз досліджень респондентів (слідчі НПУ зі стажем професійної діяльності 10-15 років) дозволяє стверджувати, що:

- середній рівень планування має зворотній кореляційний зв'язок з низьким рівнем збудливого ($r=-0,556$) та дистимного ($r=-0,558$) типів акцентуації з рівнем значимості ($p<0,05$). Збудливий тип акцентуації характеризує легко збуджуваних, запальних людей, які мають складнощі у самоконтролі власної поведінки, а також виявляють дратівливість та можуть бути ініціаторами конфліктних ситуацій. Дистимний тип характеризується домінуванням сумного настрою, ригідністю поведінки, уповільненістю дій та низькою готовністю до спілкування. Все це свідчить про те, що підвищення рівня даних акцентуацій характеру буде зменшувати рівень планування професійної діяльності слідчих НПУ.

- середній рівень моделювання має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем інтроверсії ($r=0,498$), де ($p<0,05$) та середнім рівнем спокійності ($r=0,449$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Слідчі НПУ, які є екстравертами за типом темпераменту та виявляють впевненість у собі, можуть краще виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективі.

- середній рівень оцінювання результатів має позитивний кореляційний зв'язок з середнім рівнем практичності ($r=0,501$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Наявний рівень практичності виявляється у сумлінності, дотриманні загальноприйнятих норм, швидкому вирішенні поставлених

задач, що тільки позитивно впливає на рівень оцінювання результатів, адже тоді слідчі НПУ мають достатньо сформовану стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки власних. результатів.

– середній рівень самостійності має зворотній кореляційний зв'язок з низьким рівнем збудливого ($r=-548$), де ($p<0,05$) та дистимного ($r=-621$) типів акцентуації з рівнем значимості ($p<0,01$). Наявність тенденцій до таких типів акцентуацій, зменшують рівень самостійності слідчих НПУ, адже тоді вони будуть схильні наслідувати чужі поради та виявляти екстернальність поведінки. А також має позитивний кореляційний зв'язок з середнім рівнем лабільності ($r=471$), де ($p<0,05$) та високим рівнем організаційних здібностей ($r=581$) з рівнем значимості ($p<0,01$). Дійсно, розвинуті організаційні здібності та наявна стійка мотивація до діяльності тільки позитивно впливає на самостійність у професійній діяльності слідчих НПУ.

– середній рівень загальної саморегуляції має зворотній кореляційний зв'язок з низькою агресивністю ($r=-475$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Підвищуючи рівень агресивності, буде зменшуватись рівень саморегуляції, який у свою чергу буде негативно впливати на компетентності слідчих та імідж НПУ в цілому.

Отож, на індивідуальний стиль професійної діяльності слідчого НПУ впливають наступні особистісні особливості: збудливий та дистимний типи акцентуації характеру; організаційні здібності; агресивність, інтроверсія, лабільність; практичність та спокійність.

Проведений аналіз досліджень респондентів (оперуповноважені КП зі стажем професійної діяльності до 5 років) вказує, що:

–середній рівень планування та середній рівень самостійності має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем збудливості ($r=455$), як акцентуації характеру з рівнем значимості ($p<0,05$). Збудливість, як акцентуована риса, характеризує осіб як легко збуджуваних, запальних, які мають труднощі самоконтролю, тобто, високі показники за даною

акцентуацією будуть негативно впливати на самостійність у їх діяльності, адже тоді респонденти будуть мати страх перед невдачею та при здійсненні помилок.

–середній рівень моделювання має позитивний кореляційний зв'язок з середнім рівнем екстраверсії ($r=454$), де ($p<0,05$) та домінування ($r=473$) з рівнем значимості ($p<0,05$), це свідчить про наявність прямого кореляційного зв'язку із моделюванням, адже стенічні риси особистості, відкритість, впевненість у собі, незалежність поведінки впливають на адекватне сприйняття значущих умов для досягнення поставлених цілей оперуповноважених КП, особливо у перспективі. А також має зворотній кореляційний зв'язок з низьким рівнем сенситивності ($r=-484$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Сензитивність, як особистісна риса, проявляється у підвищеній чутливості до подій, емоційній чутливості та нестійкості, тому завищені показники сензитивності, можуть знижувати рівень моделювання оперуповноважених КП у професійній діяльності.

–середній рівень програмування має зворотній кореляційний зв'язок з низьким рівнем педантизму ($r=-534$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Такий зв'язок свідчить про те, що наявність тенденції оперуповноважених КП до педантичної акцентуації сприяє розвитку планування їх професійній діяльності, адже вони можуть висувати підвищені вимоги до себе і до оточуючих та проявляти сумлінність, ретельність і серйозність у роботі.

–середній рівень гнучкості має позитивний кореляційний зв'язок з середнім рівнем демонстративності ($r=456$), як акцентуації характеру з рівнем значимості ($p<0,05$), що свідчить про наявність прямого кореляційного зв'язку із гнучкістю, адже демонстративність, як акцентуація характеру допомагає оперуповноваженим КП бути більш відкритими та товариськими, активно пристосовуватись до соціальних ситуацій, адже вони схильні до різної рольової поведінки, яка може мати конспіративний характер.

–середній рівень самоствійності має зворотній кореляційний зв'язок з низьким рівнем довірливості ($r=-536$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Підвищуючи рівень довірливості, буде зменшуватись рівень самоствійності оперуповноважених КП, що може проявлятися у сумнівах, підозрливості і тільки негативно впливати на їх професійну діяльність.

–високий рівень загальної саморегуляції має позитивні кореляційні зв'язки з високим рівнем емоційної стабільності ($r=476$), де ($p<0,05$) та сміливості ($r=550$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Це свідчить про наявність прямого кореляційного зв'язку із саморегуляцією, адже діяльність оперуповноваженого КП проходить у стресових умовах та із високим динамізмом через постійну зміну середовища функціонування, що вимагає від них розвитку витривалості, емоційної зрілості, сміливості, рішучості та наполегливості.

Таким чином, на індивідуальний стиль професійної діяльності оперуповноваженого КП на початку професійного становлення впливають наступні особистісні особливості: демонстративний, педантичний та збудливий типи акцентуації характеру; екстраверсія, сензитивність; емоційна стабільність, домінування, сміливість, довірливість.

Проведений аналіз досліджень респондентів (оперуповноважені КП зі стажем професійної діяльності 5-10 років) дозволяє стверджувати, що:

– середній рівень планування має позитивний кореляційний зв'язок з середнім рівнем домінування ($r=481$), де ($p<0,05$) та нормативності ($r=482$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Успішність здійснення оперуповноваженими КП усвідомленого планування власної діяльності, висуюючи при цьому цілі самоствійно, безпосередньо залежить від таких професійно важливих якостей, як: самоствійності, сумлінності, відповідальності, наполегливості, незалежності, достатнього рівня агресивності, що визначають продуктивність службової діяльності. А також зворотні кореляційні зв'язки з середнім рівнем дипломатичності ($r=-571$), де ($p<0,01$) та низьким рівнем розслабленості ($r=-554$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Вони вміють поводитися в суспільстві та

спілкуванні, емоційно витримані, обережні, вміють знаходити вихід зі складних ситуацій, висувати цілі у діяльності планомірно та ієрархічно, тому знижуючи рівень дипломатичності, ми будемо зменшувати рівень планування.

– високий рівень оцінювання результатів має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем дистимності ($r=455$), як акцентуації характеру з рівнем значимості ($p<0,05$). Очевидно, що тенденція до такого типу акцентуації буде заважати об'єктивно і правильно оцінювати власні результати діяльності, що у свою чергу впливає на вміння коригувати подальшу роботу. А також зворотні кореляційні зв'язки з середнім рівнем домінування ($r=-462$), де ($p<0,05$), нормативності ($r=-552$), де ($p<0,05$) та конформності ($r=-585$), де ($p<0,01$) та низьким рівнем демонстративності ($r=-755$), як акцентуації характеру з рівнем значимості ($p<0,01$). Такий зв'язок свідчить про те, що чим вищим буде рівень оцінювання результатів, тим більше їм будуть притаманні такі професійно важливі якості як: сумлінність, самостійність, обов'язковість та наполегливість, які й визначають продуктивність службової діяльності

– середній рівень гнучкості має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем дистимності ($r=562$), як акцентуації характеру з рівнем значимості ($p<0,05$). Дистимний тип акцентуації характеризується зниженою мовленнєвою активністю, низькою готовністю до спілкування, конфліктністю, пасивністю, сповільненістю реакцій та інертністю поведінки. Тобто, низький рівень дистимності має прямий кореляційний зв'язок із гнучкістю, адже оперуповноважений КП у своїй діяльності має займати домінуючу позицію задля налагодження якісного контакту та виявлення ініціативи не тільки із людьми, а й для протидії з боку криміналітету для досягнення найкращого професійного результату. А також зворотні кореляційні зв'язки з низьким рівнем конформності ($r=-608$), де ($p<0,01$), застрягаючим ($r=-500$), де ($p<0,05$) і циклоїдним ($r=-459$), де ($p<0,05$) типами акцентуацій та середнім рівнем демонстративності ($r=-651$), як

акцентуованої риси характеру з рівнем значимості ($p < 0,01$). Такий заявоч свідчить про те, що чим вищий буде рівень конформності та наявність тенденцій до таких акцентуацій характеру, як циклотимія та застрягаючий типи, тим нижче буде притаманна гнучкість оперуповноваженим КП. Дійсно, тоді вони не можуть приймати рішення та працювати колективно, слідувати за громадською думкою, будуть залежні від настрою та негативних переживань, образливими, що абсолютно негативно позначиться на прийнятті групових рішень та на професійній діяльності у загальному вигляді. Тоді як, демонстративність поведінки може підвищувати рівень гнучкості, це відзначається здатністю активно пристосовуватись до соціальних ситуацій, що дозволяє оперуповноваженим КП легко переходити від однієї манери спілкування або рольової поведінки, до іншої.

- середній рівень самостійності має зворотний кореляційний зв'язок з високим рівнем емоційної стабільності ($r = -0,446$) з рівнем значимості ($p < 0,05$). З цього випливає, що висока працездатність та витривалість оперуповноважених КП, щодо зовнішніх подразників, забезпечує достатній рівень розвитку самостійності у поведінці та діяльності, особливо у стресових ситуаціях, тому знижуючи рівень емоційної стабільності, буде знижуватись і самостійність у діяльності.

- високий рівень загальної саморегуляції має зворотний кореляційний зв'язок з середнім рівнем ригідності ($r = -0,458$) з рівнем значимості ($p < 0,05$). Ригідність виявляється у помірній контактності, інертності намірів, що може зумовлюватися прагненням до високих стандартів або високих вимог як до себе, так і до оточуючих, підвищеною здатністю до роздратування. Тобто, високі показники за ригідністю, будуть негативно впливати на загальний рівень саморегуляції оперуповноважених КП, і тим складніше вони будуть опановувати нові види активності, менш впевнено почувати себе у нестандартних ситуаціях, що тільки негативно відобразиться на оперативній діяльності.

Отже, на індивідуальний стиль професійної діяльності оперуповноваженого КП впливають наступні особистісні особливості: демонстративний, застрягаючий, дистимний та циклоїдний типи акцентуації характеру; ригідність; емоційна стабільність, домінування, достатня нормативність поведінки, дипломатичність, конформність та розслабленість.

Проведений аналіз досліджень респондентів (оперуповноважені КП зі стажем професійної діяльності 10-15 років) дозволяє стверджувати, що:

–високий рівень планування має позитивний кореляційний зв'язок з середнім рівнем довірливості ($r=448$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Така відкритість оперуповноважених КП, вміння встановлювати довірливі стосунки та підтримання психологічного контакту з об'єктами професійної взаємодії через наявний професійний досвід та стаж служби лише позитивно впливає на процес планування власної діяльності задля отримання високих результатів у досягненні цілей. А також має зворотний кореляційний зв'язок з середнім рівнем спонтанності ($r=-473$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Дійсно, чим вищим буде рівень спонтанності, тим нижчим буде рівень планування оперуповноважених КП, адже спонтанність охоплює безпосередні реакції емоційного характеру, непослідовні та ірраціональні прояви, що тільки негативно впливають на точність, деталізованість, реалістичність формування цілей у професійній діяльності.

–високий рівень моделювання має зворотні кореляційні зв'язки з середнім рівнем інтелекту ($r=-554$), де ($p<0,05$) та низьким рівнем розслабленості ($r=-498$) з рівнем значимості ($p<0,05$), вказують на те, що напружений стан оперуповноважених КП буде негативно впливати на моделювання їх діяльності, адже превалювання розслабленої поведінки, достатнього рівня спокою та вираженості при достатньому інтелекті, навпаки сприяють зниженню виснажливої напруженості, яка впливає на умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому.

–середній рівень оцінювання результатів має зворотний кореляційний зв'язок з низьким рівнем розслабленості ($r=-488$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Спокійний стан респондентів може негативно відображатись на оцінюванні результатів, адже через низьку мотивацію та лінощі оперуповноважені КП не зможуть адекватно та об'єктивно оцінити власні результати діяльності та поведінки.

–середній рівень гнучкості має позитивний кореляційний зв'язок з високим рівнем емоційної стабільності ($r=496$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Дійсно, в силу свого стажу вони мають більшу витривалість щодо зовнішніх подразників, зібраність, високий рівень витривалості, що в сукупності тільки допомагає швидше адаптуватись, мобілізуватись та виявляти гнучкість поведінки у нестандартних та стресових ситуаціях. А також зворотний кореляційний зв'язок з низьким рівнем спокою ($r=-455$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Підвищуючи рівень спокою, ми тільки знизимо рівень гнучкості оперуповноважених КП, адже тоді вони будуть вразливі, схильні до постійної зміни настрою, невпевненості у собі, чутливі та матимуть розвинене почуття провини.

–середній рівень самостійності має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем застрягаючої акцентуації характеру ($r=562$) з рівнем значимості ($p<0,01$) двостороння. Це є очікуваним, адже самостійність не може бути притаманна працівникам із високим рівнем ригідності. А також зворотний кореляційний зв'язок з низьким рівнем дистимності ($r=-492$), як акцентуації характеру з рівнем значимості ($p<0,05$). Діяльність оперуповноваженого КП реалізується у соціальному просторі, якій вимагає від них емоційного відношення, а не песимізму та пасивності у поведінці.

–середній рівень загальної саморегуляції має позитивні кореляційні зв'язки з низьким рівнем сенситивності ($r=534$), де ($p<0,05$), збудливості ($r=531$), де ($p<0,05$) і циклотимії ($r=561$), де ($p<0,05$), як типів акцентуацій характеру. Низький рівень цих показників є найбільш влучним, адже емоційна нестійкість, постійна зміна настрою, запальність та дратівливість

абсолютно негативно впливають на саморегуляцію поведінки респондентів, а також імідж НПУ в цілому. А також зворотні кореляційні зв'язки з низьким рівнем спокою ($r=-619$), де ($p<0,01$) та розслабленості ($r=-466$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Підвищення рівня спокою та розслабленості будуть знижувати загальний рівень саморегуляції оперуповноважених КП, адже тоді вони будуть виявляти невпевненість у будь-яких складних умовах, чутливість до зовнішніх подразників та постійну занепокоєність через буденні проблеми, що тільки негативно вплине на їх професійну діяльність.

Таким чином, на індивідуальний стиль професійної діяльності оперуповноваженого КП під час виконання професійних обов'язків впливають наступні особистісні особливості: застрягаючий, збудливий, дистимний та циклоїдний типи акцентуації характеру; спонтанність та сензитивність; товариськість, інтелект, емоційну стабільність, довірливість, спокійність, розслабленість.

Проведений аналіз досліджень респондентів (ДОП із професійним стажем до 5 років) дозволяє стверджувати, що:

- середній рівень планування має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем розслабленості ($r=477$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Тобто превалювання розслабленої поведінки, достатнього рівня спокою та виваженості тільки сприяють зниженню виснажливої напруженості ДОП, яка впливає на висунення й утримання цілей у професійній діяльності. А також має зворотний кореляційний зв'язок з середнім рівнем лабільності ($r=-447$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Виражена лабільність особистості ДОП може негативно позначатися на ефективності її діяльності, ускладнювати відносини з оточенням, оскільки респонденти схильні до імпульсивності, реактивності, що тільки заважає адекватно висувати цілі та усвідомлювати планування діяльності.

- середній рівень моделювання має зворотні кореляційні зв'язки з низьким рівнем емотивності ($r=-479$), де ($p<0,05$) та екзальтованості ($r=-547$), як акцентуацій характеру з рівнем значимості ($p<0,05$). Екзальтованість та

емотивність, як акцентуйовані риси, характеризуються великим діапазоном емоційних станів, емоційною нестійкістю, чутливістю, такі респонденти можуть жити сьогоденням, а тому високі показники знижують рівень моделювання, негативно впливаючи на адекватність сприйняття та висунення умов досягнення цілей, як у поточному часі, так і на перспективу.

- середній рівень програмування має позитивний кореляційний зв'язок із задовільним рівнем стресостійкості ($r=498$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Тобто можна говорити про сформованість у ДОП потреби самостійно продумувати способи своїх дій і поведінки для досягнення намічених цілей, а у разі нестандартних або стресових ситуацій проводити корекцію програми дій для отримання прийнятного результату. А також має зворотний кореляційний зв'язок з низьким рівнем застрягаючої акцентуації характеру ($r=-561$) з рівнем значимості ($p<0,01$). Високий рівень застрягання буде знижувати рівень програмування, адже такі респонденти будуть характеризуватись інертністю намірів, ригідною поведінкою, а також постійним бажанням повчати інших, що негативно вплине на процес продумування дій на досягнення цілей та відносини у підрозділі.

- середній рівень оцінювання результатів має позитивні кореляційні зв'язки з низьким рівнем тривожного ($r=611$), де ($p<0,01$), емотивного ($r=634$), де ($p<0,01$) та екзальтованого ($r=478$) типів акцентуацій характеру з рівнем значимості ($p<0,05$). Очевидним є те, що тенденції до таких типів акцентуацій, виявляються в емоційній нестійкості, чутливості, не сміливості у поведінці, з великим діапазоном емоційних станів, безумовно впливають на адекватність та об'єктивність оцінювання власних результатів діяльності, що негативно відображається на коригуванні та корекції дій для отримання успішного результату.

- середній рівень гнучкості має зворотний кореляційний зв'язок з низьким рівнем циклоїдної акцентуації характеру ($r=-502$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Дійсно, маючи тенденцію до циклоїдної акцентуації характеру респонденти будуть мати знижений рівень гнучкості, адже у

період гіпертимності (на підйомі) вони будуть проявляти активність, піднесений настрій, бажання спілкуватись, тоді як в період дистимності (спаду) змінювати манеру спілкування, бути замкнутими, повільними, пригніченими, адже спілкування для ДОП є основою їх професійної діяльності, вони постійно вирішують конфліктні ситуації, здійснюють виховний вплив на правопорушників, що передбачає наявність гнучкості у поведінці.

– середній рівень самостійності має зворотні кореляційні зв'язки з низьким рівнем циклоїдної акцентуації характеру ($r=-517$), де ($p<0,05$) та дуже високим рівнем комунікативних здібностей ($r=-445$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Наявність тенденції до даного типу акцентуації тільки знижує рівень самостійності респондентів, адже тоді їх емоційний стан буде мати різку зміну протягом короткого часового проміжку: від підвищено-оптимістичного до знижено-песимістичного, що негативно відображається на автономності своєї поведінки та діяльності. Водночас високі показники комунікативних здібностей можуть підвищувати рівень самостійності респондентів, адже для ДОП спілкування із різними верствами населення дає змогу швидко отримувати потрібну інформацію, витрачаючи при цьому менше часу та власного ресурсу.

– високий рівень загальної саморегуляції має позитивний кореляційний зв'язок з дуже високим рівнем комунікативних здібностей ($r=693$) з рівнем значимості ($p<0,01$). Дійсно, однією із важливих професійних якостей ДОП є високий рівень розвитку саморегуляції в комунікації, яка обумовлює своєрідність комунікативної поведінки, виражається у процесі спілкування та є основою професійної діяльності ДОП. А також зворотні кореляційні зв'язки з високим рівнем експресивності ($r=-545$), де ($p<0,05$) та домінування ($r=-583$) з рівнем значимості ($p<0,01$). Знижуючи рівень експресивності та домінування, буде підвищуватись рівень саморегуляції ДОП, через те, що це унеможливує стійке регулювання емоційно-вольової сфери за зовнішнім локусом контролю.

Таким чином, на індивідуальний стиль професійної діяльності ДОП на початку професійної кар'єри впливають наступні особистісні особливості: застрягаючий, тривожний, екзальтований, емотивний та циклоїдний типи акцентуації характеру; комунікативні здібності; достатній рівень стресостійкості; лабільність, домінування, експресивність та розслабленість.

Проведений аналіз досліджень респондентів (ДОП із професійним стажем 5-10 років) вказує на:

–середній рівень планування має позитивні кореляційні зв'язки з середнім рівнем екстраверсії ($r=448$), де ($p<0,05$) та низьким рівнем конформності ($r=518$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Очевидно, що прагнення працювати і приймати рішення разом з іншими людьми, орієнтація на соціальне схвалення, товариськість, високий ступінь усвідомленості у виборі стратегії власної поведінки, тільки позитивно відображається на усвідомленому плануванні діяльності, плани при цьому висуваються реалістичні, деталізовані, ієрархічні, а цілі діяльності висуваються як групою, так і самостійно.

–середній рівень програмування має позитивні кореляційні зв'язки з низьким рівнем застрягаючого ($r=547$), де ($p<0,05$), збудливого ($r=514$), де ($p<0,05$) та екзальтованого ($r=444$) типів акцентуацій характеру з рівнем значимості ($p<0,05$). Дійсно, низький рівень цих акцентуацій є найбільш влучним, адже тоді вони більш об'єктивно виконують процес продумування дій для досягнення поставлених цілей. А також має зворотні кореляційні зв'язки з низьким рівнем інтроверсії ($r=-455$), де ($p<0,05$) та високим рівнем домінування ($r=-466$) з рівнем значимості ($p<0,05$). ДОП, які є екстравертами за типом темпераменту та виявляють стеничність, впевненість у собі, можуть краще продумувати способи своїх дій і поведінку для досягнення намічених цілей, а у разі невідповідності отриманих результатів можуть гнучко змінювати власну стратегію для отримання успішного результату.

–середній рівень оцінювання результатів має позитивний кореляційний зв'язок з дуже високим рівнем організаційних здібностей ($r=502$) з рівнем

значимості ($p < 0,05$). У такому випадку вони схильні самотійно брати на себе відповідальність, організовувати та планувати всі завдання задля успішності досягнення кінцевого результату. А також зворотній кореляційний зв'язок з середнім рівнем консерватизму ($r = -0,539$) з рівнем значимості ($p < 0,05$). Дійсно, респондентам, яким важко сприймати нові ідеї та схильних до моралізації, буде складніше адекватно оцінити результати власної діяльності, адже вони не можуть виявити гнучкість задля корекції результатів, що можуть перешкоджати досягненню поставленої мети.

–середній рівень гнучкості має зворотний кореляційний зв'язок з середнім рівнем домінування ($r = -0,505$) з рівнем значимості ($p < 0,05$). Респондентам із таким рівнем домінування характерний авторитарний стиль поведінки, що буде знижувати рівень гнучкості, адже вони схильні до самотійності у прийнятті рішень, незалежності, безкомпромісності, напористості у професійній діяльності.

–високий рівень загальної саморегуляції має позитивний кореляційний зв'язок з низьким рівнем розслабленості ($r = 0,472$) з рівнем значимості ($p < 0,05$). У зв'язку зі складністю їх професійної діяльності, яка висуває підвищені вимоги до респондентів, вони схильні більше виявляти вольових зусиль, особливо коли вони втомлені або відчувають внутрішню слабкість.

Таким чином, на індивідуальний стиль професійної діяльності ДОП впливають наступні особистісні особливості: застрягаючий, збудливий, екзальтований типи акцентуації характеру; організаційні здібності; екстраверсія, інтроверсія; домінування, консерватизм, конформність та розслабленість.

Проведений аналіз досліджень респондентів (ДОП із професійним стажем 10-15 років) вказує на:

– середній рівень гнучкості має позитивний кореляційний зв'язок з високим рівнем емоційної стійкості ($r = 0,535$) з рівнем значимості ($p < 0,05$). Можна стверджувати, що ДОП в силу свого стажу та професійного досвіду мають більшу витривалість щодо зовнішніх подразників, зібраність, високий

рівень витривалості, що в сукупності тільки допомагає швидше мобілізуватись та виявляти гнучкість поведінки у нестандартних та стресових ситуаціях. А також зворотний кореляційний зв'язок з середнім рівнем жорстокості ($r=-.554$) з рівнем значимості ($p<0,05$). Жорсткість виявляється у самовпевненості, суворості, розсудливості, практичності, саме тому підвищення рівня жорстокості буде негативно впливати на гнучкість поведінки ДОП.

– середній рівень загальної саморегуляції має зворотний кореляційний зв'язок з середнім рівнем консерватизму ($r=-.506$) з рівнем значимості ($p<0,05$). В силу вікових особливостей та наявного стажу професійної діяльності вони частіше виявляють сумніви до нових ідей і принципів, схильні до моралізації та опору, а також орієнтуються на конкретну реальну діяльність. Через те, що система НПУ постійно реформується та оптимізується, вони вимушені виявляти більше вольових зусиль для оволодіння нових знань або видом професійної діяльності.

Таким чином, на індивідуальний стиль діяльності ДОП під час виконання професійних обов'язків впливають наступні особистісні особливості: емоційна стабільність, жорсткість та консерватизм.

Висновки до розділу 2

1. Узагальнені індивідуально-психологічні особливості структури слідчого НПУ незалежно від досвіду професійної діяльності притаманні наступні характерологічні особливості: мають тенденцію до демонстративного та гіпертимного типів акцентуацій; високий рівень комунікативних та організаторських здібностей; характерний задовільний рівень стресостійкості; характеризуються більш розкутою поведінкою і прагненням до лідерства, незалежністю та достатнім рівнем агресивності у поведінці, деякою чутливістю до тиску навколишнього середовища; превалює виражений контроль власних емоцій і поведінки, уважність, ретельність у професійній діяльності та турбота про власну соціальну

репутацію, довірливість, впевненість у своїх силах, гнучкість у поведінці; із наявною позитивною самооцінкою і прагненням до нормального самоствердження; розвинуте почуття відповідальності та схильність до швидшої адаптованості, свободи у поведінці.

2. Узагальнені індивідуально-психологічні особливості структури оперуповноваженого КП незалежно від досвіду професійної діяльності притаманні наступні характерологічні особливості: мають тенденцію до гіпертимного та демонстративного типів акцентуацій; дуже високий рівень комунікативних та організаційних здібностей; хорошим та задовільним рівнем стресостійкості; характеризуються більшою активністю, яскравістю, відкритістю, емоційною насиченістю; схильні до більшої свободи у поведінці, швидшої пристосованості та не прагнуть до конкуренції; наявна експресивність, сміливість як у соціальних вчинках, так і в прийнятті рішень; знижений рівень мотиваційної сфери; схильність до емоційної нестійкості та елементів демонстративної поведінки.

3. Узагальнені індивідуально-психологічні особливості структури ДОП незалежно від досвіду професійної діяльності притаманні наступні характерологічні особливості: мають тенденцію до гіпертимного та демонстративного типів акцентуацій (однак тільки ДОП із вислугою 10-15 років мають ознаку гіпертимної акцентуації); дуже високий рівень комунікативних та організаційних здібностей; задовільний рівень стресостійкості; характерна легкість у спілкуванні, емоційному вираженні, завжди уважні до людей, схильні до співпраці, а також віддають перевагу тій діяльності, де провідною є робота з людьми; вони воліють працювати і приймати рішення разом з іншими людьми та потребують постійної підтримки з боку групи (тобто наявна групова залежність); характеризуються експресивністю, сміливістю як у соціальних вчинках, так і в прийнятті рішень; мають тенденцію до самоствердження, активної самореалізації; самовпевнені, незалежні, достатньо агресивні та авторитарні; наполегливі, відповідальні та вимогливі до себе; мають тенденцію до самоконтролю

своїх емоцій і поведінки; уважні та ретельні у діяльності, а також переймаються за соціальну репутацію; характеризуються практичністю, мужністю.

4. Типовими особливостями індивідуального стилю професійної діяльності слідчих НПУ із різним стажем професійної діяльності є: сформоване усвідомлення щодо планування власної діяльності; здатність деталізовано та адекватно виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому; можливість прогнозувати способи своїх дій і поведінку для досягнення намічених цілей; розвинена стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки результатів; демонстрація пластичності процесів, що дозволяє успішно вирішувати поставлену задачу в ситуації ризику. Водночас для слідчих НПУ зі стажем служби 0-5 та 5-10 характерна автономність, організованість по досягненню висунутої мети та наявний достатній рівень саморегуляції. Тоді як слідчим НПУ зі стажем служби 10-15 років воліють розробляти програму дій колективно, адже їм властиве слідування за чужими порадами, а також можуть легко та гнучко реагувати на зміну умов та опановувати нові види активності.

5. Типовими особливостями індивідуального стилю професійної діяльності оперуповноважених кримінальної поліції із різним стажем професійної діяльності є: схильність продумувати способи своїх дій і поведінку та проводити корекцію дій для отримання прийняттого результату; здатність виявляти пластичність при виникненні непередбачуваних обставин, що дозволяє швидко змінювати плани подій; демонстрація автономності, здатність самотійно планувати, організовувати, контролювати та оцінювати власну діяльність. У свою чергу, оперуповноважені КП зі стажем служби 10-15 років мають найбільш сформовану потребу в усвідомленому плануванні власної діяльності, плани при цьому деталізовані, ієрархічні, стійкі; здатні адекватно виділяти значущі умови та гнучко змінювати поведінку, і власне програму дій для досягнення найвищих результатів. Оперуповноважені КП зі стажем служби 0-5 та 5-10 років характеризуються сформованими та

стійкими суб'єктивними критеріями оцінки успішності для досягнення результатів, виявляючи при цьому гнучкість поведінки, а також наділені високим рівнем саморегуляції.

6. Типовими особливостями індивідуального стилю професійної діяльності дільничного офіцера поліції із різним стажем професійної діяльності є: схильність виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і на перспективу; здатність продумувати способи дій і свою поведінку; можливість мати сформовану стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки успішності досягнення результатів; схильність виявляти пластичність при виникненні непередбачуваних обставин, а також характеризуються самостійністю, щодо організації, планування, виконання, аналізу власної діяльності та поведінки у досягненні кінцевої мети. Водночас для ДОП зі стажем служби 0-5 та 5-10 років притаманний високий рівень саморегуляції, самостійності, гнучкість реагування на зміну нестандартних умов.

7. У результаті кореляційного аналізу встановлено зв'язок між індивідуальним стилем професійної діяльності поліцейського та складовими, що обумовлюють характер особистості. На індивідуальний стиль діяльності слідчого НПУ із різним стажем професійної діяльності впливають наступні особистісні особливості: педантичний, емотивний, збудливий та дистимний типи акцентуації характеру; екстраверсія, інтроверсія, агресивність та ригідність, інтелект, конформність, консерватизм, комунікативні та організаторські здібності; товариськість, домінування, довірливість, спокійність, консерватизм, лабільність, практичність, спокійність та достатній рівень самоконтролю. На індивідуальний стиль діяльності оперуповноважених кримінальної поліції із різним стажем професійної діяльності впливають наступні особливості: демонстративний, педантичний, збудливий, застрягаючий, дистимічний та циклоїдний типи акцентуації характеру, екстраверсія, сензитивність, емоційна стабільність, домінування, сміливість, довірливість, спонтанність товариськість, інтелект, спокійність,

ригідність, достатня нормативність поведінки, дипломатичність, конформність та розслабленість. На індивідуальний стиль діяльності дільничного офіцера поліції із різним стажем професійної діяльності впливають наступні особистісні особливості: застрягаючий, збудливий, тривожний, екзальтований, емотивний та циклоїдний типи акцентуації характеру, комунікативні та організаційні здібності; достатній рівень стресостійкості; лабільність, домінування, експресивність, розслабленість, екстраверсія/інтроверсія, консерватизм, конформність, емоційна стабільність та жорсткість.

8. Вищенаведене надає можливість запропонувати рекомендаційні заходи характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського в процесі психологічної підготовки та психологічного супроводження професійної діяльності працівників Національної поліції України в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

3.1. Методологічні засади здійснення професійно-психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України

Однією з важливих, сфер здійснення професійно-психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України є психологічна служба МВС України.

Система психологічного забезпечення МВС України визначається як комплекс організаційних, методичних, просвітницьких, психопрофілактичних, практичних, психологічних заходів, спрямованих на запобігання впливу ризиконебезпечних чинників професійної діяльності, збереження фізичного та психічного здоров'я, підвищення психологічної стійкості, надійності та готовності [116].

Психологічне забезпечення професійної діяльності активно досліджувалось такими вітчизняними науковцями, як: Д. Александров, В. Андросюк, О. Бандурка, В. Барко, Л. Казміренко, Я. Кондратьєв, М. Корольчук, О. Левенець, В. Медведєв, О. Морозов, В. Осьодло, В. Стасюк та інші.

Професор Г. Бевз зокрема зазначає, що процес забезпечення має декілька рівнів, що об'єднуються в очікуваному інтеграційному ефекті. Перш за все це нормативна рамка, яка формується законодавчими актами; потім – середовище, умови та засоби діяльності, що її регламентують; надалі виступає значущими суб'єкт діяльності та сама діяльність [117, с. 10].

Організація системи психологічного забезпечення здійснюється відповідно до Конституції України, Законів України «Про Національну поліцію», «Про охорону праці», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про психіатричну допомогу», Кримінального процесуального кодексу України,

Указу Президента України від 09 грудня 2015 року № 691 «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях», Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878, Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 [110].

На сьогодні, основними завданнями системи психологічного забезпечення є:

- 1) психологічне вивчення об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 2) психологічна підготовка об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 3) психопрофілактична робота щодо об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 4) підтримка та оптимізація соціально-психологічного клімату в колективах;
- 5) психологічне супроводження службової діяльності працівників поліції, у тому числі в ході проведення ними оперативних заходів та слідчих дій;
- 6) психологічне супроводження освітнього процесу у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) та установах (закладах) Національної поліції, які здійснюють професійну підготовку поліцейських [110].

Відповідно до завдань системи психологічного забезпечення проведення психологічних заходів в органах і підрозділах Національної поліції України здійснюють психологи поліції, які й забезпечують якісне, результативне, ефективне проведення психологічних заходів, ведення обліку отриманої інформації психологічного змісту, подання звітної інформації керівникам підрозділів психологічного забезпечення [110].

Згідно з наказом МВС України «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» від 06 лютого 2019 р. № 88, практичні психологи ОВС України виконують такі функції [110]:

1) здійснюють психодіагностичне вивчення працівників поліції, за результатами якого складають довідку про результати психологічного вивчення;

2) проводять планову експрес-діагностику працівників поліції для виявлення несприятливих індивідуальних психологічних станів, що заважають якісному виконанню ними професійних завдань, а також позапланову експрес-діагностику працівників поліції під час комплектування груп для виконання спеціальних операцій та після перебування в екстремальних ситуаціях;

3) здійснюють психопрофілактичні заходи щодо працівників поліції, які потребують психологічної допомоги та підтримки;

4) здійснюють психологічне консультування працівників поліції, проводять інші доцільні заходи психокорекції для забезпечення оптимальної працездатності працівників поліції, збереження їх психологічного та фізичного здоров'я;

5) забезпечують проведення практичних занять із працівниками поліції щодо основних прийомів психологічної релаксації в кімнатах психологічної саморегуляції;

6) беруть участь (у межах компетенції) у заходах щодо проведення психологічної реабілітації працівників поліції, організовують взаємодію із закладами охорони здоров'я МВС, медичними реабілітаційними центрами МВС із цих питань;

7) проводять навчальні, практичні заняття, тренінги, спрямовані на розвиток навичок ефективної комунікації, толерантного ставлення до населення, формування психологічної стійкості;

8) забезпечують психологічне супроводження практичних занять із тактичної підготовки для формування психологічної стійкості та готовності працівників поліції до екстремальних умов службової діяльності;

9) здійснюють моніторинг стану соціально-психологічного клімату в колективах шляхом анкетування, проводять соціометричні дослідження, вивчають взаємини членів колективу, визначають умови, причини, чинники, що сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності колективів;

10) надають рекомендації керівникам та працівникам поліції щодо створення оптимальних соціально-психологічних умов для ефективної діяльності, високої професійної функціональності колективів;

11) уживають психологічних заходів для оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах, корекції службових внутрішньокolleктивних відносин, проводять відповідні тренінги, заняття;

12) забезпечують психологічне супроводження оперативних заходів та слідчих дій шляхом надання відповідних консультацій працівникам поліції;

13) складають психологічні портрети підозрюваних осіб під час проведення оперативних заходів та слідчих дій;

14) беруть участь (у межах компетенції) у проведенні заходів психологічного впливу на правопорушників, надають психологічну консультацію щодо здійснення ефективного процесу переговорної діяльності під час оперативних заходів та слідчих дій;

15) надають консультативну допомогу працівникам поліції щодо професійного спілкування та ефективної взаємодії з населенням;

16) беруть участь у розробленні та впровадженні професіограм (психограм) відповідно до спеціалізації основних напрямів діяльності Національної поліції України, в апробації сучасних методів психологічної

діагностики, проведенні інших наукових досліджень щодо специфіки та особливостей діяльності працівників поліції;

17) аналізують випадки самогубства та суїцидальних проявів, проводять роботу з профілактики таких випадків у колективах поліції, вивчають обставини та причини випадків самогубства та самокалічення працівників поліції, беруть участь у службових розслідуваннях.

Психолог служби психологічного забезпечення системи МВС України має втілювати новітні досягнення психологічної науки не тільки у роботу з персоналом, а й у вирішення повсякденних завдань із поліпшення охорони правопорядку, посилення протидії злочинності, забезпечення профілактичних заходів щодо деструктивних психологічних явищ, зокрема, професійної деформації [118].

Також, в основу системи психологічного забезпечення покладено такі принципи, а саме:

- правомірності;
- толерантності;
- гуманізму;
- добровільності;
- конфіденційності;
- науковості;
- об'єктивності;
- комплексність і систематичність.

Станом на 2021 рік, відповідно до наказу МВС України «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» від 06 лютого 2019р. № 88 до основних напрямків системи психологічного забезпечення належать [110]:

1) *психологічне вивчення об'єктів системи психологічного забезпечення*
- процес визначення в особи провідних індивідуально-психологічних

особливостей, якостей і рис характеру, мотивації її поведінки, психофізіологічних, емоційних реакцій та станів, закономірностей перебігу психічних процесів, рівня розвитку інтелекту, пізнавальної сфери, особливостей мислення, пам'яті, уваги, емоційно-вольової сфери, способу прийняття самостійних рішень, наявності лідерських тенденцій, загального розвитку комунікативних якостей, схильності до управлінської діяльності, прогнозування стресостійкості, успішності у певних умовах професійної діяльності, психологічної готовності до несення служби в екстремальних ситуаціях.

Цей напрям реалізується шляхом психологічного дослідження з використанням формалізованих методик (тести, опитувальники, проєктивні та психофізіологічні методики) та малоформалізованих методик (спостереження, бесіди, інтерв'ю, аналіз продуктів інтелектуальної діяльності індивіда);

2) *психологічна підготовка об'єктів системи психологічного забезпечення* - процес формування у працівників поліції, поліцейських ЗВО, курсантів (слухачів) професійно-психологічної надійності, стійкості, готовності до різноманітних умов службової діяльності, навичок конструктивної комунікації з населенням.

Цей напрям реалізується шляхом проведення навчальних, практичних занять із використанням інноваційних методів, технологій, інтерактивних форм навчання (ділові ігри, моделювання ситуацій, тренінги);

3) *психопрофілактична робота щодо об'єктів системи психологічного забезпечення* - комплекс організаційних, психологічних, просвітницьких, психопрофілактичних заходів, що проводяться з метою підтримки оптимальної працездатності працівників поліції, курсантів (слухачів), поліцейських ЗВО, зведення до мінімуму впливу на них несприятливих чинників службової діяльності, збереження їх психологічного та фізичного здоров'я.

Цей напрям реалізується шляхом комплексу психологічних, діагностичних, просвітницьких, практичних заходів та передбачає проведення цільових психодіагностичних досліджень, експрес-діагностики, консультування, заходів психокорекції, функціонування психотренінгових комплексів, кімнат психологічної саморегуляції, сприяння в організації та проведенні психологічної реабілітації працівників поліції, які перебували в екстремальних ситуаціях;

4) *підтримка та оптимізація соціально-психологічного клімату в колективах* - процес формування оптимальних соціально-психологічних умов для підтримки високої працездатності та ефективної діяльності колективів.

Цей напрям реалізується шляхом анкетування працівників поліції, курсантів (слухачів), поліцейських ЗВО, здійснення моніторингу стану соціально-психологічного клімату в колективах, виявлення чинників, що негативно позначаються на ефективності діяльності, працездатності колективів, методом оцінки взаємин членів колективу, узагальнення та аналізу отриманих даних, що оформлюється довідкою про результати проведення опитування працівників поліції, поліцейських ЗВО, курсантів (слухачів), а також проведення заходів корекції внутрішньокolleктивних відносин, надання відповідних рекомендацій для підвищення ефективності професійної діяльності колективів;

5) *психологічне супроводження службової діяльності працівників поліції, у тому числі в ході проведення ними оперативних заходів та слідчих дій*, - комплекс організаційних, просвітницьких, психологічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності працівників поліції із забезпечення публічної безпеки та порядку, протидії злочинності.

Цей напрям реалізується шляхом надання психологічних консультацій працівникам поліції, складання психологічних портретів підозрюваних, обвинувачених осіб, надання необхідної психологічної допомоги в ході проведення допитів, у тому числі неповнолітніх осіб;

б) *психологічне супроводження освітнього процесу у ЗВО* - комплекс заходів, спрямованих на забезпечення адаптації курсантів (слухачів) до умов навчальної і подальшої службової діяльності, сприяння їх особистісному зростанню та професійному становленню.

Цей напрям реалізується шляхом здійснення відповідних психологічних заходів (анкетування, спостереження, індивідуальні та групові консультування, проведення тренінгів, навчання курсантів (слухачів) основним психологічним методам та прийомам саморегуляції для формування навичок ефективної адаптації до умов подальшої професійної діяльності).

Функції системи психологічного забезпечення в органах, підрозділах Національної поліції України:

І. Психологічне вивчення працівників поліції: 1) організація та проведення психологічних вивчень під час добору (конкурсу), просування по службі поліцейських; 2) організація та проведення вивчень під час психологічного супроводження службової діяльності поліцейських, у тому числі тих, які брали безпосередню участь у бойових діях, залучались до боротьби з тероризмом, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях; 3) здійснення оцінки психологічної готовності працівників поліції до служби в екстремальних умовах, психологічний добір до складу штатних або зведених загонів, підрозділів для участі в спеціальних операціях, у тому числі до боротьби з тероризмом, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях; 4) підготовка довідки про результати психологічного вивчення за формою та надання рекомендацій щодо прогнозування ступеня професійної успішності працівників поліції в різних умовах несення служби; 5) участь психологів поліції у складі робочих груп, створених атестаційними та поліцейськими комісіями органів Національної поліції України, а також у

проведенні засідань зазначених комісій у разі включення психологів поліції до їх складу; 6) взаємодія з науково-дослідними установами Міністерства внутрішніх справ України з питань розроблення та впровадження професіограм (психограм) відповідно до спеціалізації основних напрямів діяльності Національної поліції України, апробації сучасних методів психологічної діагностики, проведення інших наукових досліджень щодо специфіки та особливостей діяльності працівників поліції [110].

II. Психологічна підготовка працівників поліції: 1) проведення навчальних, практичних занять (у системі здійснення службової підготовки та підвищення кваліфікації працівників поліції), спрямованих на розвиток навичок ефективної комунікації, формування толерантного ставлення до населення та психологічної стійкості в екстремальних ситуаціях; 2) проведення цільових інструктажів працівників поліції щодо ефективних форм взаємодії з населенням, алгоритмів безпечної життєдіяльності в повсякденних та екстремальних службових ситуаціях; 3) організація та проведення тренінгів щодо формування необхідних професійних, поведінкових та комунікативних навичок працівників поліції, їх психологічної готовності до дій у різноманітних службових ситуаціях; 4) психологічне супроводження практичних занять із тактичної підготовки з працівниками поліції та формування в них психологічної готовності до застосування спеціальних засобів; 5) упровадження інноваційних форм, методів та технологій навчання в практичну діяльність із психологічного забезпечення Національної поліції України та розроблення методичних рекомендацій з актуальних питань [110].

III. Психопрофілактична робота: 1) проведення цільової психологічної діагностики, експрес-діагностики для виявлення у працівників поліції несприятливих психоемоційних станів, що заважають (або ускладнюють) ефективне виконання службових обов'язків, знижують загальну працездатність, негативно позначаються на їх фізичному та психологічному стані, підготовка довідки про результати психологічної діагностики; 2)

здійснення індивідуального психологічного консультування працівників поліції та членів їх сімей (за згодою) під час розв'язання їх психологічних та сімейних проблем, вирішення конфліктів та налагодження процесу ефективної комунікації з оточенням; 3) здійснення психологічної корекції, спрямованої на усунення недоліків індивідуального особистісного розвитку, несприятливих психологічних, емоційних станів, для підвищення адаптивних можливостей працівників поліції, розширення їх поведінкового діапазону та підтримки психологічного здоров'я; 4) організація роботи в групі психологічної допомоги та підтримки, проведення комплексних заходів психологічного спрямування з працівниками поліції; 5) забезпечення проведення сеансів психологічної релаксації в кімнатах психологічної саморегуляції для профілактики наслідків впливу несприятливих стрес-факторів професійної діяльності; 6) проведення групових форм і методів психопрофілактичної роботи з працівниками поліції, у тому числі тренінгів з актуальної тематики; 7) надання психологічної допомоги працівникам поліції після їх перебування в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із виконанням службових завдань, застосуванням вогнепальної зброї, отриманням значних психогенних навантажень, для відновлення їх належної функціональності та профілактики проявів адиктивної (залежної) поведінки; 8) надання кризової психологічної допомоги працівникам поліції, які постраждали внаслідок злочинів, терористичних актів, та забезпечення (за потреби) психологічної підтримки членів їх сімей; 9) участь (у межах компетенції) у проведенні психологічної реабілітації працівників поліції для відновлення їх належної функціональності; 10) психологічне супроводження процесу адаптації працівників поліції до нових умов службової діяльності; 11) консультування керівників органів поліції з питань використання психологічних технологій у роботі з кадрами, організації діяльності колективів, прогнозування вірогідних поведінкових реакцій працівників поліції в різних умовах службової діяльності; 12) участь (у межах компетенції) у службових розслідуваннях випадків самогубства та самокалічення працівників поліції; 13) аналіз

психологічних чинників, передумов скоєння працівниками поліції самогубства, підготовка методичних рекомендацій із питань профілактики подібних явищ; 14) вивчення потреб Національної поліції України в галузі психології, упровадження, використання сучасних та новітніх досягнень наукових розробок у практичну діяльність працівників поліції; 15) організація взаємодії з науково-дослідними установами, формування відповідних замовлень щодо проведення науково-дослідних робіт за напрямками психологічного забезпечення для подальшого практичного використання їх результатів у професійній діяльності; 16) організація взаємодії із закладами охорони здоров'я МВС, медичними реабілітаційними центрами МВС, у тому числі лікарями-психіатрами, психологами закладів охорони здоров'я МВС, із питань психопрофілактики [110].

IV. Підтримка та оптимізація соціально-психологічного клімату в колективах: 1) здійснення моніторингу стану соціально-психологічного клімату в колективах, визначення умов, причин, чинників, що сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності працівників поліції; 2) вивчення взаємин членів колективу, здійснення соціометричних досліджень шляхом проведення анкетування; 3) підготовка довідки про результати проведення опитування працівників поліції, поліцейських ЗВО, курсантів (слухачів), а також надання рекомендацій для підвищення ефективності професійної діяльності колективів; 4) надання рекомендацій керівникам органів поліції щодо поліпшення стану соціально-психологічного клімату, ефективного стилю управління, вирішення або профілактики конфліктів у колективах, установлення оптимального режиму праці та відпочинку працівників поліції; 5) проведення психологічних заходів корекції внутрішньокolleктивних відносин, зокрема тренінгів з актуальних питань та практичних занять із працівниками поліції, що спрямовані на формування групової злагодженості, налагодження професійної взаємодії, ефективної комунікації, організації робочого простору, раціонального розподілу часу, профілактику конфліктів, професійного вигорання; 6) надання психологічної допомоги, здійснення

індивідуальних та групових психологічних заходів щодо оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах, спрямованих на підвищення ефективності професійної діяльності [110].

V. Психологічне супроводження службової діяльності працівників поліції, у тому числі в ході проведення ними оперативних заходів та слідчих дій: 1) консультування працівників поліції з психологічних аспектів ефективного виконання професійної діяльності відповідно до особливостей їх службової діяльності; 2) надання консультативної та практичної допомоги працівникам поліції з питань використання прийомів ефективної комунікації під час реалізації ними завдань професійної (у тому числі переговорної) діяльності; 3) психологічне супроводження екстремальних службових ситуацій, надання невідкладної психологічної допомоги; 4) складання психологічних портретів підозрюваних, обвинувачених осіб під час проведення оперативних заходів та слідчих дій; 5) надання необхідної психологічної допомоги в ході проведення допитів осіб, у тому числі неповнолітніх.

Проблематика психологічного супроводу професійної діяльності керівників органів та підрозділів МВС України була та залишається відкритою для психологічної науки. Дослідженням напрямків та аспектів практичного застосування фахівцями-психологами психологічних знань у супроводженні професійної діяльності працівників органів та підрозділів внутрішніх справ України займаються такі вітчизняні науковці: Ю.В. Александров, В.Г. Андросюк, О.М. Бандурка, В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, А.Ф. Зелінський, Л.І. Казміренко, М.С. Корольчук, С.Д. Максименко, Л.І. Мороз, В.С. Медведєв, О.В. Тімченко, Г.О. Юхновець, С.І. Яковенко та ін [119].

Єдиного поняття «психологічний супровід» у сучасній психологічній літературі не існує. Разом з тим, наявні різні дефініції, наприклад, психологічний супровід – це: не директивна форма надання психологічної допомоги, спрямована на посилення, удосконалення, розвиток, саморозвиток самосвідомості особистості, допомоги, яка запускає механізми саморозвитку й активізує власні ресурси людини [120]; цілісний, безперервний процес

вивчення, аналізу, розвитку й корекції пізнавальних, мотиваційних, емоційно-вольових процесів особистості, яка є суб'єктом супроводу [121]; система заходів професійного психолога, що спрямована на створення умов для успішної діяльності та розвитку особистості на різних етапах онтогенезу [122].

Метою психологічного супроводу професійної діяльності є повноцінна реалізація професійно-психологічного потенціалу особистості і задоволенні потреб суб'єкта діяльності [123].

Психологічний супровід саме професійної діяльності як система організаційних та психологічних заходів спрямована на створення сприятливих умов для професіонала і підтримку високої ефективності його діяльності [124] та передбачає: психологічне консультування з питань професійної діяльності; психологічну допомогу у розв'язанні особистих та сімейних психологічних проблем; діагностику професійної працездатності; корекцію несприятливих психічних станів; організацію і проведення профілактичної та реабілітаційної роботи [125].

Психологічний супровід професійної діяльності працівників НПУ повинен забезпечуватися через реалізацію наступних принципів [123]:

- цілеспрямованість, що полягає у підпорядкованості меті, її усвідомленню і сприйнятті психологічного супроводу;
- активності й самостійності, що створюють спрямованість інтересів, мотивів і зусиль працівника на самопізнання, розвиток професійно важливих якостей, рефлексивності;
- відкритості, тобто готовності до встановлення відносин і зв'язків з різними суб'єктами професійної діяльності;
- коректності, що припускає опору на професійну етику, такт, толерантність;
- комплексності, системності та систематичності, що передбачає єдність поставлених цілей, завдань і результату психологічного супроводу;

- діагностика та корекція, що передбачає психологічний супровід професійного розвитку правоохоронця у динаміці з урахуванням можливих прогалин і помилок.

У свою чергу, психологічний супровід професійної діяльності працівників Національної поліції України можна організувати за допомогою наступних технологій, а саме: рефлексивно-розвиваючої діагностики; соціально-психологічних та професійно-психологічних тренінгів особистісно-професійного розвитку та підвищення соціально-професійної і психолого-юридичної компетентності; навчанню технік аутотренінгу саморозвитку; моніторингу особистісно-професійного розвитку; ситуативно-рольових ігор; психологічного консультування з проблем особистісно-професійного розвитку; проектування альтернативних сценаріїв професійного життя [119].

Зауважимо, що важливим елементом успішного здійснення психологічного супроводу професійної діяльності працівників Національної поліції України є саме професійно-психологічна підготовка, адже психологічний супровід направлений на розвиток саме психологічних особливостей для досягнення високих результатів професійної діяльності правоохоронців.

Професійну підготовку працівників органів внутрішніх справ визначають як організований безперервний і цілеспрямований процес з оволодіння знаннями, спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань [126].

Крім того, у більш широкому значенні, деякі науковці розуміють професійну підготовку працівників органів внутрішніх справ як нормативно врегульований, організований, безперервний і цілеспрямований процес оволодіння спеціальними знаннями, вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання покладених на осіб рядового та начальницького складу оперативно-службових завдань, функцій та обов'язків, а також реалізації наданих їм прав [127, с. 151].

Варто зазначити, що професійна підготовка поліцейських в Україні проводиться на базі вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання та установ (закладів) Національної поліції, що діють для забезпечення організації відповідної спеціальної підготовки поліцейських, вперше прийнятих на службу в поліції, а також підвищення кваліфікації і перепідготовки молодшого складу поліції, проведення окремих видів службової підготовки поліцейських [128].

На сьогодні питанню професійної підготовки поліцейських приділяють надзвичайну увагу, адже реформування системи МВС, зміни чинного законодавства обумовлюють переосмислення підходів щодо процесу професійної підготовки працівників органів Національної поліції України.

Як вже було зазначено, психологічна підготовка працівників поліції може бути проведена у вигляді навчальних, практичних занять (у системі здійснення службової підготовки та підвищення кваліфікації працівників поліції), спрямованих на розвиток навичок ефективної комунікації, формування толерантного ставлення до населення та психологічної стійкості в екстремальних ситуаціях [110].

Підвищення кваліфікації - підвищення рівня готовності працівника поліції до виконання її професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань [129].

На нашу думку, формування характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності під час проходження поліцейськими НПУ курсів підвищення кваліфікації є найбільш доцільним, адже вони не тільки розвивають та формують компетенції, які спрямовані на розвиток професійних знань та спеціальних навичок ефективної комунікації, психологічної стійкості в нестандартних ситуаціях, за допомогою кейс-методу та рольових ігор, а й підвищують рівень свого професійного зростання.

У наказі МВС України «Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції» від 24 грудня 2015 р. № 1625 зазначено, що [129]:

1. Підвищення кваліфікації працівників поліції здійснюється: для тих, що проходять службу (працюють) на посадах, які за класифікацією професій належать до категорій керівників, професіоналів та фахівців, - у вищих навчальних закладах Національної поліції (далі - ВНЗ НП); для тих, що проходять службу (працюють) на посадах, які за класифікацією професій належать до категорії робітничих кадрів, - у закладах післядипломної освіти Національної поліції (далі - ЗПО НП).

2. Працівники поліції направляються на підвищення кваліфікації за потребою, але не рідше одного разу на 3 роки, а також перед призначенням на керівну посаду, у тому числі вищу керівну посаду, ніж займана.

3. Підвищення кваліфікації працівників поліції здійснюється за такими видами: підвищення кваліфікації за професійними програмами (довгострокове) - проводиться для працівників поліції, яких зараховано до кадрового резерву; короткострокове підвищення кваліфікації (спеціалізовані навчальні курси, тематичні семінари, семінари-практикуми, семінари-тренінги, інші види).

4. Тривалість довгострокового підвищення кваліфікації визначається програмою обсягом не менше 72 академічних годин.

5. Професійні програми для кожної категорії працівників поліції розробляються навчальними закладами Національної поліції (далі - НЗ НП) та погоджуються з Міністерством внутрішніх справ України.

6. Після успішного закінчення навчання за програмою довгострокового підвищення кваліфікації та успішного виконання завдань підсумкового контролю працівники поліції отримують свідоцтво про підвищення кваліфікації.

7. Працівникам поліції, які не виконали навчальний план, не пройшли підсумкового контролю, видається довідка в довільній формі про те, що вони прослухали навчальну програму підвищення кваліфікації.

8. Результати навчання за програмами довгострокового підвищення кваліфікації ураховуються працівникам поліції під час їх атестації для визначення перспектив їх подальшого просування по службі, у тому числі для призначення на керівну посаду, у тому числі вищу керівну посаду, ніж займана.

9. Працівники поліції, які під час проходження довгострокового підвищення кваліфікації не виконали відповідну навчальну програму (отримали незадовільні оцінки за її підсумками), можуть бути знову направлені для проходження довгострокового підвищення кваліфікації не раніше ніж через рік.

10. Короткострокове підвищення кваліфікації проводиться з метою вивчення актуальних проблем державного управління, нових актів законодавства, кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду провадження управлінської, правоохоронної та правозахисної діяльності.

11. Тривалість короткострокового підвищення кваліфікації становить до 72 академічних годин.

12. Тематика програм короткострокового підвищення кваліфікації розробляється НЗ НП за участю структурних підрозділів територіальних (міжрегіональних) органів Національної поліції України за місцем дислокації навчального закладу та погоджується з центральним органом управління Національної поліції України.

13. Короткострокове підвищення кваліфікації працівників поліції може здійснюватися за місцем несення ними служби з обов'язковим залученням науково-педагогічного та педагогічного (викладацького) складу НЗ НП.

14. За результатами короткострокового підвищення кваліфікації працівникам поліції видається сертифікат про короткострокове підвищення кваліфікації, що долучається до особової справи.

15. Перелік НЗ НП, категорія працівників поліції, їх кількість, а також строк навчання визначаються відповідними планами-графіками, що затверджуються наказами організаційно-розпорядчого характеру Національної поліції України.

Підсумовуючи зазначимо, що важливість психологічної допомоги для правоохоронців з кожним роком лише зростає, адже широке коло обов'язків та завдань, які покладаються на працівників НПУ, а також щоденні жорсткі вимоги, фізична напруга й емоційні навантаження, невизначеність і непередбачуваність подій, високий ступінь відповідальності, відсутність повноцінного відпочинку, недостатність професійного досвіду, обставини, які пов'язані із загрозою для життя безумовно чинять значний психологічний вплив на особистість в цілому.

Саме тому переоцінити значення психологічного супроводу та професійно-психологічної підготовки для правоохоронців фактично неможливо, основною метою яких є створення високопрофесійного кадрового корпусу, який би ефективно вирішував поставлені на НПУ задачі, а також професіоналізація та гуманізація діяльності поліції, що є одними з пріоритетів її реформування.

3.2. Особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності працівника Національної поліції України в процесі психологічного супроводження та професійно-психологічної підготовки

Огляд сучасного стану психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України дає можливість констатувати, що складність і багатогранність їх професійної діяльності вимагає від них оволодіння певним рівнем розвитку професійно значущих якостей

особистості, які найбільше сприяють формуванню індивідуального стилю професійної діяльності.

Аналіз професійної діяльності працівників НПУ дозволяє зробити висновок про недостатню роботу, направлену на формування та становлення індивідуального стилю діяльності поліцейського, а враховуючи складний процес професійної підготовки, питання саме психологічної підготовки, до умов виконуваної діяльності працівників НПУ, з урахуванням індивідуальних особливостей особистості залишається відкритим.

Одним із важливих аспектів реформування НПУ у 2015 році є підготовка гармонійної особистості, яка вміє швидко орієнтуватися у великому інформаційному потоці, ефективно взаємодіяти з іншими людьми, брати на себе відповідальність, схильна до комплексної готовності до вирішення професійних і психологічних проблем та готова до постійного професійного та особистісного саморозвитку. А нові виклики сучасного суспільства вимагають від правоохоронця володіння широким діапазоном ключових компетентностей.

Українські науковці Максименко С.Д., Долинська Л.В., розглядають компетентність, як адекватну орієнтацію людини в самій собі, у власному психологічному потенціалі і підкреслюють, що компетентність необхідна для того, щоб ефективно використовувати отримані знання для вирішення певних проблем [130; 131].

Неоднозначність поглядів на те, яким повинен бути сучасний працівник поліції, зумовили впровадження до нашого дослідження компетентнісного підходу.

Дослідниця компетентнісного підходу І.О. Зимня виділила три групи ключових компетентностей:

– компетентності, що відносяться до самої людини як особистості (навички збереження здоров'я, розширення знань, ціннісно-сміслової орієнтації у світі, громадянські компетентності, компетентності

самовдосконалення, саморегулювання, саморозвитку, особистісної та предметної рефлексії);

– компетентності, що відносяться до взаємодії людини з іншими людьми (навички співробітництва, вирішення конфліктів, толерантність, компетентність в спілкуванні);

– компетентності, що відносяться до діяльності людини (постановка та вирішення пізнавальних задач, нестандартні рішення, компетентності діяльності та інформаційних технологій) [132].

Ми вважаємо, що однією з ключових компетентностей сучасного працівника НПУ є саме психологічна компетентність, адже вона утворює цілісну, взаємодоповнюючу систему знань, умінь та навичок, де комплексний підхід до їх формування є найбільш ефективним.

У свою чергу, забезпечення соціально та особистісно інтегрованого результату тільки підвищує значущість психологічної складової у професійній підготовці поліцейського, адже саме психологічна компетентність значною мірою визначає професійний успіх особистості та досі залишається актуальною.

Поняття психологічної компетентності є предметом вивчення багатьох дослідників. О.М. Цільмак визначає психологічну компетентність як здатність особистості ефективно застосовувати структуровану систему знань для побудови та налагодження процесу особистісної, соціальної й професійної взаємодії [133, с. 128].

Згідно Т.І Єрмакову, психологічна компетентність полягає у здатності індивіда взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин, а тому включає вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, визначати особистісні особливості й емоційний стан інших людей, обирати адекватні способи спілкування [134, с. 200]. Л.Б. Орбан-Лембрик під психологічною компетентністю розуміє сукупність комунікативних, перцептивних та інтерактивних знань, які дають змогу індивіду орієнтуватись у соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах, приймати правильні рішення [135, с.

131]. О.І. Бондарчук визначає психологічну компетентність особистості через успішність, конструктивність її діяльності на основі ефективного застосування психологічних знань і вмінь для розв'язання завдань чи проблем, що стоять перед нею в системі «людина – людина» [136, с. 13]. Психологічну компетентність також розуміють як особливий мотиваційний стан – готовність проявляти цілеспрямовану активність на основі отриманих психологічних знань [137]; комплекс характеристик особистості, який включає уявлення про процеси переживання, міжособистісні і групові процеси, особистісну позицію, комунікативні та рефлексивні навички [138].

Отже, як бачимо, серед дослідників досі немає однозначного трактування психологічної компетентності. Тоді як відсутність загальновизнаної дефініції даного поняття тільки ускладнює процес розроблення і впровадження методів розвитку психологічної компетентності поліцейського НПУ.

Аналізуючи основні ідеї компетентнісного підходу, а також трактування різними науковцями поняття психологічної компетентності, ми зупинимось на наступному визначенні даного поняття.

Психологічна компетентність – це здатність особистості до самопізнання, самоконтролю, до ефективного спілкування і взаємодії з іншими людьми, саморозвитку та самореалізації [139, с. 136].

До основних навичок психологічної компетентності можна віднести [139, с. 136-137]:

- *навички самопізнання* (вміння адекватно оцінювати власні можливості, свої сильні і слабкі сторони; психологічні особливості; усвідомлювати свій особистісний потенціал та власну унікальність; визначати життєві цілі, відповідно до своїх потреб, цінностей та здібностей; уміння усвідомлювати власні емоційні реакції та розуміти причини їх виникнення і наслідки);

- *навички ефективного спілкування* (уміння відкрито виражати свої почуття, без тривоги та звинувачень; уміння слухати; уміння розуміти

почуття, потреби і проблеми інших людей; уміння емоційно налаштовуватися на спілкування, проявляти терпимість; навички співчуття; вміння адекватно реагувати на критику; вміння впевнено вести переговори; уміння просити про послугу або допомогу; уміння застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації);

– *навички спільної діяльності*(уміння ефективно працювати в команді; вміння адекватно оцінювати свій внесок у спільну діяльність; уміння правильно визначити психологічні особливості колег та знаходити індивідуальний підхід до них; уміння будувати стосунки довіри, поваги з іншими людьми; вміти домовлятися; уміння конструктивно розв'язувати конфлікти);

– *навички самоконтролю* (уміння правильно виражати свої почуття; уміння управляти власними емоціями; уміння контролювати прояви гніву, долати тривогу; вміння справлятися зі стресом і розчаруванням, вміти висловлювати їх конструктивним чином; уміння переживати невдачі; уміння долати критичні життєві ситуації; вміння контролювати власну поведінку; вміння мотивувати себе);

– *навички саморозвитку та самореалізації* (вміння розробляти програму самовдосконалення; вміння правильно ставити цілі; уміння планувати професійну та особисту діяльність, враховуючи аналіз можливостей і обставин; уміння вдосконалювати свої сильні сторони й розвивати слабкі; уміння визначати пріоритети й раціонально використовувати час; уміння ефективно працювати з інформацією; володіння основними правилами та прийомами запам'ятовування, способами підтримки уваги; володіння методами розвитку креативності, підвищення ефективності власної інтелектуальної діяльності; навички творчого мислення; вміння самостійно приймати рішення; бути відповідальним, впевненим в собі; вміння позитивно ставитися до себе, інших людей та світу; уміння зосереджуватися на досягненні своєї мети).

Керуючись сучасними професіограми за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого карного розшуку (кримінальної поліції), дільничного офіцера поліції) ми брали до уваги професійно-психологічну підготовку поліцейських, в рамках якого відбувається формування психологічної компетентності працівника поліції, спрямованої, з огляду на індивідуальні особливості працівників поліції, на підготовку нового ефективного кадрового потенціалу до умов професійної діяльності та розвиток й вдосконалення професійних навичок, які у свою чергу, впливають на формування індивідуального стилю діяльності поліцейських НПУ.

Професійно-психологічною підготовкою О.В. Кришевич вважає процес, який здійснюють задля формування та розвитку системи знань, умінь, навичок і професійно значущих психологічних якостей, що забезпечують ефективне виконання професійних завдань, успішне подолання психологічних труднощів службової діяльності, а також урахування її психологічних аспектів патрульними поліцейськими [140, с. 7].

Варто зазначити, що розроблені нами вправи максимально відображають специфіку діяльності поліцейських різних підрозділів на практиці, адже нами передбачено відпрацювання конкретних ситуацій професійної діяльності із використанням інноваційних методів і технологій, а також інтерактивних форм навчання у вигляді кейс-методу та вправ соціально-психологічного тренінгу.

Хотілося б зауважити саме на поєднанні кейс-методу з вправами соціально-психологічного тренінгу (рольові ігри), адже розгляд практичних ситуацій із професійної діяльності або кейс-метод є одним із методів активного навчання навичкам аналізу проблеми та підготовки рішень [141, с. 432].

Кейс – це опис професійної ситуації, представленої як правило в письмовій формі. Кейсові ситуації з одного боку повинні відповідати цілям професійного навчання, бути максимально наближеними до дійсності, а з

іншого боку повинні бути підібрані таким чином, щоб можна було використовувати різні варіанти вирішення. Матеріалом для кейса може служити стаття із журналу або Інтернету, відеоролик, телефонна розмова тощо. Зміст кейсів періодично повинен коригуватися в залежності від змін, які трапляються у професійній та соціальній дійсності. Під час дискусії по розгляду варіантів вирішення ситуації слід проаналізувати припущені варіанти, оцінити їх вірогідність та ефективність у запропонованих умовах [141, с. 434].

На нашу думку, кейс-метод доречно використовувати в роботі з поліцейськими під час психологічного супроводження проходження служби або під час проходження поліцейськими курсів підвищення кваліфікації з метою формування психологічної компетентності та формування і розвитку індивідуального стилю професійної діяльності.

Узагальнена психограма слідчого визначається такими ознаками:

- 1) високий або середній рівень загальних здібностей (вербального та невербального інтелекту, креативності);
- 2) високий або середній рівень комунікативних здібностей;
- 3) сформованість властивостей темпераменту (ергічності, темпу, пластичності);
- 4) високий рівень самоактуалізації та мотивації досягнення;
- 5) сформованість характерологічних рис (висока активність, тривала працездатність, стресостійкість, врівноваженість, екстравертованість, оптимістичність, адекватність, самоконтроль, відповідальність, самостійність, впевненість, наполегливість тощо);
- 6) достатній рівень розвитку пізнавальних процесів (сприймання, уваги, уяви, пам'яті, мислення);
- 7) високий рівень розвитку спеціальних професійних здібностей;
- 8) тип нервової системи середньої сили, високий рівень її лабільності;

9) сформованість емоційно-вольових якостей (здатність долати труднощі, брати на себе відповідальність, емоційна стійкість у стресових ситуаціях);

10) достатня чутливість аналізаторів (зорового, слухового, дотикового, нюхового, смакового);

11) високий рівень психомоторних властивостей (простої реакції та реакції на рухомий об'єкт) [110].

Відповідно до результатів проведеного нами емпіричного дослідження виявлено, що формування індивідуального стилю діяльності слідчого залежить від особистісних особливостей, а саме:

- розвиток комунікативних здібностей підвищує рівень планування та програмування у професійній діяльності, що дозволяє їм самостійно у нестандартних ситуаціях спланувати нові цілі, а також нести відповідальність за прийняті рішення;
- підвищення рівня емоційної стійкості впливає на підвищення рівня гнучкості та планування, що своєю чергою позитивно впливає на зорієнтованість та мобілізацію при виникненні нестандартних ситуацій;
- розвиваючи навички самоконтролю можна підвищити рівень оцінюванням власних результатів, адже від цього залежить власне об'єктивність отриманих результатів діяльності.

Дійсно, вміння встановлювати та підтримувати психологічний контакт, наявність комунікативної компетентності (вміння слухати, самоконтроль), вміння застосовувати різні стилі поведінки при спілкуванні, здатність впливати на співрозмовника, у разі необхідності проявляти наполегливість або гнучкість та надавати правильну оцінку діям і вчинкам інших і власне собі є важливим для розвитку психологічної компетентності слідчого, адже це у свою чергу впливає на формування їх індивідуального стилю діяльності.

Все це дозволило нам розробити вправи для професійно-психологічної підготовки, які б максимально відображали специфіку діяльності слідчих на практиці, щодо характерологічних детермінант індивідуального стилю

діяльності, а також фахівців-психологів та викладачів, які викладають у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України, що здійснюють підготовку фахівців для Національної поліції України на курсах підвищення кваліфікації.

Розглянемо схему проведення кейс-методу та рольової гри враховуючи специфіку діяльності слідчого НПУ.

Кейс «Активне слухання»

Мета: розвиток навичок активного слухання та точності відтворення отриманої вербальної інформації.

Час на вирішення кейсу: надається 10-20 хвилин в залежності від складності ситуації, яка розглядається.

Ситуації:

1. «Станом на 18:00 території держави відбувся 721 захід з нагоди відзначення 76-ї річниці перемоги над нацизмом. Участь у них взяли понад 54 000 осіб. Загалом до поліції надійшло 61 повідомлення про можливі порушення. Більшість із них стосувалися використання забороненої символіки»;

2. «7 вересня, поліцейські розшукали та повернули додому малолітнього жителя Києва, який вчора близько 15:30 залишив навчальний заклад та додому не прийшов. Вранці хлопчика на одній з вулиці Житомирській знайшли поліцейські. Інформація про зникнення неповнолітнього до поліції надійшла 6 травня близько 23:10 години від матері дитини. Жінка розповіла, що додому зі школи не повернувся її син Андрій. Після закінчення уроків дитина вийшла з навчального закладу №88, але додому так і не прийшла».

Завдання до кейса: Після того, як фахівець-психолог розповість 2 ситуації, всі по черзі мають протягом 3 хвилин записати ці історії на аркуші паперу, при цьому дотримуючись структури розповіді: вступ, зав'язка та розв'язка.

Наприкінці вправи обговорюється наскільки учасники комфортно почували себе в ролі в ролі слухача, що саме допомагало запам'ятати історії, аби відтворити її найкраще, що було складного, наскільки якісно вдалось передати всю історію за 3 хвилини, які саме моменти запам'ятались найбільше і чому?

Рольова гра «Допит»

Мета: розвиток навичок збору інформації, відпрацювання навичок ведення діалогу, умінь формулювати закриті та відкриті питання, розвиток навичок активного слухання, аналізу отриманої інформації уваги до співрозмовника.

Час на гру: надається 15–30 хвилин.

Перед початком гри відбувається проведення мінілекцій: «Діалог в офіційному спілкуванні слідчого» та «Правила побудови запитання. Переваги та недоліки відкритих і закритих запитань».

Хід гри: Учасники діляться на пари. За умовами вправи один з учасників має виконувати роль «слідчого», а інший «підозрюваного». Фахівець-психолог по черзі, надає кожному «слідчому» папірець із скриньки, на якому написана інформація, яку саме він має дізнатися від «підозрюваного» (наприклад: де сховане зброя вбивства, у якому місці знаходиться крадене авто тощо). «Підозрювані» ж, у свою чергу, не знають, яку саме інформацію у них має отримати «слідчий», а тому, повинні ускладнювати свою історію та відповіді на запитання. Для кожної пари дається по 10 хвилин на спілкування, після чого вони міняються ролями та «слідчий» отримує новий папірець від фахівця-психолога.

Наприкінці вправи, учасники обмінюються своїми враженнями, і обговорюють, що саме ускладнювало їх «допит», а що допомогло швидко отримати інформацію.

Узагальнена психограма оперуповноваженого КП визначається такими ознаками:

- 1) сильний або середньо-сильний тип нервової системи, високий або середній рівень її лабільності;
- 2) високий або середній рівень загальних здібностей (вербального і невербального інтелекту, креативності);
- 3) високий рівень розвитку спеціальних професійних здібностей;
- 4) високий або середній рівень комунікативних здібностей;
- 5) сформованість властивостей темпераменту (темпу, ергічності, пластичності);
- 6) високий рівень самоактуалізації та мотивації досягнення;
- 7) сформованість характерологічних рис (спонтанність, сміливість, екстравертованість, упевненість, оптимізм, наполегливість, самоконтроль, адекватна самооцінка тощо);
- 8) сформованість емоційно-вольових якостей (здатність долати труднощі, брати на себе відповідальність, емоційна стійкість у стресових ситуаціях);
- 9) достатня чутливість аналізаторів (зорового, слухового, дотикового, нюхового);
- 10) достатній рівень розвитку пізнавальних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення);
- 11) високий рівень психомоторних властивостей (простої реакції та реакції на рухомий об'єкт) [110].

Відповідно до наших отриманих емпіричних даних виявлено, що формування індивідуального стилю діяльності оперуповноваженого КП залежить від особистісних особливостей, а саме:

- формуючи емоційну стійкість у стресових ситуаціях ми підвищуємо рівень загальної саморегуляції та гнучкості, тоді як зниження рівня емоційної стійкості, буде знижуватись рівень самостійності у діяльності;
- розвиток такої характерологічної риси, як сміливість, у свою чергу, буде підвищувати рівень загальної саморегуляції, адже їх діяльність

проходить у стресових умовах та із високим динамізмом через постійну зміну середовища функціонування, що вимагає від них розвитку сміливості, рішучості та наполегливості;

- чим вищим буде рівень спонтанності, тим нижчим буде рівень планування, адже спонтанність містить у собі реакції емоційного характеру, що можуть негативно впливати на точність, деталізованість, реалістичність формування цілей у діяльності;

- підвищуючи рівень комунікативних здібностей, ми будемо збільшувати рівень планування, через те, що оперуповноважені КП мають вміти знаходити вихід зі складних ситуацій, висувати цілі у діяльності планомірно та ієрархічно, а також швидко встановлювати контакти з новими людьми.

Таким чином, оперуповноваженому КР притаманні: відкритість і комунікабельність, здатність об'єктивно оцінювати свої сили і можливості, долати труднощі, уміння «тримати себе в руках» у конфліктних і стресових ситуаціях, а також діяти рішуче і сміливо. Вони мають бути врівноваженими і мати достатній рівень самоконтролю та емоційної стійкості при прийнятті відповідальних рішень. Крім того, для успішного виконання функціональних обов'язків оперуповноважений повинен бути здатним переконувати, впливати на співрозмовника, швидко встановлювати контакти з новими людьми, а також вміти швидко змінювати соціальні ролі та приховувати від інших свої істинні наміри.

Відповідно до цього, ми розробили вправи для професійно-психологічної підготовки, метою яких є відпрацювання конкретних ситуацій професійної діяльності із використанням інноваційних методів і технологій, а також інтерактивних форм навчання у вигляді кейс-методу та рольової гри.

Вони максимально відображають специфіку діяльності оперуповноважених КР на практиці, щодо характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності, а також фахівців-психологів та викладачів, які викладають у закладах вищої освіти зі специфічними умовами

навчання МВС України, що здійснюють підготовку фахівців для Національної поліції України на курсах підвищення кваліфікації.

Рольова гра «Злочинець»

Мета: розвиток навичок вербальної та невербальної комунікації, розвиток навичок збору інформації.

Час на гру: 20–30 хвилин.

Перед початком гри відбувається проведення мінілекції «Вербальна та невербальна комунікація».

Хід гри: В залежності від кількості учасників група ділиться на «оперуповноважених» і «злочинців» так, щоб «оперуповноважених» була 1/3 групи, всі інші виконують роль «злочинців». Фахівець-психолог просить «оперуповноважених» на декілька хвилин покинути приміщення для того, щоб у «злочинців» була можливість обрати 1-2 людини у яких будуть заборонені предмети (наприклад, ручка або телефон). Після цього у приміщення повертаються «оперуповноважені», основним завданням яких є за допомогою питань до «злочинців» зрозуміти та віднайти тих людей, які мають заборонені предмети.

По закінченню вправи, обговорюється, які саме вербальні та невербальні способи допомогли «оперуповноваженим» здогадатись у кого заборонені предмети і чи важко було «бандитам» змінювати свої показання та інформацію під час запитань.

Кейс «Вибухівка»

Мета: розвиток комунікативних здібностей, формування навичок налагоджувати довірчі стосунки з різними категоріями населення, здійснювати рольове перевтілення, вміти застосовувати методи психологічного впливу на різні категорії громадян; розвиток навичок збору інформації.

Час на вирішення кейсу: надається 10-20 хвилин в залежності від складності ситуації, яка розглядається.

Перед початком кейсу відбувається перегляд відеороликів на тему: «Методи встановлення психологічного контакту», «Психологічні технології та прийоми психологічного впливу».

Ситуація: «Потрібно затримати чоловіка-підrivника, який перевозить вибухівку. Вже відомо, що він буде їхати з Маріуполя до Харківської області, однак не відомо точно, як саме виглядає цей чоловік. Особливі прикмети: татуювання на пальці лівої руки та шрам на нозі».

Завдання до кейса:

1. Під час спостереження за особою вас запідозрили, чоловік-підrivник став сильно нервувати, намагався непомітно покинути вагон поїзду, назвіть алгоритм ваших дій?
2. Чоловік-підrivник емоційно збуджений всіма способами намагається перевести розмову з вами на іншу тему, а потім і зовсім мовчить, назвіть алгоритм ваших дій?
3. Чоловік-підrivник просить дати спокій та не спілкуватися із ним, адже він дуже втомився і хоче спокійно доїхати додому, назвіть алгоритм ваших дій?

Наприкінці вправи, учасники обмінюються своїми враженнями, і обговорюють, що саме ускладнювало налагоджувати довірчі стосунки з підrivником та які методи психологічного впливу були найбільш вдалим.

Узагальнена психограма ДОП визначається такими ознаками:

- 1) високий або середній рівень комунікативних здібностей;
- 2) середній та вищий за середній рівень загальних здібностей (вербального та невербального інтелекту, креативності);
- 3) середньо-сильний тип нервової системи, високий або середній рівень її лабільності;
- 4) високий рівень розвитку спеціальних професійних здібностей;
- 5) сформованість характерологічних рис (спонтанність, сміливість, екстравертованість, упевненість, оптимізм, наполегливість, самоконтроль тощо);

6) сформованість властивостей темпераменту (темпу, ергічності, пластичності);

7) середній або високий рівень самоактуалізації;

8) сформованість емоційно-вольових якостей (здатність долати труднощі, брати на себе відповідальність, емоційна стійкість у стресових ситуаціях);

9) достатній рівень розвитку пізнавальних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення);

10) високий рівень психомоторних властивостей (простої реакції та реакції на рухомий об'єкт);

11) достатня чутливість аналізаторів (зорового, слухового, дотикового, нюхового) [110].

Згідно з результатами проведеного нами емпіричного дослідження виявлено, що формування індивідуального стилю діяльності ДОП залежить від особистісних особливостей, а саме:

- чим вище будуть розвинуті комунікативні здібності, тим вищим буде рівень загальної саморегуляції та самостійності респондентів, адже діяльність ДОП має превентивний характер, яка обумовлює своєрідність комунікативної поведінки для отримання оперативної інформації;
- формування високого рівня стресостійкості буде підвищувати рівень програмування, що дає змогу у разі нестандартних або стресових ситуацій швидко проводити корекцію власних дій та поведінки;
- підвищуючи рівень емоційної стійкості у стресових ситуаціях, ми підвищуємо рівень гнучкості, оскільки витривалість щодо зовнішніх подразників та зібраність допомагають швидко мобілізуватись та виявити гнучкість поведінки у нестандартних та стресових ситуаціях;
- знижуючи рівень консерватизму, ми маємо змогу підвищити рівень загальної саморегуляції та оцінювання результатів.

Таким чином, розвинуті навички комунікації виступають важливою складовою професійної діяльності ДОП, які визначають ефективність їх

роботи та допомагають вести бесіди з громадянами, допитувати правопорушників та свідків подій, здійснювати вплив на людей виховного, превентивного характеру, а також протистояти негативному впливу стресових чинників. Вміти застосовувати методи психологічного впливу на різні категорії громадян, бути спроможним конструктивно попереджувати і вирішувати конфліктні ситуації. Вони мають уміти витримувати значне емоційне навантаження, долати почуття страху, невпевненості, невизначеності та притаманною стійкістю до стресів.

Відповідно до вищезазначеного, запропоновані нами вправи передбачають відпрацювання конкретних ситуацій професійної діяльності із використанням інноваційних методів і технологій, а також інтерактивних форм навчання у вигляді кейс-методу або рольових ігор, враховуючи специфіку професійної діяльності ДОП на практиці, щодо характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності, а також фахівців-психологів та викладачів, які викладають у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України, що здійснюють підготовку фахівців для Національної поліції України на курсах підвищення кваліфікації.

Кейс «Спілкування з проблемною людиною»

Мета: практичне відпрацювання теоретичних навичок та алгоритму комунікації в умовах моделювання реальних службових ситуацій; забезпечення психологічної стійкості, рішучості й впевненості.

Час на вирішення кейсу: 20-30 хвилин в залежності від складності ситуації, яка розглядається.

Перед початком кейсу відбувається проведення мінілекції «Спілкування працівника поліції в конфліктному середовищі».

Ситуація: «Виклик за фактом сварки подружжя. Чоловік прийшов з роботи в стані алкогольного сп'яніння, і між подружжям зав'язався конфлікт. У ході сварки чоловік почав ображати дружину і свого сина нецензурною лайкою і погрожувати їм, а згодом почав вчиняти домашнє насильство над жінкою, після чого вона і викликала поліцію. Заяву писати відмовляється».

Завдання для кейса:

1. Поведінка чоловіка не контролювана з перепадами настрою, після приїзду поліції намагається піти із квартири та нецензурно лається на всіх, ваш алгоритм дій?

2. Чоловік по приїзду поліції поводить себе спокійно, сидить за столом у розмову не втручається. Свою провину визнав сам після бесіди із дільничним, ваш алгоритм дій?

Обговорення кейсу, наскільки вдалося учасникам контролювати ситуації в обох випадках та власний емоційний стан та як правильно потрібно поводити себе у конфліктних ситуаціях.

Рольова гра «Маніпуляція»

Мета: формування навичок конструктивної взаємодії у конфліктних ситуаціях, розвиток навичок вживання у соціальні ролі та ведення діалогу.

Час на гру: 20–30 хвилин.

Перед початком гри проводиться мінілекція «Прояви маніпуляцій у спілкуванні та методи їх протидії».

Хід гри: Учасникам потрібно попарно сісти обличчям один до одного та самостійно між собою визначити, хто буде грати роль «маніпулятора», а хто «дільничного». Після чого під час діалогу «маніпулятор» має поводити себе агресивно, повною мірою прагнути до владної та маніпулятивної поведінки, ставлячи «дільничного» у скрутну ситуацію (кейси можуть бути запропоновані самими учасниками). «Дільничний», у свою чергу, має вести діалог з використанням зазначених методів і технік, які були озвучені під час мінілекції. Через 10 хвилин, учасники міняються ролями.

Після проведеної роботи відбувається обговорення того, що учасники відчували у ролі «маніпулятора» та «дільничного», чи допомогли запропоновані фахівцем-психологом методи та техніки протидії маніпуляціям.

На правоохоронців за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого КП, ДОП) під час виконання професійних обов'язків щодня впливають різні чинники, які зазвичай мають стресовий характер, що в свою чергу призводить до появи втоми, перевтоми, виникнення різних негативних емоційних станів тощо. Тому, ми вважаємо, що оволодіння поліцейськими прийомами і методами психологічної саморегуляції, надає змогу працівникам НПУ проявити в складних та стресових ситуаціях своєї професійної діяльності психологічну стійкість, надійність та врівноваженість.

У зв'язку із цим, для більш вагомих успіхів у службовій діяльності та профілактики проявів психологічної напруженості ми розробили практичне заняття «Стресостійкість» для професійно-психологічної підготовки на курсах підвищення кваліфікації, щодо характерологічних детермінант індивідуального стилю діяльності для правоохоронців за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого КП, ДОП).

Метою практичного заняття «Стресостійкість» є розвиток знань, вмінь та навичок при виникненні стресових та психологічно напружених ситуаціях у професійній діяльності, а також формування психологічної стійкості, надійності поліцейських до негативних стрес-факторів для підвищення рівня службового професіоналізму, які становлять комплекс психологічної компетентності правоохоронців за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого КП, ДОП).

Основні положення практичного заняття «Стресостійкість» та його зміст висвітлено в табл. 3.2.1:

Таблиця 3.2.1

Практичне заняття «Стресостійкість»

Завдання	Опис	Тривалість
Вступна частина		
Вступне слово та	<u>Мета:</u> знайомство з учасниками та	5 хв.

знайомство	оголошення мети, основних завдань та результатів заняття.	
Проведення психодіагностики	<u>Мета:</u> самодіагностика рівня стресу. Фахівець-психолог роздає усім учасникам роздруковані анкети, які складаються з 5 питань. По завершенню заповнення анкети, цей аркуш залишається в учасників. За бажанням вони можуть поділитися власними відповідями із групою.	5 хв.
Основна частина		
«Мозковий штурм» та мінілекція на тему: «Основні ознаки стресу» + вправа «Ознаки стресу»	<u>Мета:</u> відпрацювання отриманих знань з теми на практиці, формування навичок рефлексії власного стану. Кожному учаснику фахівець-психолог видає дві кольорові картки синього та червоного кольору, де синя позначатиме відсутність ознаки стресу, а червона – наявність ознаки стресу. Після цього фахівець-психолог починає зачитувати вголос заготовлений заздалегідь список ознак стресу (наприклад, почуття роздратованості, пригніченості без особливих причин; нездатність зосередитися на роботі; почуття гумору; постійне бажання бачитись із друзями та родичами тощо) і пропонує учасникам піднімати картку того кольору, який вони вважатимуть правильним. По закінченню вправи, учасники обговорюють чи легко їм було розпізнати ознаки стресу, і які саме вони не	15 хв.

	розпізнали.	
Вправа «Мій досвід»	<u>Мета:</u> розбір учасників особисто пережитих стресових ситуації та аналіз їх симптомів. Учасники повинні зручно сісти на своїх місцях та закрити очі. Кожен із них подумки має згадати та представити ситуацію, коли переживав сильний стрес. Фахівець-психолог після декількох хвилин починає тихо ходити довкола учасників і вибірково торкатись плеча поліцейських-учасників. Після того, як його торкнулись, учасник групи має розповісти свою стресову ситуацію і свої переживання. По закінченню вправи всі учасники обговорюють власні почуття, які вони відчували, коли згадували про стресові ситуації та слухали розповіді колег, а також що саме було чинником розвитку стресу у даних ситуаціях.	10 хв.
Мінілекція на тему: «Наслідки впливу стресу на особистість поліцейського та його професійну діяльність» + вправа «Портрет»	<u>Мета:</u> відпрацювання отриманих знань з теми на практиці, психокорекція негативних особистісних утворень. Учасники діляться на дві групи. Фахівець-психолог пропонує першій групі розробити узагальнений портрет «поліцейського-жертви», а другий портрет «поліцейського-стресостійкого». В ході групової роботи у групах має здійснюватися аналіз конкретних фактів та прикладів стресових ситуацій, які негативно (у першій групі) та позитивно (у другій	20 хв.

	групі) впливають на професійну діяльність та особистість поліцейського в цілому. Після презентації кожної групи свого «портрету поліцейського» відбувається обговорення результатів групової роботи, що саме виявилось важкого під час складання портрету «поліцейського-жертви» та портрету «поліцейського-стресостійкого», із якими саме наслідками впливу стресу вони стикаються частіше за все.	
«Мозковий штурм» та мінілекція на тему: «Подолання проявів психологічної напруженості», «Техніки релаксації» + вправа «Промінь»	<u>Мета:</u> відпрацювання навичок ауторелаксації, зняття психологічного напруження, поповнення внутрішніх ресурсів. Учасникам пропонується зручно сісти та розслабитися. Фахівець-психолог пропонує уявити, що у верхній частині голови виникає світлий теплий промінь, який повільно рухається зверху донизу і послідовно освітлює теплим, рівним світлом обличчя, спину, плечі, руки. За рухом «променя» зникає напруга в обличчі, опускаються і розпрямляються плечі, на рівні серця починає розливатися тепло, яке приємно заповнює собою і напругу, і стомленість, і внутрішній дискомфорт, тим самим формуючи нову зовнішність спокійної, задоволеної собою людини. У кінці вправи учасники групи обговорюють чи вдалось їм уявити промінь і як вони	20 хв.

	почувають себе після вправи.	
Вправа «Кулька»	<u>Мета:</u> розвиток навичок релаксації та психологічного розвантаження, відпрацювання навичок зняття негативних впливів від стресу та психологічної напруги, формування навичок стресостійкості. Фахівець-психолог, пропонує учасникам зручно сісти, розслабитись, закрити очі та посидіти кілька хвилин спокійно, ні про що не думаючи. Далі фахівець-психолог говорить: «Ви відчуваєте, як ваші руки стають теплими і важкими, приємне тепло охоплює ваші пальці, розповсюджується вище, охоплює ваші лікті та передпліччя. Ваші м'язи розслаблюються. Вам приємно і комфортно. Ваші ноги охоплює приємна тепла хвиля, яка обіймає ваші коліна, стегна, підіймається вище. Ви відчуваєте у ногах приємну важкість. Прислухайтесь до свого дихання. Ви дихаєте вільно та спокійно. Вам приємно та комфортно. Ви відчуваєте як розслабляються м'язи вашого обличчя, розслаблюються повіки, щоки, лоб та підборіддя. Ви відчуваєте приємне розслаблення у всьому тілі. А тепер уявіть, що ви знаходитесь всередині повітряної кульки, яка цілком прозора, ви бачите все, що відбувається навкруги вас, але це місце де ви можете відчувати себе цілком	10 хв.

	безпечно. Торкніться цієї кульки руками та ногами, відчуйте її. Відчуйте цей стан спокою та комфорту. Зараз жодні проблеми та незгоди не турбують вас, тут вам ніщо не заважає насолоджуватись тишею, тут саме те місце, де ви можете перепочити. Запам'ятайте цей стан і коли ви будете готові відкрийте очі». По закінченню вправи учасники діляться своїми враженнями від вправи, розповідають як почувають себе і чи вдалось уявити себе у повітряній кульці, якщо ні, то чому.	
Вправа «Гора»	<u>Мета:</u> розвиток навичок фізичної релаксації. Фахівець-психолог пропонує всім учасникам встати, широко розставити ноги, підняти плечі, відвести їх назад, злегка напружуючи і зводячи в лопатках. Тепер потрібно тримати плечі напруженими протягом 5-10 секунд, а після цього різко опустити плечі, «скинувши» гору з плечей. Учасники мають повторити дану вправу 5-6 разів. По закінченню, фахівець-психолог по черзі просить учасників надати зворотний зв'язок, що було складного, наскільки якісно вдалось зняти фізичну напругу в тілі.	10 хв.
Мінілекція на тему: «Техніки самоконтролю та саморегуляції»	<u>Мета:</u> формування навичок саморегуляції та зниження рівня емоційної напруги. Слова фахівця-психолога: «Сядьте зручно, розслабте тіло та заплющіть очі. Уявіть собі	15 хв.

психоемоційних станів» + вправа «Спогади»	скриньку для неприємних спогадів. Ця скринька дуже надійна. Це може бути сейф, ящик, скриня, шафа тощо. Знайдіть його у своїй уяві, подивіться, як він розчиняється, як відчиняється: ключиком, словами, жестом. Спробуйте відімкнути, замкнути. Тепер для експерименту візьміть фото й уявіть, як ви підходите до скриньки та відкриваєте її, покладіть туди фото та закрийте скриню. Тепер спробуйте зробити це із неприємними спогадами, неприємною ситуацією яка склалася вдома або на роботі. Перекладіть цю ситуацію на аркуш паперу та покладіть у скриню. Закрийте її. Ви зосереджені, спокійні. Цього спогаду більше немає у вашому житті. Побудьте ще кілька хвилин в цьому місці. Коли будете готові, повертайтеся». По закінченню, учасники діляться своїми враженнями та відчуттями, які виникали у них під час вправи.	
Завершальна частина		
Вправа «Мої враження»	<u>Мета:</u> підбивання підсумків, реалізація зворотного зв'язку з учасниками групи з приводу проведеного заняття та збереження позитивного настрою в учасників.	10 хв.

Участь у проведенні рекомендованих кейсів, рольових вправ та практичного заняття з правоохоронцями за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого КП, ДОП) за участю провідного

фахівця-психолога та викладачів вищих навчальних закладів МВС України у м. Києві, що здійснюють підготовку фахівців для Національної поліції України на курсах підвищення кваліфікації надало можливість здійснити кваліфіковану оцінку проведених занять шляхом методу анкетування.

Кожному учаснику-поліцейському було запропоновано надати об'єктивну оцінку роботі фахівця-психолога та особисте враження від проведення кейсів, рольових вправ та практичного заняття «Стресостійкість».

Аналізуючи результати анкетування встановлено, що з 63 працівників поліції, які брали участь у проведенні вправ 57 осіб (90%) мають досвід участі у програмах з елементами практичних вправ та технік спрямованості, у тому числі безпосередньо у своїй професійній діяльності. До основних завдань програми були віднесені:

- усвідомлення правоохоронцями доцільності та необхідності професійної психологічної підготовки (87%);
- формування вмінь та навичок застосування психологічних знань при виникненні стресових ситуацій, психологічної напруженості (95%);
- удосконалення особистісних та професійно важливих якостей особистості поліцейського (93%);
- розвиток психологічної компетентності поліцейського (96%);
- вироблення навичок психологічної саморегуляції професійної поведінки, стійкості у психологічно напружених ситуаціях (97%).

Абсолютно всі учасники відзначили доступність подання теоретичної та практичної інформації під час проведення кейсів, рольових вправ та практичного заняття. Майже всі учасники програми зазначили, що зміст програми та форми проведених занять значною мірою відповідають професійним потребам працівників НПУ.

Крім того, учасники-поліцейські мали можливість оцінити розроблені вправи та практичне заняття за 5-ти бальною шкалою, а саме:

- актуальність – 4,8 бала;

- інформативність – 4,9 бала;
- практичність розробленої програми – 4,9 бала.
- загальна оцінка роботи фахівця-психолога – 4,85 бала.

Практично всі учасники відзначили досить комфортну атмосферу і позитивне загальне враження від проведення рекомендованих вправ та занять. На думку більшості учасників-поліцейських, дуже корисними виявилися вправи та техніки, спрямовані на поліпшення власного психоемоційного стану та релаксацію. По закінченню практичного заняття «Стресостійкість» деякі учасники були зацікавлені в подальшому відпрацюванні набутих навичок при виникненні стресових ситуацій та психологічної напруженості, оскільки відзначали для себе практичну користь від практичних вправ.

Таким чином, можна відзначити, що впроваджені розроблені вправи та практичне заняття «Стресостійкість» для працівників НПУ сприяє розвитку психологічної компетентності, комунікативних здібностей, психологічної стійкості та надійності поліцейських в екстремальних ситуаціях, що у свою чергу впливає на формування індивідуального стилю діяльності поліцейського та їх індивідуально-психологічні особливості.

Висновки до розділу 3

1. Сучасний стан психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції України дає можливість констатувати, що складність і багатогранність їх професійної діяльності вимагає від них оволодіння широким діапазоном ключових компетентностей, особливо психологічною компетентністю, адже вона підвищує цілісну, взаємодоповнюючу систему знань, умінь та навичок, де комплексний підхід до їх формування є найбільш ефективним у професійно-психологічній підготовці та супроводі професійної діяльності працівників Національної поліції України.

2. Аргументовано доречність використання в процесі професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження службової діяльності правоохоронців кейс-методу у поєднанні з вправами соціально-психологічного тренінгу. Метою кейс-методу є активний розвиток навичок аналізу актуальної проблемної ситуації з професійної діяльності та реалізації можливих варіантів для її вирішення. На основі отриманих результатів емпіричного дослідження розроблено та запропоновано варіанти кейс-методів з рольовими іграми для проведення занять з поліцейськими на курсах підвищення кваліфікації, в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських (слідчі, оперуповноважені КП та ДОП).

3. З метою профілактики проявів психологічної напруженості, формування психологічної стійкості, надійності поліцейських до негативних стрес-факторів, підвищення рівня службового професіоналізму, які становлять комплекс психологічної компетентності правоохоронців в процесі професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження службової діяльності запропоновано практичне заняття «Стресостійкість».

ВИСНОВКИ

1. Проведений ретроспективний аналіз наукових досліджень в різних галузях науки дозволяє стверджувати, що індивідуальний стиль діяльності розглядають як форму пристосування людини з різними властивостями нервової системи до конкретних умов діяльності; як спосіб реалізації потенційних можливостей особистості в діяльності, узгодження властивостей індивідуальності із зовнішніми умовами діяльності; як характерне для даної людини стійке поєднання завдань, засобів і способів діяльності; як прояв глибинної стратегії індивіда, вираз його особистісних установок і диспозицій; як зовнішню форму прояву майстерності фахівця. У нашій дисертації індивідуальний стиль професійної діяльності поліцейських розглядається як стратегія поведінки в трудовій діяльності, детермінована індивідуальними й типовими особливостями суб'єктів діяльності.

2. До найбільш загальних чинників та умов, які мають істотний вплив на формування індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського ми відносимо: *соціальні (зовнішні)*: характеристики навколишнього середовища, які не піддаються впливу, соціальні умови, матеріальні умови життя, інституції соціалізації, виховний процес, загальні інтереси, світогляд, переконання, установки, життєвий досвід, соціальний стрес, який виникає на основі життєвих обставин; *діяльнісні*: складність процесу професійного навчання, якість професійної підготовки, особливості виду діяльності, умови праці, середовище професійної діяльності, професійна самосвідомість, синдром професійного вигорання особистості, професійна адаптація, звільнення або перехід в інший вид діяльності; *особистісні*: особливості темпераменту, психофізіологічні стани, особливості прояву психічних процесів, емоційно-вольова сфера, рівень самооцінки, навички саморефлексії та самоаналізу, спрямованість особистості, загальні та спеціальні здібності, характер особистості.

3. Встановлено, що специфіка правоохоронної діяльності накладає відбиток на індивідуально-психологічні характеристики особистості поліцейського, у зв'язку з цим необхідно визначити перелік професійно важливих якостей працівника Національної поліції України за такими напрямками, як: *психофізіологічні та індивідуально-особистісні* (екстравертованість, сенситивний тип реагування, адекватна самооцінка, витривалість, прагнення до лідерства, суперництва, впевненість, домінування, самостійність в прийнятті рішень, рішучість, сміливість, ініціативність, організаційність, наполегливість, відповідальність, енергійність, достатній рівень розвитку інтуїції, емоційна стійкість у стресових ситуаціях тощо), *соціально-психологічні* (здатність до невимушеності в спілкуванні, професійний артистизм, гнучкість та здатність до рольової поведінки, схильність до співробітництва, комунікативність, дипломатичність, відкритість у спілкуванні, легкість у становленні безпосередніх контактів, спонтанність поведінки, високий рівень розвитку адаптаційних можливостей та самоконтролю тощо), *діяльнісні* (дисциплінованість, схильність до ризику та високої активності, оперативність, тенденція до самореалізації та саморозвитку, високий ступінь розвитку пізнавальної сфери (уваги, пам'яті, спостережливості, уяви), нормативність поведінки тощо).

4. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що типовими особливостями індивідуального стилю професійної діяльності слідчих НПУ із різним стажем професійної діяльності є: сформоване усвідомлення щодо планування власної діяльності; здатність деталізовано та адекватно виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому; можливість прогнозувати способи своїх дій і поведінку для досягнення намічених цілей; розвинена стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки результатів; демонстрація пластичності процесів, що дозволяє успішно вирішувати поставлену задачу в ситуації ризику. Особливостями індивідуального стилю професійної

діяльності оперуповноважених кримінальної поліції із різним стажем професійної діяльності є: схильність продумувати способи своїх дій і поведінку та проводити корекцію дій для отримання прийняттого результату; здатність виявляти пластичність при виникненні непередбачуваних обставин, що дозволяє швидко змінювати плани подій; демонстрація автономності, здатність самотійно планувати, організовувати, контролювати та оцінювати власну діяльність. Типовими особливостями індивідуального стилю професійної діяльності дільничного офіцера поліції із різним стажем професійної діяльності є: схильність виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і на перспективу; здатність продумувати способи дій і свою поведінку; можливість мати сформовану стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки успішності досягнення результатів; схильність виявляти пластичність при виникненні непередбачуваних обставин, а також характеризуються самотійністю, щодо організації, планування, виконання, аналізу власної діяльності та поведінки у досягненні кінцевої мети.

5. У результаті кореляційного аналізу встановлено зв'язок між індивідуальним стилем професійної діяльності поліцейського та складовими, що обумовлюють характер особистості. На індивідуальний стиль діяльності слідчого НПУ із різним стажем професійної діяльності впливають наступні особистісні особливості: педантичний, емотивний, збудливий та дистимний типи акцентуації характеру; екстраверсія, інтроверсія, агресивність та ригідність, інтелект, конформність, консерватизм, комунікативні та організаторські здібності; товариськість, домінування, довірливість, спокійність, консерватизм, лабільність, практичність, спокійність та достатній рівень самоконтролю. На індивідуальний стиль діяльності оперуповноважених кримінальної поліції із різним стажем професійної діяльності впливають наступні особливості: демонстративний, педантичний, збудливий, застрягаючий, дистимічний та циклоїдний типи акцентуації характеру, екстраверсія, сензитивність, емоційна стабільність, домінування, сміливість, довірливість, спонтанність товариськість, інтелект, спокійність,

ригідність, достатня нормативність поведінки, дипломатичність, конформність та розслабленість. На індивідуальний стиль діяльності дільничного офіцера поліції із різним стажем професійної діяльності впливають наступні особистісні особливості: застрягаючий, збудливий, тривожний, екзальтований, емотивний та циклоїдний типи акцентуації характеру, комунікативні та організаційні здібності; достатній рівень стресостійкості; лабільність, домінування, експресивність, розслабленість, екстраверсія/інтроверсія, консерватизм, конформність, емоційна стабільність та жорсткість.

6. Відповідно до отриманих емпіричних даних виявлено, що формування індивідуального стилю діяльності слідчого залежить від особистісних особливостей, а саме: розвиток комунікативних здібностей підвищує рівень планування та програмування у професійній діяльності, що дозволяє фахівцям самостійно у нестандартних ситуаціях спланувати нові цілі, а також нести відповідальність за прийняті рішення; підвищення рівня емоційної стійкості впливає на підвищення рівня гнучкості та планування, що у свою чергою позитивно впливає на зорієнтованість та мобілізацію при виникненні нестандартних ситуацій; розвиваючи навички самоконтролю підвищується рівень оцінювання власних результатів, адже від цього залежить власне об'єктивність отриманих результатів діяльності.

7. Формування індивідуального стилю діяльності оперуповноважених кримінальної поліції залежить від особистісних особливостей, а саме: формуючи емоційну стійкість у стресових ситуаціях підвищується рівень загальної саморегуляції та гнучкості, тоді як зниження рівня емоційної стійкості, буде знижуватись рівень самостійності у діяльності; розвиток такої характерологічної риси, як сміливість, у свою чергу, буде підвищувати рівень загальної саморегуляції, адже їх діяльність проходить у стресових умовах та із високим динамізмом через постійну зміну середовища функціонування, що вимагає від них розвитку сміливості, рішучості та наполегливості; чим вищим буде рівень спонтанності, тим

нижчим буде рівень планування, адже спонтанність містить у собі реакції емоційного характеру, що можуть негативно впливати на точність, деталізованість, реалістичність формування цілей у діяльності; підвищуючи рівень комунікативних здібностей, ми будемо збільшувати рівень планування, через те, що оперуповноважені кримінальної поліції мають вміти знаходити вихід зі складних ситуацій, висувати цілі у діяльності планомірно та ієрархічно, а також швидко встановлювати контакти з різними категоріями громадян.

8. Формування індивідуального стилю діяльності дільничного офіцера поліції залежить від особистісних особливостей, а саме: чим вище будуть розвинуті комунікативні здібності, тим вищим буде рівень загальної саморегуляції та самостійності респондентів, адже діяльність дільничного офіцера поліції має превентивний характер, яка обумовлює своєрідність комунікативної поведінки для отримання оперативної інформації; формування високого рівня стресостійкості буде підвищувати рівень програмування, що дає змогу у разі нестандартних або стресових ситуацій швидко проводити корекцію власних дій та поведінки; підвищуючи рівень емоційної стійкості у стресових ситуаціях, підвищується рівень гнучкості, оскільки витривалість щодо зовнішніх подразників та зібраність допомагають швидко мобілізуватись та виявити гнучкість поведінки у нестандартних та стресових ситуаціях; знижуючи рівень консерватизму, підвищується рівень загальної саморегуляції та оцінювання результатів.

9. Узагальнення наявних науково-методичних першоджерел та отриманих емпіричних даних обумовили розробку в процесі професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження службової діяльності правоохоронців варіантів кейс-методів з рольовими іграми, які максимально відображають специфіку правоохоронної діяльності поліцейських (слідчі, оперуповноважені кримінальної поліції та дільничні офіцери поліції). З метою профілактики проявів психологічної напруженості, формування психологічної стійкості, надійності поліцейських до негативних

стрес-факторів, підвищення рівня службового професіоналізму розроблено та запропоновано практичне заняття «Стресостійкість».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євтушенко В.І. Поєднання особистісного та діяльнісного підходів у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського/ В. І. Євтушенко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2019. – Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Випуск 19. С. 140-159
2. Ильин Е. П. Психофизиология физического воспитания (факторы, влияющие на эффективность деятельности). М.: Просвещение, 1983. 223 с.
3. Интегральная индивидуальность человека и ее развитие / Под ред. Б. А. Вяткина. М.: Издательство ИП РАН, 1999. 328 с.
4. Юшмов Е. А. Индивидуальные стили деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. / Е. А. Юшмов. – Казань, Изд-во КГУ, 2000. 257 с.
5. Мерлин В. С. Очерки интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. — М.: Педагогика, 1986. 256 с.
6. Александров Д. О. Становлення особистості працівника органів внутрішніх справ: Монографія / Денис Олександрович Александров. – К: ВАДЕКС, 2014. 307 с.
7. Платонов К.К. Структура и развитие личности: учеб. Пособие / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1986. 252 с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – [изд. 2-е]. – М.: Изд-во полит. Литературы, 1977. 304 с.
9. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн // Избранные философско-психологические труды. Основы онтологии, логики и психологии. – М.: Наука, 1997. С. 173
10. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Г.С. Костюк. – М.: Педагогика, 1988. 304 с.

11. Медведєв В. С. Особистість як категорія юридичної психології / В. С. Медведєв, О. А. Левенець. // Юридична психологія : наук. журн. / [редкол.: В. В. Черней (голова) та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – № 2 (17). С.53-61
12. Гуревич К.М. Профессиональная пригодность и основные особенности нервной системы / К.М. Гуревич. – М.:Наука, 1992. 120 с.
13. Дяченко М.И. Психолого-педагогические основы деятельности командира / М.И. Дяченко, Е.Ф. Осипенков, Л.Е. Мерзляк. – Мн.: Воениздат, 1977. 295 с.
14. Климов Е.А. Человек как субъект труда и проблемы психологии // Вопросы психологии. – 1984. - №4. С. 12-18
15. Кулагин Б.В. Основы профессиональной психодиагностики / Б.В. Кулагин. – Л.: Медицина, 1984. 216 с.
16. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2007. 713 с.
17. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – М. : АН СССР, 1958. 155 с.
18. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности / С. Л. Рубинштейн // Вопросы психологии. – 1986. – № 4. С. 101–107
19. Ананьев Б.Г. Психологическая структура личности и ее становление в процессе индивидуального развития человека / Б.Г. Ананьев. – Самара // Психология личности: [хрестоматия]: учебное пособие / Ред. Д.Я. Райгородский. – Самара: Бахрах-М, 2004. - Том 2: [Отечественная психология]: Психология личности: учебное пособие [хрестоматия] / ред. Д.Я. Райгородский. – Издание 3-е, дополненное. – Самара: Бахрах-М, 2004. С. 7-94
20. Абульханова-Славская К.А. Личность в процессе деятельности и общения / К.А Абульханова-Славская // Психология личности: хрестоматия. Самара: Бахрах, 1999. Т.2. С. 305-309

21. Дикая, Л. Г. Психическая саморегуляция функционального состояния человека / Дикая Л. Г. - Москва: Институт психологии РАН, 2003. 318 с.
22. Ильин Е.П. Обеспечение надежности деятельности в связи с учетом типологических особенностей свойств нервной системы // Проблемы инженерной психологии. Ярославль: ЯрГУ-ИП АН СССР, 1976. С. 113-121
23. Ильин Е.П. Успешность деятельности, компенсации и компенсаторные отношения // Вопросы психологии. 1983. № 5. С. 95-99
24. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы / Е.А.Климов. – Казань : Изд-во Казан, унта, 1999. 278 с.
25. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. - М.: Политиздат, 1977. С. 182-207
26. Маркова А. К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. - М., 1996. 308 с.
27. Мерлин В.С. Деятельность как опосредующее звено в связи разноуровневых свойств индивидуальности // Проблемы интегрального исследования индивидуальности. Вып. 2. / отв. ред. В.С. Мерлин. Пермь, 1978. С. 15–40
28. Мерлин В.С., Климов Е.А. Формирование индивидуального стиля в процессе обучения // Советская педагогика. 1967. № 4. С. 110-118
29. Платонов К.К. Проблемы способностей. М.: Наука, 1972. 312 с.
30. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. М.: Наука, 1961. 536 с.
31. Щукин М.Р. Структура индивидуального стиля трудовой деятельности / М.Р . Щукин // Вопросы психологии – 1984. – № 6. С. 26-32
32. Євтушенко В.І. Поняття індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських: сутність і зміст / Євтушенко В.І. // Психологічний часопис: збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. — № 10. — Вип.

20. — Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2018. С. 129-142

33. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2004. 701с. : ил. — (Серия «Мастера психологии»)

34. Коваль А.В. Категорія «стиль життя» та її соціокультурна експлікація: Автореферат дис. АПН України. Ін-т вищ. освіти. — К: 2002., Стиль жизни личности: теоретические и методологические проблемы / Отв. ред. Л.В. Сохань, В.А. Тихонович. — К.: Наукова думка, 1982. 372 с.

35. Бондар Т.В. Категорія «стиль життя» та його інтерпретації / Тетяна Василівна Бондар // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2008. - № 800. С. 46-50

36. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер ; [пер. с англ. А. Боковинова]. - Москва : Академический Проект, 2011. 232 с.

37. Мерлин В. С. Индивидуальный стиль деятельности и его системообразующая функция //Психология индивидуальных различий. М., 2002. С. 130-131

38. Приходько Т.В. Критерії вивчення стилів життя молоді в парадигмах соціальної філософії // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Зб.наук.праць. — К.: ІВЦ «Політехніка», 2006. — № 2(17). — С. 30-34

39. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. —М, 1981. 816 с.

40. Малина О. Г. Психологічні особливості становлення стилю життя особистості в підлітковому та юнацькому віці: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. Г. Малина; Запорізьк. нац. ун-т. — К., 2009. 21 с.

41. Толочек В. А. Современная психология труда: Учебное пособие / В.А. Толочек — СПб.: Питер, 2005. 479 с.

42. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. 376 с.
43. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М.; 1961. 536 с.
44. Климов Е. А. Введение в психологию труда / Е.А. Климов. - М.: Изд-во МГУ, 1988. 199 с.
45. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. — Ростов н/Д : Феникс, 1996. 512 с.
46. Психология индивидуальных различий / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. М.: Изд-во МГУ, 1982. С. 74-77
47. Стиль человека: психологический анализ / Л.Я. Дорфман, В.Н. Дружинин, К. Коростенина и др.; А. Либин (ред.). – М. : Смысл, 1998. 309 с.
48. Небылицын В.Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий / В.Д. Небылицын. - М.: Наука, 1976. 336 с.
49. Торхова А. В. Индивидуальный стиль деятельности учителя / А. В. Торхова // Педагогика. 2003. № 6. С. 59–66
50. Григорьева, М.В. Психология труда: конспект лекций / М.В. Григорьева.– М.: Высшее образование, 2006. 192с.
51. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. 335с.
52. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: в 2-х т. / Б.Г. Ананьев [под ред. А.А. Бодалев, Б.Ф. Ломова]. – М.: Педагогика, 1980. – Т.1. 232с.
53. Иванова Е.М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности: учебное пособие / Е.М. Иванова. – М.: Изд-во МГУ, 1987. 294с.
54. Климов Е.А. Как выбрать профессию / Е.А. Климов. – М.: Просвещение, 1984. 160 с.
55. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А.Н. Леонтьев. – М.: Смысл, Академия, 2005. 352 с.

56. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / Алексей Николаевич Леонтьев. – М. : ИздНво Моск. ун-та, 1972. 575 с.
57. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1973. 435 с.
58. Рубинштейн С. Л. Очерки. Воспоминания. Материалы / С. Л. Рубинштейн. – М. : Наука, 1989. 435 с.
59. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов; отв. ред.. Ю. Забродин. – М.: Наука, 1989. 449 с.
60. Васильев В. Л. Юридическая психология / Васильев В. Л. – СПб. : Питер, 2005. 655 с.
61. Прикладная юридическая психология / под ред. А. М. Столяренко. – М. : Юнити-Дана, 2001. 639 с.
62. Корнєв О.М. Професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів швидкого реагування міліції України : Автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.06 / Нац. акад. внутр. справ України МВС України. К., 2001. 18 с.
63. Дулов А.В. Судебная психология: учебное пособие / А.В. Дулов – [2-е изд., испр. и доп.] – Минск: Вышэйш. шк., 1975. 464 с.
64. Юридична психологія: підручник / [кол.авт. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін.]; за заг. ред.. Л.І. Казміренко,Є.М. Моїсєєва. – К.:КНТ, 2007. 360 с.
65. Study of factors affecting professional reliability of search-and-rescue services /Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16893>
66. Максименко С.Д. Медична психологія: / С.Д. Максименко: – Вінниця, Нова книга, 2013. 209 с.
67. Неждинова Н. В., Псядло Э. М. Психологічні чинники формування професійно важливих якостей майбутнього фахівця / Н. В. Неждинова, Э. М. Псядло // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук, праць. - К.: НУОУ, 2015. - Вип. 3 (46). С. 203-208

68. Колісник Т.П. Фактори, що обумовлюють формування професійно-особистісної стійкості у майбутніх офіцерів поліції / Т.П. Колісник // Международный научный журнал. – 2016, Выпуск 5 (травень). С 71-73
69. Медведєв В. С. Особистість як категорія юридичної психології / В. С. Медведєв, О. А. Левенець // Юридична психологія. 2015. № 2. С. 53-63
70. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології / Рибалка В. В. – К. : Ніка-Центр, 2003. 204 с.
71. Проблема суті особистісного підходу як методологічної основи розробки особистісно орієнтованих освітніх технологій. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. – Запоріжжя, 2006. Вип. 8. Т. 1. С. 201–205
72. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке: монография / А.В. Брушлинский; [отв. ред. А.В. Брушлинский, М.И. Воловикова, В.Н. Дружинин]. – М.: Изд-во «Академический проект», 2000. 320 с.
73. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М.: Изд-во «Наука», 1977. 380 с.
74. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: Монографія / За ред. В.А.Ковальчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.
75. Хохліна О. П. Проблема стильових особливостей життєдіяльності людини у контексті її онтогенетичного розвитку / Олена Петрівна Хохліна // Естетика і етика педагогічної дії. 2012. Вип. 4. С. 62-74
76. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. – К.: Педагогічна думка, 2000. С.98-106
77. Особистість у контексті проблеми соціалізації аномальної дитини : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [у 2 ч. : Ч. 1]. – Кам'янець-Подільський: Медобори-20006, 2012. Вип. 20. С. 257–265 (Серія «Соціально-педагогічна»)

78. Психолого-педагогічне забезпечення соціалізації дитини в освітньому закладі : теоретичний аспект проблеми. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Т. XI. – Соціальна психологія. – Вип. 6. Книга П. С. 416–424

79. Петровский А. В. Общая психология: учеб. для студентов пед. ин-тов / под ред. А. В. Петровского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М., 1976. 479 с.

80. Маркин В. Н. Личность в категориальном ряду: индивид, субъект, личность, индивидуальность (психолого-акмеологический анализ) // Мир психологии. 2007. № 1. С.45-54

81. Хохліна О. П. Проблема структури особистості у психології / Олена Петрівна Хохліна // Юридична психологія 2016. № 2 (19). С.20-31

82. Максименко С.Д. Психологія особистості / С.Д. Максименко, К.С. Максименко, М.В. Папуча. – К.: ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

83. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий: Учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования /Константин Константинович Платонов. – 2-е изд., перераб. и доп. М: Высш. шк., 1984. 174 с.

84. Кон И. С. Социология личности / Игорь Семенович Кон. – Москва: Политиздат, 1967. 383 с.

85. Максименко С.Д. Структура особистості: теоретико-методологічний аспект / Максименко С.Д., Мул С.А. // Проблеми сучасної психології. - 2009. - Випуск 6. Частина 1. С.3-13

86. Александров Д. О. Особливості дослідження структурних компонентів особистості працівника ОВС / Денис Олександрович Александров. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. 2014. Вип. 1. С. 58–66

87. Платонов К.К. Структура и развитие личности: психология личности / К.К. Платонов; отв. ред. А.Д. Глоточкин. – М.: Наука, 1986. 256 с.

88. Выготский Л. С. Проблема возраста / Л.С. Выготский // Собр. соч.: В 6-ти т. – М.: Педагогика, 1983. Т.4. 332 с.
89. Платонов К.К. Психология: учебное пособие для повышения квалификации инженерно-педагогических работников. / К. К. Платонов, Г. Г. Голубев. – М.: Высшая школа, 1977. 247 с.
90. Асмолов А.Г. Психология личности: Культурно-историческое понимание развития человека. / Александр Григорьевич Асмолов. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Смысл; Издательский центр «Академия», 2007. 526 с.
91. Ковалев А. Г. Психология личности / А. Г. Ковалев. – М. : Просвещение, 1965. 289 с.
92. Ковалев А. Г. Психологическая структура личности / А. Г. Ковалев // Общая психология / под ред. В. В. Богословского. – М. : Просвещение, 1981. С. 70–73
93. Ковалев А.Г. Психология личности / А.Г. Ковалев. – М.: Просвещение, 1970. 289 с.
94. Платонов К.К. О системе психологии / К. К. Платонов. – М. : Мысль, 1972. 216 с.
95. Рибалка В.В. Психологічна структура особистості // Психологія: Підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; за заг. ред. Ю.Л.Трофімова. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000. С. 116-122
96. Неждинова Н.В., Псядло Э.М. Психологічні чинники формування професійно важливих якостей майбутнього фахівця / Н.В. Неждинова, Э.М. Псядло // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук, праць. - К.: НУОУ, 2015. - Вип. 3 (46). С. 203-208
97. Психология индивидуальных различий : учебное пособие / ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романов. – М.: ЧеРо, 2000. 776 с.: ил. – (Хрестоматия по психологии)]
98. Хохліна О.П. Загальна психологія: Хрестоматія. Навчальний посібник / Хохліна О.П., Кущенко І.В., Гребенюк М.О. – К.: Істина, 2013. 736 с.

99. Небылицын В.Д. Темперамент // Психология индивидуальных различий / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. - М.: Изд-во МГУ, 1982. С. 153-159

100. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівника міліції. – Частина 1. Професійно-психологічна підготовка працівника оперативних підрозділів: навч.-метод. Посібник / [Д.О. Александров, В.Г. Андросюк та ін.]; за заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва – К.:НАВСУ, 2003. 124 с.

101. Хохліна О.П. Загальна психологія: хрестоматія (у 3 ч.) /Хохліна О.П., Кущенко І.В., Гребенюк М.О. Ч.2. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 296 с.

102. Абрахам Карл, Гловер Эдвард, Ференци Шандор Классические психоаналитические труды / Пер. с англ.— М.: Коги- то-Центр, 2009. 224 с.

103. Євтушенко В. І. Теоретичний аналіз проблеми характеру у психології / В. І. Євтушенко // Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти) : зб. тез наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21-22 вересня 2018 року). – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. Ч. 1. С.6-9

104. Васильев, В. Л. Юридическая психология / В. Л. Васильев. – СПб.: Питер, 2002. 640 с.

105. Левитов Н.Д. Психология характера / Н.Д.Левитов. – М.: Издательство З.-М., 1969. 424 с.

106. Максименко С.Д. Загальна психологія / С.Д. Максименко, В.О.Соловієнко. – К.: Рефл-Бук, 2000. 528 с.

107. Психологія: підручник для педагогічних вузів. – 2-ге вид. / за ред. Г.С. Костюка. – Київ: Рад. школа, 1961. 583 с.

108. Логинова Н.А. Разработка проблемы биологического и социального в комплексных исследованиях человека в целях психологического познания // Мир психологии. 2006. - №1. С. 85-95

109. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навч. посібник. — К.: МАУП, 2000. 256 с.
110. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого карного розшуку (кримінальної поліції), дільничного офіцера поліції): науковий довідник. Частина 1. Київ: ДНДІ МВС України, 2018. 108 с.
111. Борець Т. О. Психологічний супровід в діяльності працівників правоохоронних органів / Т.О. Борець // Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : матеріали круглого столу (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 10 лютого 2017 року). – Кривий Ріг, 2017. С. 22-27
112. Танаев В.П. Моделирование как метод оптимизации деятельности операторов АСУ / Психологические факторы операторской деятельности / под ред. А.И. Галактионова. М.: Наука, 1988. 200 с.
113. Сундиев И.Ю. Использование комплекса психолого-педагогических методов при обучении слушателей / И.Ю. Сундиев, В.К. Шульц // Правовые и тактические проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. – М.: Изд-во ВНИИ МВД СССР. – 1986. С. 221-230
114. Прикладная юридическая психология: [учеб. Пособие для вузов / под ред. проф. А.М. Столяренко]. – М.: Юнита-Дана, 2001. 639 с.
115. Сластенин В.А. Психология и педагогика: учебное пособие для студентов, обучающихся по непедагогическим специальностям / В.А. Сластенин, В.П. Каширин. – М.: Издательский центр Академия, 2001. 480 с.
116. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : Наказ; МВС України від 06.02.2019 № 88 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0348-19>

117. Бевз Г.М. Соціально-психологічне забезпечення як напрямок психологічних досліджень: теоретичний аналіз. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. Вип. 16. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 406 с.

118. Шевченко О. М. Напрями та засоби забезпечення професійної захищеності практичних психологів ОВС України: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. Київ, 2006. 199 с.

119. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Психологічний супровід професійної діяльності керівників органів і підрозділів МВС України / Ю. Ю. Бойко-Бузиль // Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 27. С. 47-57

120. Слюсарев Ю.В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности : Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Ю.В. Слюсарев; Санкт-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 1992. 16 с.

121. Темнова Л. В. Личностно-профессиональное развитие психолога в системе высшего образования : монография / Л.В. Тем-нова. – М. : МОС, 2000. 212 с.

122. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебн. пособие / Э.Ф. Зеер. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Академический Проект; Фонд «Мир», 2005. 336 с.

123. Борець Т.О. Психологічний супровід в діяльності працівників правоохоронних органів. «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів». Збірник матеріалів круглого столу. Кривий Ріг. 2017. С. 22-27

124. Тур'ян О.В. Психологічні вимоги до особистості співробітника приватного охоронного підприємства // Проблеми екстремальної та кризової психології / О.В. Тур'ян. – Випуск No 8. – 2010. С. 179–187

125. Энциклопедия юридической психологии / под ред. проф. А.М. Столяренко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. 607 с.

126. Про затвердження Змін до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ; МВС України від 21.01.2020 № 51 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0326-20>

127. Кісіль З. Р. Професійна підготовка як різновид удосконалення службової діяльності співробітників органів внутрішніх справ України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 142–152

128. Про затвердження Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції : Наказ; МВС України від 16.02.2016 № 105 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0576-16>

129. Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції : Наказ; МВС України від 24.12.2015 № 1625 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0076-16>

130. Максименко С.Д., Ілліна Т.Б. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога / С.Д. Максименко, Т.Б. Ілліна // Практична психологія та соціальна робота. 1999. №1. С. 2-6

131. Долинська Л.В. Особистості першого самовизначення студентів педвузу подвійних спеціальностей / Л.В.Долинська // Психологія : збірник наукових праць НПУ ім. М.Н. Драгоманова. Вип.2 (9). Ч.ІІ. К., 2000. С. 148—155

132. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.

133. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей / О.М. Цільмак // Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. 2009. № 1 – 2. С. 128 – 134

134. Єрмаков Т.І. Індивідуальне розуміння концепту «Я» як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства / Т.І. Єрмаков. // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей – К.: Міленіум, 2002. Вип. 6(9). С. 200–207

135. Орбан-Лембрик Л.Б. Комунікативний простір міжособистісних відносин / Л.Б. Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Івано-Франківськ, 2003. Вип. 4. С. 130 – 136

136. Науково-методичні засади формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій у системі післядипломної педагогічної освіти: наук.-метод. посібник / за наук. ред. О.І. Бондарчук. – К.: Педагогічна думка, 2012. 144 с.

137. Вахромов Е.Е. Вершины жизни и пути их достижения / Е.Е. Вахромов // Прикладная психология и психоанализ. – 2001. № 4. С. 18 – 23

138. Андрющенко Д.В., Логинова И.А. Повышение психологической компетентности руководителей дошкольных образовательных учреждений в условиях группового взаимодействия / Д.В. Андрющенко, И.А. Логинова // Психологическая наука и образование. – 2001. № 1. С. 107–110

139. Бакаленко О. А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця / О. А. Бакаленко // Вісник Харківського університету. Сер. Теорія культури і філософія науки. Харків, 2018. вип. 58. С. 132-138

140. Кришевич О. В. Психологічні аспекти розв'язання конфліктів у слідчій діяльності МВС України : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / О. В. Кришевич. Київ, 2002. 18 с.

141. Мальцева Т. В. Использование интерактивных методов обучения в обучении сотрудников полиции. Полицейская деятельность. 2013. № 6. С. 429–441. DOI: 10.7256/2222-1964.2013.6.10448.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Євтушенко В.І. Поняття індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських: сутність і зміст. Психологічний часопис. 2018. № 10 (20). С. 129-142
2. Євтушенко В.І. Поєднання особистісного та діяльнісного підходів у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2019. Т. XI. Вип. 19. С. 140-159
3. Євтушенко В.І. Характер у структурі детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського. Юридична психологія: науковий журнал. 2019. № 2 (25). С. 100-108
4. Євтушенко В. Емпіричне дослідження індивідуального стилю професійної діяльності в просторі різновидів правоохоронної діяльності поліцейських. *KELM*. 2021. № 7 (43). С. 97-104 (Республіка Польща)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Євтушенко В.І. Особливості професійно-психологічного відбору до органів внутрішніх справ. Актуальні проблеми сучасної науки (частина І): матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8-9 червня 2018 року). Київ. 2018. С.52-53
2. Євтушенко В. І. Теоретичний аналіз проблеми характеру у психології. Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти): зб. тез наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21-22 вересня 2018 року). Львів. 2018. Ч.1. С.6-9.

3. Євтушенко В. І. Важливість формування індивідуального стилю діяльності у майбутніх поліцейських. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 07 лютого 2019 року). Кривий Ріг. 2019. С. 403-405

4. Євтушенко В. І. Особистісно-діяльнісний підхід у контексті становлення індивідуального стилю професійної діяльності працівників Національної поліції України. Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності закладів вищої освіти МВС України та Національної поліції України: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 25 квітня 2019 р.). Київ. 2019. С. 112-115

5. Євтушенко В.І. Професійно важливі особистісні якості працівників Національної поліції України та їх вплив на формування індивідуального стилю діяльності. Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи: матеріали II всеукр. конгресу із соціальної психології. (м. Київ, 7-8 листопада 2019 р.). Київ. 2019. С. 131-133

6. Євтушенко В.І. Характер як психологічна детермінанта індивідуального стилю діяльності поліцейського. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: матеріали всеукра. наук.-практ. конфер. (м. Харків, 27 березня 2020 року). Харків. 2020. С. 255-257

7. Євтушенко В.І. Індивідуальний стиль діяльності слідчого Національної поліції України. Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України: матеріали III міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 29 квітня 2021 р.). Київ. 2021. С. 191-193

Акти впровадження

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Державна установа «Центр психіатричної допомоги та
професійного психофізіологічного відбору»
 вул. Бердичівська, 1, м. Київ, 04116, тел./ факс 256-11-43

АКТ

про впровадження в практичну діяльність Державної установи «Центр психіатричної допомоги та професійного психофізіологічного відбору МВС України» матеріалів дисертаційного дослідження здобувача кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ Євтушенко Вікторії Ігорівни на тему: «Характерологічні детермінанти індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського»

Комісія у складі: начальника ДУ Гічуна В.С., заступника начальника-начальника відділення психопрофілактики та професійного психофізіологічного відбору ДУ Сні О.А., заступника начальника-начальника експертно-діагностичного відділу ДУ Кислової О.В. склала цей акт про впровадження в практичну діяльність Державної установи «Центр психіатричної допомоги та професійного психофізіологічного відбору МВС України» результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ Євтушенко Вікторії Ігорівни за темою: «Характерологічні детермінанти індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського».

Повідомляємо, що у зазначених матеріалах сформульовано низку актуальних та практичних пропозицій з відображенням специфіки діяльності поліцейських різних підрозділів.

Реалізація сформульованих автором пропозицій та висновків дисертаційного дослідження використовуються практичними психологами та лікарями-психологами у практичній діяльності установи під час здійснення заходів психологічного супроводження професійної діяльності поліцейських, а також при розробці соціально-психологічних тренінгів для працівників Національної поліції України.

Начальник ДУ
 «ЦПД та ППВ МВС України»

В'ячеслав ГІЧУН

Заступник начальника-начальник
відділення психопрофілактики та
професійного психофізіологічного
відбору ДУ

Олексій СНА

Заступника начальника-начальника
експертно-діагностичного відділу ДУ

Олена КИСЛОВА

«05» 05. 2021 р.

л/ 35/7 - 260

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Національної академії

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук,

професор

Станіслав ГУСАРЄВ

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ
Євтушенко Вікторії Ігорівни у освітній процес
Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника навчально-методичного відділу Колодейчак С.І., професора кафедри юридичної психології, доктора психологічних наук, професора Медведєва В.С., професора кафедри юридичної психології, кандидата юридичних наук, доцент Мартенко О.Л. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ Євтушенко Вікторії Ігорівни на тему: «Характерологічні детермінанти індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського», впроваджені у освітній процес Національної академії внутрішніх справ.

Результати дисертації Євтушенко В.І. відображені у низці наукових публікацій, основними з яких є:

1. Євтушенко В.І. Поняття індивідуального стилю професійної діяльності поліцейських: сутність і зміст. *Психологічний часопис*. 2018. № 10 (20). С. 129-142.
2. Євтушенко В.І. Поєднання особистісного та діяльнісного підходів у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності поліцейського. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2019. Т. XI. Вип. 19. С. 140-159.

3. Євтушенко В.І. Характер у структурі детермінант індивідуального стилю діяльності поліцейського. *Юридична психологія: науковий журнал*. 2019. № 2 (25). С. 100-108.
4. Євтушенко В.І. Особливості професійно-психологічного відбору до органів внутрішніх справ. *Актуальні проблеми сучасної науки (частина I): матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8-9 червня 2018 року)*. Київ. 2018. С.52-53.
5. Євтушенко В. І. Теоретичний аналіз проблеми характеру у психології. *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти): зб. тез наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21-22 вересня 2018 року)*. Львів. 2018. Ч.1. С.6-9.
6. Євтушенко В. І. Важливість формування індивідуального стилю діяльності у майбутніх поліцейських. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 07 лютого 2019 року)*. Кривий Ріг. 2019. С. 403-405.
7. Євтушенко В. І. Особистісно-діяльнісний підхід у контексті становлення індивідуального стилю професійної діяльності працівників Національної поліції України. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності закладів вищої освіти МВС України та Національної поліції України: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 25 квітня 2019 р.)*. Київ. 2019. С. 112-115.
8. Євтушенко В.І. Професійно важливі особистісні якості працівників Національної поліції України та їх вплив на формування індивідуального стилю діяльності. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи: матеріали II всеукр. конгресу із соціальної психології. (м. Київ, 7-8 листопада 2019 р.)*. Київ. 2019. С. 131-133.
9. Євтушенко В.І. Характер як психологічна детермінанта індивідуального стилю діяльності поліцейського. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи*

МВС України: матеріали всеукра. наук.-практ. конфер. (м. Харків, 27 березня 2020 року). Харків. 2020. С. 255-257.

10. Свтушенко В.І. Індивідуальний стиль • діяльності слідчого Національної поліції України. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України: матеріали III міжвідом. наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 29 квітня 2021 р.). Київ. 2021. С. 191-193.

Зазначені матеріали містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання у освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін: «Юридична психологія», «Психологія юридичної діяльності», «Професійно-психологічна підготовка поліцейських», у рамках підвищення кваліфікації працівників підрозділів згідно з затвердженими МВС навчальними програмами післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, які можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та слухачів.

Голова комісії:
Начальник навчально-методичного відділу
підполковник поліції

Станіслава КОЛОДЕЙЧАК

Члени комісії:
Професор кафедри
юридичної психології,
доктор психологічних наук, професор

Володимир МЕДВЕДЄВ

Професор кафедри
юридичної психології,
кандидат юридичних наук, доцент,
підполковник поліції

Олександр МАРТЕНКО